

**ÜRO LAPSE ÕIGUSTE KONVENTSIOONI TÄIENDAV  
ARUANNE**

**EESTI VALITSUSVÄLISTE ORGANISATSIOONIDE  
TÄIENDUSED, KOMMENTAARID JA ETTEPANEKUD**

**TALLINN 2023**

## Sissejuhatus

Eesti Vabariik esitas 2023. aastal ÜRO Lapse õiguste komiteele **Eesti Vabariigi kombineeritud viienda kuni seitsmenda perioodilise aruande LÕK-i kohta**<sup>1</sup>, tuginedes aastate 2017–2022 tegevusele. Aruanne oli vastuseks 2021. aastal komitee esitatud tähelepanekutele<sup>2</sup>.

Rahvaloenduse andmetel elas 2022. aasta alguses Eestis 269 111 last. Laste osakaal rahvastikust oli 19,7%. Möödunud ja veel käimasolevad kriisid on laste ja perede nii vaimset kui ka materiaalselt heaolu kahjustanud ning tekitanud ühiskonnale tervikuna uusi väljakutseid. Ärevust tekitab sõda Ukrainas ja suur inflatsioon. Toimetulekutoetust vajavate perede arv suurenes 2022. aastal mitu korda. Tähelepanuväärne ja murettekitav on asjaolu, et kui varem on töötus olnud üks abivajaduse põhitegureid, siis 2022. aastal töötutega perede osa toetusesaajate hulgas vähenes, kuid lastega perede osakaal tõusis<sup>3</sup>.

COVID-19 kriisi piirangud on mõjutanud laste vaimset tervist ning ebavõrdsus üha suureneb: eriolukorra ja sellele järgnenud piirangutega kaasnes laste vahel veelgi suurem ebavõrdsus, sh ilmnis tehnoloogiline ja süvenes hariduslik ebavõrdsus, muuhulgas oli digivahendite ja -oskuste puudumise tõttu lastel eriolukorra ajal ebavõrdsed võimalused saada osa haridusasutuste jt lastega tegelevate organisatsioonide pakutavast<sup>4</sup>.

Paljusid aruandes kajastatavaid murekohti püütakse lahendada lastekaitse ja tugiteenuste reformiga<sup>5</sup>, mis ei ole aruande esitamiseks veel jõustunud ning seetõttu pole kindlust, et probleemid saavad asjakohased ja toimivad lahendused. Endiselt puuduvad mitmete valdkondade poliitika mõju-uuringud.

ÜRO Lapse Õiguste Komitee rõhutas 2017. aastal tehtud lõppjäreldestes Eesti teise kuni neljanda perioodilise aruande kohta, et kui riigi õigusaktid on suures osas konventsiooniga vastavuses, siis nende praktiline rakendamine seda alati ei ole<sup>6</sup>. Ka aastal 2023 võib paraku sama tõdeda, olgu siis kõne all näiteks füüsilise karistamise pooldajate suur arv, teenuste ebaühtlane kättesaadavus ja regionaalne ebavõrdsus, laste vähene osalus või elatise võlgniike suurenev arv.

Käesolev aruanne ÜRO Lapse õiguste konventsiooni täitmise kohta on koostatud MTÜ Lastekaitse Liidu koordineerimisel koostöös järgnevate suuremate valdkondlike valitsusväliste organisatsioonidega: MTÜ Oma Pere, SA Lapse Heaolu Arengukeskus, MTÜ Puuetega Inimeste Koda, MTÜ Eesti Pagulasabi, MTÜ Eesti Noorteühenduste Liit. Aruandes on välja toodud kõige olulisemad arengud ja kitsaskohad lapse õiguste ja heaolu aspektist ning tuginetud aruandeperioodil välja antud uuringutele ja statistikale.

---

<sup>1</sup> [Combined fifth to seventh periodic reports submitted by Estonia under article 44 of the Convention, due in 2023](#)

<sup>2</sup> [ÜRO Lapse Õiguste komitee](#) (2021)

<sup>3</sup> [Melesk jt](#) (2022)

<sup>4</sup> [Saar](#) (2021)

<sup>5</sup> [Sotsiaalministeerium](#) (2023a)

<sup>6</sup> [ÜRO Lapse Õiguste komitee](#) (2017)

Aruande koostamise eestvedaja oli MTÜ Lastekaitse Liit: sisulise analüüsi koostaja Helen Saarnik, toimetajad Helika Saar ja Ene Tomberg.

Käesoleva aruande koostamisel on järgitud Eesti Vabariigi aruannet konventsiooni täitmise kohta ning kasutatakse sama numeratsiooni peatükkide alajaotustes. Peatükkide järel on ettepanekud kehtiva olukorra parendamiseks (tekstis esitatud *kursiivis*).

## Sisukord

<b>I Uued suundumused</b> .....	5
<b>II. Konventsioonist ja selle fakultatiivprotokollidest tulenevad õigused</b> .....	7
A. Rakendamise üldmeetmed (artiklid 4, 42 ja artikli 44 paragrahv 6) .....	7
Seadusandlus .....	7
Terviklik poliitika, strateegia ja koordineerimine .....	8
Ressursside eraldamine.....	8
Andmete kogumine.....	10
Sõltumatu järelevalve .....	11
Levitamine, teadlikkuse parandamine ja koolitamine .....	11
Koostöö kodanikuühiskonnaga .....	13
C. Üldpõhimõtted (artiklid 2–3, 6 ja 12).....	13
Mittediskrimineerimine .....	13
Lapse parimad huvid .....	15
Lapse seisukohtade austamine .....	16
D. Tsiiviilõigused ja -vabadused.....	18
E. Vägivald laste vastu (artikkel 19, artikli 24 paragrahv 3, artikli 28 paragrahv 2, artikkel 34, artikli 37 punkt a ja artikkel 39).....	19
Lapse õigus igat liiki vägivalla puudumisele .....	19
Seksuaalne ärasutamine ja väärkohtlemine.....	22
F. Perekeskkond ja asendushooldus.....	22
Perekeskkond .....	22
Perekeskkonnast ilmajäänud lapsed .....	24
G. Puudega lapsed (artikkel 23) .....	26
H. Põhilised tervishoiu- ja hoolekandeteenused .....	29
I. Haridus, vaba aja ja kultuuritegevus .....	33
J. Lastekaitse erimeetmed.....	37
Varjupaigataotlejatest, pagulastest ja saatjata lapsed ning rändeolukorras olevad lapsed.....	37
Lapsesõbralik õigusemõistmine .....	38
LISA 1: Ettepanekud .....	41
Lisa 2: Kasutatud kirjandus.....	48

## I Uued suundumused

1. 2017. aastal toimunud haldusreformiga muudeti Eesti haldusterritoriaalset korraldust ning kohalikele omavalitsustele (KOV) on antud lastekaitsevaldkonnas palju olulisi ülesandeid. Jätkuvalt lisanduvad teenused on toonud lastega või laste heaks töötavatele spetsialistidele juurde palju lisatööd, sh ka bürokraatiat.
2. Eestis on regionaalne ebavõrdsus ja selle süvenemine on endiselt suur väljakutse: lapse õigused ja heaolu on riigis ebaühtlaselt tagatud. Lastega leibkondade heaolu ja toimetulek sõltub suurel määral leibkonna tüübist ja elukohast<sup>7</sup>. Statistika ja erinevad uuringud osundavad ebavõrdsusele tervises ja teenuste, tugispetsialistide, huvihariduse jpm kättesaadavusel<sup>9,10</sup>.
3. 2022. aastal töötas Eestis kokku 296 lastekaitsetöötajat, enam kui kolmandikus ehk 28 kohalikus omavalitsuses (KOV) oli täidetud üks lastekaitsetöötaja ametikoht või vähem<sup>11</sup>. Suur töökoormus ja mitmekülgsed ülesanded tekitavad küsimuse lastekaitsetöötajate piisavuse kohta<sup>12</sup>, mida ei saa hinnata optimaalseks suhtarvuga piirkonnas elavatesse lastesse. Oluline on ka töö sisu ja ulatus ning arvestada tuleb piirkonna eripärasid. Ette on näha abivajajate perede arvu suurenemist ning lisanduvad ka nõudmised lastekaitse- ja peretöötajatele. Ebaselge on teiste KOV-i teenistujate roll lastekaitsetöötaja töö toetamisel ning laste ja perede abistamisel<sup>13</sup>. Suur töökoormus ja vähene tugi (sh KOV-I juhtkonnalt) mõjutab lastekaitsetöö kvaliteeti<sup>14</sup>, põletab lastekaitsetöötajad läbi ning soodustab liigset tööjõu voolavust<sup>15</sup>.
4. On positiivne tõdeda, et üle kümne aasta kestnud arutelu laste seksuaalse enesemääramise eapiiri üle sai positiivse lahenduse ja 2022. aastal jõustus seadusemuudatus<sup>16</sup>, mille järgi ei tohi täiskasvanu alla 16-aastasega seksuaalsuhtesse astuda. Lisaks jõustus muudatus, mille järgi saavad abielluda üksnes täisealised isikud<sup>17</sup>.
5. Alates 2017. aastast kasutatakse seksuaalselt väärkoheldud laste ja seksuaalselt väärkohtlevalt käituvate laste abistamiseks Barnahusi (lastemaja) mudelit, mida on avatud 2022. aastaks neli üle Eesti. Esimesel, 2017. aastal oli teenuse kasutajate arv alla 140, kuid 2022. aastal oli see arv 631<sup>18</sup>.
6. Positiivne, et varasemad alaealiste komisjonid on kaotatud, loodud on kinnise lasteasutuse teenus (KLAT) ning arutelu käib avatud teenuse arendamise üle. KLAT-i paigutatakse nende juhtumite korral, kui lapse enda või teiste elu või tervist ohustavat käitumist on võimalik parandada ning last kinnise lasteasutuse teenuse ehk liikumisvabaduse piiramise abil abistada. Samas ei ole arendatud sobivat

---

<sup>7</sup> Piirkonniti erineb lastega leibkondade ekvivalentnetosissetulek ligi kaks korda, suhtelise vaesuse määr kolm korda.

<sup>8</sup> [Saar \(2022\)](#)

<sup>9</sup> Toros, Falch-Eriksen (2020)

<sup>10</sup> [Kallaste jt \(2017\)](#)

<sup>11</sup> [Sotsiaalministeerium \(2023a\)](#). 5 KOV-is oli ainult 1 osajaga ja 23 KOV-is oli 1 täisajaga lastekaitsetöötaja.

<sup>12</sup> Enamik lastekaitsetöötajaid on hinnanud oma töökoormust suureks või väga suureks ning 14% on selgitanud, et tööülesannete korrallikuks täitmiseks peaksid nad tegema tööd väljaspool tööaega, kuid nad ei tee seda ning seetõttu kannatab töö kvaliteet.

<sup>13</sup> [Civitta \(2022a\)](#). Lastekaitsetöötajad tunnevad puudust tugispetsialistidest, peretööst ja vanemaid toetavatest programmidest

<sup>14</sup> Rahandusministeeriumi ülevaade kohalike teenuste olukorrast üle Eesti näitab, et omavalitsuste keskmine teenustase (mediaan) laste heaolu valdkonnas on 3 (9-st) ning tasemed varieeruvad ühest kaheksani.

<sup>15</sup> [Sotsiaalministeerium \(2023a\)](#).

<sup>16</sup> [RT I, 08.06.2022, 1](#)

<sup>17</sup> [MTÜ Lastekaitse Liit \(2020\)](#)

<sup>18</sup> [Sotsiaalkindlustusamet \(2023a\)](#)

teenust veel kõikidele abivajavatele lastele (vt J. Lastekaitse erimeetmed). Riik on võtnud eesmärgiks teenuse ümberorganiseerimise väiksemateks asutusteks<sup>19</sup> ja kaalub alternatiivina avatud teenust.

7. Positiivsena saab välja tuua ka edusamme taastava õiguse juurutamises, mis on kriminaalpoliitika prioriteet aastani 2030. Sotsiaalkindlustusamet (SKA) koolitas vabatahtlikke konfliktivahendajaid (kelle üks ülesanne on vahendada lastega seotud konflikte ja õigusrikkumisi – ka juba süüteo menetluse väga varases faasis ja valmis taastava õiguse kontseptsioon (2022). Paraku ei rakendata taastava õiguse põhimõtteid iga juhtumi puhul ning endiselt on vaja koolitada eri valdkondade spetsialiste.
8. Sotsiaalhoolekande seadusesse lisati 2018. aastal suunis eelistada perepõhist asendushooldust ning kasutada pere- või asenduskodu üksnes erandjuhtudel. Loodi asendushoolduse rahastamise skeem ja sätestati kvaliteedipõhimõtted. Samuti parandab teenuse kvaliteeti ja lihtsustab KOV-i tööd lapsele sobiva pere leidmisel 2018. aastal loodud hooldusperede register, kuhu SKA kannab nõuetekohaselt ettevalmistatud ja hinnatud hoolduspered.
9. 2018. aastast on Tervisearengu instituut (TAI) ja SKA koostöös valdkonnas tegutsevate MTÜ-dega läbi viinud kampaaniaid uute perede leidmiseks<sup>20</sup> ja tagatud on paremad toetusmeetmed nii uutele kui olemasolevatele hooldusperedele<sup>21</sup>. Hoolduspereks soovijate arv ei ole paraku oluliselt suurenenud, kuid teisalt on ligi veerand hooldusperedest kuulnud hoolduspereks saamise võimalusest just laiemate kommunikatsioonitegevuste kaudu, mis on aidanud hoida hooldusperede senist arvu.
10. Erijuhtudega tegelemiseks on alates 2020. aastast loodud asutuste kõrvale täiendavaid perepõhise asendushoolduse vorme (kriisi<sup>22</sup>- ja erihoolduspered<sup>23</sup>), kuid muret teeb projektipõhisus. Tõsine probleem on jätkuvalt hooldusperede väike arv ning alla 3-aastaste laste paigutamine asenduskodudesse<sup>24</sup>. Muret teeb see, et lapsed jäävad turvakodusse liiga kauaks<sup>25, 26</sup>.
11. Eesti tippeksperte kaasav ja riigi poolt tunnustatud eraalgatus Arengukeskus loodi 2017. aastal eesmärgiga pakkuda mõjusaid lahendusi lastele ja peredele suunatud ennetustöös. Lapse Heaolu Arengukeskus arendas välja kogukondliku ennetus- ja peretöökeskuse Perepesa tegevusmudeli<sup>27</sup>.
12. Alates 2016. aastast hakkas kehtima kord, et lapsed, kes jääksid vanemate järgi määratlemata kodakondsusega, saavad sünni hetkest naturalisatsiooni korras Eesti kodanikeks. Kord laienes ka teistele alla 15-aastastele määratlemata kodakondsusega lastele. Positiivne on tõdeda, et pärast seadusemuudatust on alla 15-aastaste määratlemata kodakondsusega laste arv kiiresti vähenenud<sup>28</sup>.
13. Alates 25. maist 2018 hakkas kehtima Euroopa Liidu isikuandmete kaitse üldmäärus, kus rõhutatakse, et lapse isikuandmed vajavad võrreldes täiskasvanu andmetega erilist kaitset.

---

<sup>19</sup> Lille Kodus 8 kohta, Tallinna Laste Turvakeskuses 4 kohta ja Kõpu Noortekodus 6 kohta.

<sup>20</sup> [Hoolduspere.ee](http://Hoolduspere.ee)

<sup>21</sup> Peredele loodi sotsiaalseid tagatiseid (nt hooldusperede tasustamine; perehüvitiste süsteemi laiendamine).

<sup>22</sup> Erihoolduspere teenus on mõeldud lastele, kes vajavad individuaalset pühendumist ja pidevat teadlikku tuge.

<sup>23</sup> Valmisolek kanda hoolt erinevate vajadustega, eri vanuses ning korruga mitme lapse (õdede-vendade) eest.

<sup>24</sup> Sotsiaalministeerium (2023b) 2022. aasta jooksul viibis asendus- ja perekodudes 0-2-aastaseid lapsi 19, kuid 2022. aasta lõpu seisuga oli neid 11.

<sup>25</sup> [Sotsiaalministeerium](http://Sotsiaalministeerium) (2023a). 2021. aastal sai turvakoduteenust 670 last. Eestis on 11 laste turvakodu, enamik neist teenindab piirkonna kõiki lapsi, olenemata lapse vanusest ja vajadustest. Turvakodud asuvad suuremates linnades, väiksematel KOV-idel need enamasti puuduvad. Vaid Tallinnas on eraldi turvakodu väikelastele, mis võimaldab arvestada enam ka väikelaste vajadustega.

<sup>26</sup> Keskmine turvakodus viibimise aeg on 40 päeva. 2019. aastal oli kahjuks ligi 100 last, kes viibisid turvakodus 3–6 kuud ja 10 last viibis turvakodus isegi kauem kui 6 kuud

<sup>27</sup> [Lapse Heaolu Arengukeskus](http://LapseHeaoluArengukeskus) (2022)

<sup>28</sup> Politsei- ja piirivalveamet (2018) andmetel elas 1. detsembri 2018 seisuga Eestis alla 15-aastaseid lapsi, kellel ei ole Eesti kodakondsust, 8885. Neist määratlemata kodakondsusega ja kolmandate riikide kodanikke on 7595 ning Euroopa Liidu liikmesriikide kodanikke 1290. 7595 lapse hulgas on määratlemata kodakondsusega alla 15-aastaseid 138.

14. On tervitatav, et võeti vastu seadusemuudatused eestikeelsele õppele üleminekuks, kuid muret teeb kvalifitseeritud ja eesti keelt valdavate õpetajate, õppevahendite ning lapsevanemaid sujuvas üleminekus toetavate lahenduste puudus (vt I. Haridus, vaba aja ja kultuuritegevus).
15. Positiivne on, et Eesti kiitis siiski ühe viimase Euroopa Liidu liikmesriigina aprillis 2020 ametlikult heaks niinimetatud ohutute koolide (Safe Schools) deklaratsiooni<sup>29</sup>, mille eesmärk on kaitsta lapse õigust haridusele ja hõlbustada haridustee jätkamist konfliktiolukorras.
16. Sotsiaalministeeriumisse loodi vaimse tervise osakond, ilmus Eesti Inimarengu Aruanne vaimse tervise ja heaolu teemal ning valmis vaimse tervise tegevuskava 2023–2026, kus fookuses on ka laste ja noorukite vaimse tervise mured ja toetamine.
17. Riigikogu võttis 12. novembril 2020 vastu pühade ja tähtpäevade seaduse ning Eesti lipu seaduse muutmise seaduse, millega täiendati riiklike tähtpäevade loetelu lastekaitsepäevaga ning lisati see lipupäevade loetellu. 2019. aasta lõpus Lastekaitse Liidu poolt Riigikogu sotsiaalkomisjonile ja fraktsioonidele saadetud ühispöördumisele kirjutas alla 19 lapse õiguste ja heaolu eest seisvat organisatsiooni.

## **II. Konventsioonist ja selle fakultatiivprotokollidest tulenevad õigused**

### **A. Rakendamise üldmeetmed (artiklid 4, 42 ja artikli 44 paragrahv 6)**

#### **Seadusandlus**

18. Kinnitati Heaolu Arengukava 2023–2030<sup>30</sup>, mis keskendub vanemahariduse edendamisele, peresõbralikuma keskkonna loomisele ja lastekaitsekorralduse uuendamisele. Oluline on riigil leida arengukava eesmärkide täitmiseks kate nii finants- kui inimressursside näol. Samas ei koostatud uut „Laste ja perede arengukava“, vaid integreeriti teemad teiste valdkondade kõrval ja kadusid mitmed olulised teemad, sh lapse osalus. Muudeti lastekaitse- ja korrakaitseadust, kaotati süüteoennetuse nõukogu ja lastekaitse nõukogu eraldiseisva valitsuskomisjonidena ning loodi uus ennetusnõukogu, mille ülesandeks on valdkondadeülene ennetus, sh laste heaolu ja lastekaitse korraldus. Ohuks on lastekaitse ja lapse õiguste teemade lahustumine teemade paljususes nii heaolu arengukavas kui ka ennetusnõukogus. Ennetusele keskendumine on positiivne, kuid paraku puudub endiselt terviklik valdkondadevaheline lapse õiguste poliitika<sup>31</sup>.
19. Laste heaolu valdkonna regulatsioon on eri seadustes killustatud, mis raskendab KOV-idel ja teistel osapooltel nõuete mõistmist ja rakendamist. Laste heaolu tagamise ülesanded ja nõuded sisalduvad nii lastekaitse- kui ka sotsiaalhoolekande seaduses, kuid seaduste omavaheline suhe ei ole selge. Teiste elualade spetsialistidele (tervishoiu-, haridus-, noorsootöötajad) ei ole üheselt mõistetav nende roll laste heaolu tagamisel ja koostöö kohustus<sup>32</sup>.
20. 2016. aastal jõustunud Lastekaitse seaduse (LasteKS) kohaselt on ennetusmeetmete korraldamine riigi ja KOV-ide ülesanne, mis KOV-ides langeb suuresti lastekaitsetöötajate õlule. LasteKS-is on ennetustöö sätestatud üldiselt ja deklaratiivselt, kuid KOV-idel ei ole proaktiivset kohustust ega raamistikku ennetuse korraldamiseks ning puudub ühtne arusaam koostöökohustusest. Kuigi ennetustööd nähakse KOV-ide tasandil lastekaitsetöö olulise osana, ei jää lastekaitsetöötajatel tihti selle tegemiseks

---

<sup>29</sup> [Välisministeerium](#) (2020)

<sup>30</sup> [Sotsiaalministeerium](#) (2023c)

<sup>31</sup> [MTÜ Lastekaitse Liit](#) (2022a)

<sup>32</sup> [Sotsiaalministeerium](#) (2023a)

aega ning probleemidele pigem reageeritakse, mitte ei ennetata neid. KOV-id on eraldiseisvatena ka liiga väikesed, et tagada samal ajal kõikehõlmav ja kvaliteetne ennetus- ja lastekaitsetöö.

21. Praegune KOV-i ülesannete kirjeldus LasteKS ei võimalda ühetaolist arusaamist ülesannete sisust, täitmise eesmärgist ja oodatavast tulemusest. Seetõttu on ka riiklikul järelevalveasutusel (SKA) keeruline KOV-ide tegevust kontrollida. Need probleemid koos ressursipuudusega ei võimalda SKA-l praegu teha KOV-i lastekaitsealaste ülesannete üle tõhusat haldusjärelevalvet. See omakorda võimaldab püsida piirkondlikel erinevustel, mõjutades otseselt laste õigusi ja heaolu.
22. Positiivne, et aastatel 2020–2022 viidi läbi mitu lastekaitsetöö kvaliteeti ja protsesse käsitlevat analüüsi ning nende põhjal on 2023. aastal algatatud lastekaitse reform<sup>33</sup>.

### Terviklik poliitika, strateegia ja koordineerimine

23. Viimasel kümnendil on Eestis toimunud olulisi muutusi lastekaitse korraldamisel nii riiklikul kui kohalikul tasandil. Ühe uuendusena anti 2016. aastal jõustunud LasteKS-iga SKA-le ülesanne viia ellu riiklikku lastekaitsepoliitikat ja toetada KOV üksusi lastekaitsejuhtumite lahendamisel. Samas on lastekaitsetöötajad välja toonud, et SKA kaasamine võib olla keeruline, sest kohati puudub omavaheline usaldus. Lastekaitsetöötajad tunnevad, et nende töökoormus SKA kaasamisega suureneb, saadav tugi on pigem teoreetiline ning praktilises töös alati kaasa ei aita.
24. Peamisteks kitsaskohtadeks on lastekaitsetöös protsessi ja selle osade vähene eristamine, vähene analüütiline lähenemine abivajaduse hindamisele ning see, et juhtumid ei lõppe enne, kui laps saab 18-aastaseks või kolib teise KOV-i. Lastekaitsetöötajatel puuduvad protsessi lahti seletavad juhised ja materjalid selleks, et mõista, mida ja millal teha, kuidas hinnata lapse riski- ja kaitsetegureid ning kuidas hinnata lapsele määratud teenuste ja tegevuste mõju. Lastekaitsetöötajad mõtestavad juhtumi juhi rolli erinevalt ega pea ennast alati juhtumi juhiks. Lastekaitsetöötaja tunneb end juhtumitöös üksi, sest võrgustikuliikmed ei jaga piisavalt infot või ei võta vastutust<sup>34</sup>.
25. Lastekaitsetöötajad soovivad, et nende töökoormus oleks reguleeritud. Nende hinnangul ei toeta seni kehtinud juhised, üks lastekaitsetöötaja 1000 lapse kohta, lastekaitsetöötajate tööd ega võimalda põhjalikult süveneda igasse juhtumisse, sest töökoormus on liiga suur<sup>35</sup>. Lastekaitsetöötajad tõid välja mitmeid kitsaskohti, mis vajaks lastekaitse süsteemis arendamist. Kõige suuremaks probleemiks peetakse lastekaitsetöötajate palgataset<sup>36</sup>, lastekaitsetöö halba mainet ning sageli ei mõisteta ei ühiskonnas, võrgustikus ega kogukonnas, mis on lastekaitse ülesanded<sup>37,38</sup>.
26. Hea õigusloome ja normitehnika eeskiri ei kohusta hindama seaduste mõju lastele ja mõjuanalüüsid pole soovitatud välja tuua otsuse mõjusid, tagajärgi või nende puudumist lastele ja peredele.

### Ressursside eraldamine

27. Alates 2022. aastast vähendati omavalitsustele eraldatavat huvitegevuse toetust. Kärbetest loobumiseks väljendasid vastuseisu noortevaldkonna organisatsioonid, Eesti Linnade ja Valdade Liit ja

---

<sup>33</sup> Ibid.

<sup>34</sup> Civitta (2022a)

<sup>35</sup> Lastekaitsetöötajad tegid ettepaneku luua uus juhised KOV-idele ning lastekaitsetöötajate hinnangul oleks mõistlik koormus ligi poole väiksem ehk 500 lapse kohta üks lastekaitsetöötaja piirkonnas.

<sup>36</sup> Lastekaitsetöötajate hinnangul on lastekaitsetöötajad alamakstud ning üle-eestilises võrdluses erinevad põhipalgad suuresti. Lastekaitsetöötajate suur töökoormus ja palk ei ole tasakaalus

<sup>37</sup> Kui töötaja pöördub pere poole, siis kardetakse, et laps võetakse ära ning valmisolek abi vastu võtmiseks on madal

<sup>38</sup> MTÜ Lastekaitse Liit (2018)



MTÜ Lastekaitse Liit, viidates ÜRO Lapse Õiguste Komitee soovitudele (2017), et lapse õigustega seotud valdkondades tuleb läbi viia kärpemeetmete mõjuhindamised.

28. Rahvusvahelises plaanis paistab Eesti silma pigem heade majandusliku toimetulekunäitajate poolt: 2021. aastal elas absoluutses vaesuses 1,3% Eesti lastest ning Euroopa Liidu ilmajaetuse hindamise mõõdiku järgi elas Eestis 2020. aastal ilmajaetuses 6,4% alla 18-aastastest lastest ehk 16 300 last. Vaesuse suhtes haavatavate lasterühmade analüüsist selgub, et võrreldes kõikide Eesti lastega on see näitaja suurem puudega lastel (2019. aastal 17,5%), venekeelsetel lastel (2020. aastal 10,3%) ja lastel, kes kasvavad ühe vanemaga leibkonnas – nende laste hulgas oli ilmajaetuse määr 2020. aastal 14,1%. Need vaesusriskid võivad esineda ka korraga - näiteks elab päris palju puudega lapsi üksikvanemaga (17,8% puudega lastest 2019. aastal).
29. Laste vaesuse vähendamise seisukohast on abiks olnud lapsetoetuse suurendamine. 2023. aastal tõsteti peretoetusi ja alates 2024. aastast suureneb ka elatisabi. Peretoetuste muudatusotsuseid tehti mitu korda ümber ning esialgu tõstetud lasterikaste perede toetusi vähendati. Siiski tõusis toetus võrreldes 2022. aastaga 150 euro võrra, millega suurenes veelgi 1-2 lapsega perede ebavõrdne kohtlemine. Selline poliitika ei pakkunud peredele kindlustunnet, turvalisust ega stabiilsust.

- *Tuleb luua paremad seosed LasteKS-i ja valdkondlike eriseaduste vahel.*
- *Arendada välja terviklik valdkondadevaheline lapse õiguste poliitika.*
- *Laste heaolu tervikliku ja mitmekülgse ülevaate saamiseks on vaja eri valdkondades ja valdkondadeüleselt laste ja perede olukorda seirata ning poliitikameetmete tõhusust ja mõju hinnata.*
- *Pöörata suuremat tähelepanu ennetusele ja varajasele märkamisele ning suunata ressursi järjepidevaks ennetustegevuseks. Luua valdkondadeülene koostööformaad täpsemalt eesmärgistatud ja omavahel seostatud tegevuste koordineerimiseks tervishoiu-, sotsiaal- ja haridusvaldkonnas.*
- *Eraldada sihtotstarbelisi ressursse lastekaitsetöötajate juurde palkamiseks, suurendada lastekaitse valdkonna spetsialistide kvalifikatsiooni ja kompetentsust ning sekkumistegevuste kvaliteeti, sh tegeleda süsteemselt koostöös ülikoolide ja teiste teadusasutustega.*
- *Vähendada KOV-ide vahelist ebavõrdsust lastekaitsetöötajate tasustamisel ja pöörata suuremat tähelepanu lastekaitsetöötajate motiveerimisele ja toetamisele nii nende igapäevases töös kui ka kriisisituatsioonides.*
- *Selgitada ühiskonnas laiemalt lastekaitsetöö eesmärki ja parendada lastekaitsetöötajate mainet.*
- *Tagada laste tugiteenuste kättesaadavus ja kvaliteet olenemata lapse elukohast ja nt hariduslike erivajaduste olemasolust.*
- *Aidata kaasa multidistsiplinaarse koostöö edendamisele. Suurendada lastega töötavate spetsialistide, sh õigus- ja korrakaitseorganite töötajate teadmisi ja oskusi lapsesõbralikust menetlusest*
- *Teha kohustuslikuks kärpemeetmete mõjuhindamised valdkondades, mis on otseselt ja kaudselt lapse õigustega seotud.*
- *Lisaks seadusemuudatusele (seksuaalse enesemääramise ja abiellumise eapiiri muutmine) on vaja laiaulatuslikku teavitust (nii lapsed kui ka täiskasvanud, igale sihtgrupile temale sobivas kanalis ja keeles, sh lapsesõbralikus või lihtsustatud keeles). Teavitustegevustes on vaja läheneda soopõhiselt, st poisid vajavad eraldi tähelepanu. Väärkohtlemis ennetamisel on olulisel kohal seksuaalharidus, spetsialistide koolitamine, aga ka vanemahariduse laiem pakkumine.*

## Andmete kogumine

30. Endiselt on peavoolustatistikas vähe statistikat laste kohta, lastega seotud andmed on killustunud ja laste osalemise, nende endi hinnangute ja arvamuste kohta on andmeid vähe.
31. Positiivne, et suur osa lapse õigustega seotud statistikast ja uuringutest on koondatult leitavad õiguskantsleri kodulehel. Ilmusid kogumikud „Lapsed Eesti ühiskonnas“ (2021)<sup>39</sup> ja „Kuidas elad, Eestimaa laps?“ (2020)<sup>40</sup> ning viidi läbi kordusuuring lapse õiguste ja vanemluse kohta (2018)<sup>41</sup>. Ülevaatekogumikud, kus käsitletakse Eesti laste eluga seotud tahke, on ilmunud ebakorrapäraselt teatud perioodi tagant ning andmed ja statistika on mitme eluvaldkonna vahel killustunud (justiits-, sotsiaal-, tervishoiu-, haridusvaldkond).
32. Registreeritud kuritegevust puudutavaid andmeid koondab ja avaldab Justiitsministeerium igal aastal<sup>42</sup> ning läbi on viidud uuringuid ja analüüse. Vägivallakuritegude ja menetlusandmete statistika kvaliteeti tuleb parandada ja muuta andmed kättesaadavamaks, suurendamaks andmete rolli kriminaalpoliitika kavandamisel. Paraku ei ole uuritud alaealiste õigusrikkujate retsidiivsust ning endiselt puudub terviklik ülevaade, kui palju on neid lapsi, kelle üks või mõlemad vanemad viibivad vanglas ning need lapsed kui abivajavad ei satu automaatselt lastekaitse vaatevälja. Oletatakse, et Euroopa Nõukogu riikides on neid lapsi 2,1 miljonit ja Eestis võib olla ligikaudu 2300 kinnipeetava kohta umbes 3000 last.
33. Sotsiaaltöövaldkonna infosüsteemid ja tehnoloogilised tööriistad on võrreldes paljude teiste valdkondadega maha jäänud ja riigil on eesmärk neid instrumente kaasajastada<sup>43, 44</sup>. Lastekaitsetöötajatele mõeldud STAR-süsteem ei võimalda koondada terviklikku ülevaadet pere olukorrast, ei sisalda peale lapse esmase abivajaduse hindamise võimaluse teisi vajalikke hindamisinstrumente ega muid tööks vajaminevaid praktilisi tööriistu<sup>45</sup>. Lisaks ei ole võrgustikulihkilmetel ligipääsu STAR-i lisatud dokumentidele ja infole. Samuti ei toeta STAR kiiret info kogumist ja esmase info kogumine võib võtta tunduvalt kauem aega kui ettenähtud 10 päeva<sup>46</sup>.
  - *Töötada välja terviklik, konventsiooni kõiki valdkondi hõlmav teabesüsteem, mille analüüsile tuginevalt kujundada lapse õigusi tagavat poliitikat.*
  - *Töötada välja indikaatorid lapse õiguste realiseerimise jälgimiseks, et laste heaolu näitajaid eesmärgistada ja nende muutumist jälgida. Lapse õiguste edendamise seisukohalt on vajalik anda igal aastal välja lapse heaolu näitajaid koondav kogumik.*
  - *Täiendada statistiliste andmete kogumise põhimõtteid (sh mõistete ja klassifikaatorite ühtlustamine erinevates infosüsteemides) ja parandada andmebaaside integratsiooni. Seejuures*

---

<sup>39</sup> [Õiguskantsleri kantselei](#) (2021).

<sup>40</sup> [Soo, Kutsar](#) (2020).

<sup>41</sup> [Anniste jt](#) (2018). Kordusuuring planeeritud 2023/2024.

<sup>42</sup> Alaealiste toime pandud süütegude arv on kahel viimasel aastal vähenenud (2021: 4187, 2022: 4177. Alaealiste kuritegudest moodustasid suurema osa isikuvastased (54%) ja varavastased kuriteod (34%), järgnesid kuriteod perekonna ja alaealise vastu (4%) ja avaliku rahu vastased kuriteod (4%).

<sup>43</sup> OSKA (2020). avaliku halduse uuring tõi välja, et andmete käitlemine ja analüüs ei ole Eestis veel piisavalt heal tasemel: andmeid kogutakse palju ja tihti, kuid otsuste tegemisel ei kasutata nende täit potentsiaali.

<sup>44</sup> [Sotsiaalministeerium](#) (2023c). Heaolu arengukavas 2023–2030 peetakse üheks eelseisvaks väljakutseks lastele ja peredele suunatud poliitikameetmete teadmispõhist kavandamist ning laste kohta ja lastelt saadud nähtavaid andmeid tavastatistikas.

<sup>45</sup> [Civitta](#) (2022a). Lastekaitsetöötajad on öelnud, et töö planeerimisel on STAR-ist vähe abi ja pigem on STAR kasutusel töö dokumenteerimiseks vastavalt seaduses nõutule.

<sup>46</sup> Ibid. 25% lastekaitsetöötajatest on tulnud ette juhtumeid, kus kriitilise tähtsusega info on jäänud õigeaegselt saamata ning seetõttu laps pole saanud piisavalt kiiresti abi.

*tuleks süstemaatiliselt koguda andmeid kõikide abivajavate laste kohta, sh vangistuses olevate vanemate laste andmeid.*

### Sõltumatu järelevalve

34. Lastekaitseteenuse saajatel puudub KOV-is lihtne ja tõhus tagasiside ja kaebuste esitamise võimalus. Lastekaitsetöö keskmes on laps, mistõttu peab tagasiside kogumine olema lapsesõbralik ja lastele tuleb luua eakohane ja mugav viis arvamuse avaldamiseks. Praegu on KOV-idel tagasiside ja pretensioonidega tegelemiseks erinevad praktikad, sealhulgas on KOV-e, kus lastekaitsetöötaja peale esitatud kaebuse lahendab lastekaitsetöötaja ise<sup>47</sup>.
35. Praegune riikliku järelevalve korraldus ei taga LasteKS-i nõuete täitmist lasteasutustes. LasteKS-i alusel on SKA üks ülesandeid teha riiklikku järelevalvet eraõiguslike asutuste, juriidiliste ja füüsiliste isikute üle mitme LasteKS-i nõude täitmise puhul, sealhulgas lapse huvidest lähtumine, abivajavast lapsest teatamine ja nõuded lasteasutustele. Mõne nõude puhul (nt lapse huvidest lähtumine, abivajavast lapsest teatamine) ei ole järelevalve tegemine üksikjuhtumitel eriti tulemuslik, vaid kontrollida tuleks vastavate tegevusjuhiste ja protsesside olemasolu lasteasutuses, aga selliseid nõudeid praegu seaduses ei ole. Lisaks peaks SKA kontrollima LasteKS-i nõuete täitmist (sealhulgas ka lasteasutuses sisehindamise läbiviimist) haridus- ning tervishoiuasutustes, samas kui neis valdkondades on oma kontrollisüsteemid – Haridus- ja Teadusministeerium teeb järelevalvet koolide üle, tervisevaldkonnas on oma teenuse kvaliteedijuhtimissüsteem. Praktikaks on välja kujunenud olukord, kus sisuliselt puudub riiklik järelevalve LasteKS-i nõuete täitmise üle haridus- ja tervisevaldkonna asutustes, sest SKA neis asutustes järelevalvet ei tee ja vastavat ülesannet ei ole selgelt antud ka teiste valdkondade järelevalveasutustele.
- *Luua lastekaitseteenuse saajatele lihtne ja tõhus tagasiside esitamise võimalus, sh luua lapsesõbralikud viisid arvamuse avaldamiseks.*
  - *Ühtlustada ja korraldada tõhus riiklik järelevalvesüsteem LasteKS-i nõuete täimiseks lasteasutustes, sh haridus- ja tervisevaldkonna asutustes.*

### Levitamine, teadlikkuse parandamine ja koolitamine

36. Lasteabitelefonile on pöördutud rohkem (2023. a esimesel poolaastal 8217 pöördumist, mis on 688 (9%) võrra rohkem kui 2022. aastal)<sup>48</sup>. Viimasel aastatel on kasvanud ka registreeritud vägivalakuritegude arv (sh laste suhtes toimepandud)<sup>49</sup>, mis viitab muuhulgas sellele, et inimesed annavad vägivalakuritegudest teada sagedamini ja vägivalda märgatakse rohkem.

---

<sup>47</sup> [Sotsiaalministeerium](#) (2023a)

<sup>48</sup> [Lasteabi.ee](#)

<sup>49</sup> [Kriminaalpoliitika.ee](#)

37. Lastekaitsetöötajate hinnangul peaksid tervishoiutöötajad ja haridustöötajad rohkem lastekaitset juhtumitest teavitama<sup>50</sup>. Lastekaitsetöötajad ei jõua juhtumite kõrvalt tegeleda ennetustööga ega varase märkamisega ning seetõttu jõuavad juhtumid abivajavast lapsest liiga hilja nende vaatevälja<sup>51</sup>.
38. Võrreldes aastatel 2012<sup>52</sup> ja 2018<sup>53</sup> lapse õiguste ja vanemluse uuringu tulemusi, ei ole kasvanud lapse õigustest kuulnud täiskasvanute osakaal, lapse õigustest kuulnud laste osakaal on veidi kahanenud. Lapse õigustest on 2018. aastal kuulnud 75% täiskasvanutest ja 70% lastest, kuid alati ei olda kursis sellega, milles need seisnevad<sup>54</sup>. Kõige vähem teatakse lapse õigust kaasa rääkida oma tervise ja raviga seotud küsimustes. Laste hinnangul pakutakse Eestis lastele hoolitsust ja kaitset ohu eest, kuid nende arvamuse kuulamist ja sellega arvestamist ei ole täiskasvanud veel eriti omaks võtnud, samuti jääb täiskasvanutel vajaka kriitilistel hetkedel laste mõistmist soodustavatest eluuskustest.
39. Enamik täiskasvanutest on valmis abivajavat last aitama, kuid lapsele abi andmise (või otsimise) valmidus sõltub oluliselt konkreetsest situatsioonist ning sageli esineb teadmatust, kuidas tekkinud olukorras käituda<sup>55</sup>. Kõige vähem nähakse vajadust, osatakse seisukohta võtta ja ka sekkutakse olukordades, kus lapse vanem karistab last füüsiliselt või alandab teda.
40. Ohvriabiseaduse jõustumine 2023. aastal on positiivne samm ohvrite kaitse ja abistamise seisukohast. Olulise tähtsusega on, et kõik kuriteo või vägivalla ohvrid saaksid õigeaegse, piisava ja asjakohase abi. Hetkel jõuab ohvriabi teenustele oluliselt vähem ohvreid kui on uuringute ja statistika järgi kannatanuid<sup>56</sup>, ning ohvri jõudmine ohvriabisse sõltub isegi keeruliste juhtumite puhul inimese enda aktiivsusest, oskustest ja julgusest.
41. Õiguskantsleri Kantselei eestvedamisel toimus Eesti kriminaalhooldus-, vanglaametnikele ning lastekaitsetöötajatele mõeldud koolitus „Vanglas viibivate vanemate lapsed: nende õigused ja vajadused“ (2022) ning Lastekaitse Liidu algatusena koostöös Justiitsministeeriumi vanglate osakonnaga koondati vangla.ee lehele materjalid lastele ja lapsevanematele, kelle lähedane on vanglas.
42. MTÜ Lastekaitse Liit korraldab koostöös SKA laste heaolu osakonna ja SoMiga lastekaitsetöötajate suvekooli (alates 2019) ja jätkuvad 2013. aastal alguse saanud seminarid „Samal poolel – lapse poolel“.
43. Lastemaja meeskond on välja töötanud kasulikud nõuandeid, kuidas rääkida lapsega seksuaalsusest, 2020. aastal kasutusele võetud lipusüsteem toetab lapse tervet seksuaalset arengut ja ennetab seksuaalvägivalda, koolitusi pakutakse lastekaitsetöötajatele.
44. 2022. aastal piloteeriti ämmaemandate koduviisiidide programmi väikelaste ning nende perede heaolu toetamiseks ja arendati välja tegevusmudel, kuna esmatasandi meditsiiniabi osutajad on seni harva

---

<sup>50</sup> Ka perearstid on aruteludes välja toonud, et tõsise abivajaduse puhul on lihtsam teha järelalus, et tegu on abivajava lapsega, kellest lastekaitset teavitada tuleks, kuid varajase abi ja kergema abivajaduse puhul ei olda teavitamises kindlad, mistõttu ei pruugi need lapsed ja pered õigel ajal lastekaitseüsteemi jõuda. Näiteks on SKA välja töötanud STAR-is kiiresti ja mugavalt kasutatava lapse abivajaduse eelhindamise instrumendi lastekaitsetöötajale, millele ligipääsu andmist ja tehnilise platvormi loomist ka võrgustikuliikmetele tuleb kaaluda.

<sup>51</sup> Lapse ja pere probleemid on selleks hetkeks juba liiga sügavad, et vajavad teenuseid, mis ei ole kiiresti kättesaadavad. Samas toodi esile, et neis juhtumites on sageli nii pere lähikondsed, naabrid kui ka osa spetsialistidest juba teadlikud, et pere olukord on keeruline.

<sup>52</sup> [Karu jt](#) (2012)

<sup>53</sup> [Anniste jt](#) (2018)

<sup>54</sup> Võrreldes 2012. aastaga ei ole lapse õigustest kuulnud täiskasvanute osakaal kasvanud ning lapse õigustest kuulnud laste osakaal on veidi kahanenud.

<sup>55</sup> Ibid.

<sup>56</sup> [Ohvriabi seaduse väljatöötamiskavatsuse eelnõu seletuskiri](#) (2022): Hinnanguliselt võib öelda, et umbes 20% politseis registreeritud lähisuhtevägivalla juhtumitest jõudis ohvriabisse.

külastanud väikelapse kodu võimalike ohutegurite märkamiseks. Ämmaemand saab olla varajane märkaja ja esmane lüli, kes edastab infot teenuste kohta ning kaasab vajadusel teisi spetsialiste.

- *Teavitada ühiskonda senisest enam lapse õigustest, sh tutvustada nii täiskasvanutele kui ka lastele LÕK-i (sh vene keeles), kasutades erinevatele sihtrühmadele sobivaid kanaleid. Viia läbi regulaarsed ja kogu Eestit hõlmavad kampaaniad lapse õiguste tutvustamiseks ja selgitamiseks.*
- *Tõsta kogu ühiskonna teadlikkust sellest, kuidas laps ise või lähemalseisvad täiskasvanud saavad otsida lapsele vajalikku abi, et lapsed ei jääks oma muredega üksi.*
- *Koolitada ja teadvustada tervishoiutöötajad ja haridustöötajad abivajava ja hädasoleva lapse teavitamiskohustusest. Edendada multidistsiplinaarset koostööd.*
- *Tegeleda vägivalla ennetamise ja ohvriarvade pöördumise hõlbustamisega. Tähelepanu vajavad stigmatiseerimise vähendamine (eriti nt seksuaalvägivalla puhul) ja ühiskonna teadlikkuse suurendamine, samuti ohvritele pakutavate tugiteenuste omavahelise koostöö koordineerimine.*
- *Suurendada rahastust laste vastu suunatud seksuaalkuritegude efektiivsemaks ja kiiremaks menetlemiseks, tõhustada ametnikkondade omavahelist koostööd ja kasvatada politsei, haridus-, lastekaitse-, noorsootöö ja tervishoiuspetsialistides võimekust kuritegude avastamiseks ja ennetamiseks.*

#### Koostöö kodanikuühiskonnaga

45. Koostöö kodanikuühiskonnaga on arenenud ning lühiajalisest rahastamisest on välja kasvanud mitmeaastane strateegiline parterlus valdkonnas tegelevate mittetulundusühingutega. Partnerlus on toetanud suurte MTÜ-de tegevusi, kuid jätnud raskesse olukorda väikesed ja alustavad organisatsioonid. Kodanikualgatusena sündis COVID – 19 eriolukorras projekt „Igale koolilapsele arvuti” (MTÜ Lastekaitse Liit), mis on hea näide era-, avaliku- ja mittetulundussektori koostööst laste heaks. 2022 aastaks oli õppetöök ühiselt vahendatud 3252 arvutit, neist haridus- ja teadusministeeriumi toel 2776 arvutit.
46. Tunnustame riiki valdkonnas tegutsevate organisatsioonide kaasamise eest seadusloomesse, kuid paraku on viimase aja kaasamispraktika olnud pigem näiline – seadusmuudatusi on tehtud kiirustades (puuduvad väljatöötamis kavatsused, mõjuhindangud), seaduseid on tagasipööratud ning korduvalt pole jälgitud kaasamise head tava, kui tähtajad arvamuse avaldamiseks seaduseelnõude väljatöötamiskavatsusele olid 3-4 päeva<sup>57</sup>.
- *Kindlustada läbipaistev ja kaasav seadusloome avaliku dialoogi kaudu, seda eriti laste ning valitsusväliste organisatsioonidega, kes töötavad lapse õiguste nimel.*

### C. Üldpõhimõtted (artiklid 2–3, 6 ja 12)

#### Mittediskrimineerimine

47. Euroopa Liidu uue noortestrategie loomisel tõid Eesti noored esile vajadust pöörata ühiskonnas rohkem tähelepanu mh võrdsel kohtlemisele, kusjuures 81% vastanutest pidas ebavõrdsuse küsimust Eesti ühiskonnas oluliseks<sup>58</sup>.

<sup>57</sup> MTÜ Lastekaitse Liit (2023).

<sup>58</sup> Eesti Noorteühenduste Liit (2018). Samuti peeti oluliseks pöörata rohkem tähelepanu ka internetis tegutsemise tagajärgedele ja noorte vaimsele tervisele

48. 2023. aastal tulid avalikkuse ette Rakvere Lille Kodus (kinnine lasteasutus) toimunud puuetega laste väärkohtlemise juhtumid, mis tekitas küsimuse, kas väärkohtlemise järel on kannatanud diskrimineeritud puudest lähtuvalt, sh kannatanu toetamisel institutsioonides, sh ka kriminaalmenetluse käigus ning kohtumenetluses kokkuleppe sõlmimisel ja karistuse määramisel. Õiguskantsler tegi Riigikogule vastavad ettepanekud<sup>59</sup>.
49. Endiselt on muutmata võrdse kohtlemise seadus<sup>60, 61</sup>. 2023. aastal on jätkunud seaduse vastuvõtmisega seotud tegevused. Puuetega inimeste (sh laste) jaoks on oluline, et seaduse muutmisel ühtlustatakse seaduse kohaldamisala selliselt, et ka puude alusel oleks diskrimineerimine keelatud samas ulatuses nagu rahvuse (etnilise kuuluvuse), rassi ja nahavärvuse alusel.
50. 2019 läbi viidud laste ligipääsetavuse uuringust<sup>62</sup> selgus, et lastel tuleb kodu ja kooli vahel liikudes ette mitmeid ligipääsetavuse takistusi liikluses, ühistranspordis, koolis, kauplustes ja avalikus ruumis tervikuna. 2021. aastal valmis ligipääsetavuse lõpparuanne, kus tehti ettepanekud ligipääsetavuse parandamiseks, et tagada kõikide inimeste võrdne võimalus ühiskonnaelus osaleda. 2023 võttis Riigikogu vastu (jõustub 2025) toodete ja teenuste ligipääsetavuse seaduse, kuid paraku vajavad paljud laste ligipääsetavusega seotud probleemid rohkem tähelepanu.<sup>63</sup>
51. 2020. a. eriolukorra ajal loodi erivajadusega laste vanematele toimetulekuks toetus, mille eesmärk oli tagada asendussissetulek neile erivajadusega last kasvatavatele vanematele, kellel oli kehtiv töösuhe, ent kes pidid haridusasutuste sulgemise tõttu töölt ajutiselt eemale jääma. Toetuse saamise eelduseks oli, et vanem on töötamise registri andmetel tasustamata puhkusel või on tema võlaõigusliku lepingu täitmine peatatud<sup>64</sup>.
- *Töötada välja laiapõhjaline strateegia, et suurendada teadlikkust ning vähendada diskrimineerimist.*
  - *Ühtlustada võrdse kohtlemise seaduse kohaldamisala nii, et ka puude alusel oleks diskrimineerimine keelatud samas ulatuses nagu rahvuse (etnilise kuuluvuse), rassi ja nahavärvuse alusel.*
  - *Kaaluda eluaegse lastega keelu töötamise kohaldamise sätestamisele lastekaitseaduses ka niisugustel kehalise väärkohtlemise juhtumitel, kui tegu on toime pandud alaealise suhtes korduvalt või süstemaatiliselt<sup>65</sup>.*
  - *Kaaluda uue karistusnormi loomist, milles sätestatakse, et karistatav peaks olema ka kaitsetus või abitus olukorras inimeste muul viisil väärkohtlemine või süstemaatiline alandamine (näiteks ohvrites hirmu, ängi ja alaväärsustunde tekitamine).*
  - *Pöörata rohkem tähelepanu laste ligipääsetavuse suurendamisele ning ennetada laste igapäevasel teekonnal (näiteks kool-kodu) tekkivaid takistusi. Tagada kõikide inimeste võrdne võimalus ühiskonnaelus osaleda.*

---

<sup>59</sup> [Õiguskantsler](#) (2023)

<sup>60</sup> [Habicht](#) (2022)

<sup>61</sup> [Eesti Puuetega Inimeste Koda](#) (2018)

<sup>62</sup> [Järv jt](#) (2020)

<sup>63</sup> [Sotsiaalministeerium](#) (2022a)

<sup>64</sup> [Sotsiaalministeerium](#) (2020)

<sup>65</sup> Hetkel võib karistusseadustiku (KarS) § 121 alusel süüdi mõistetud inimene minna uuesti lastega seotud tööle pärast karistusandmete karistusregistrist kustutamist. Praegusel juhul kolm aastat pärast seda, kui lõpeb neile inimestele kohtuotsusega määratud katseaeg.

## Lapse parimad huvid

52. Igal aastal lahendavad kohtud tuhandeid lapsevanemate vaidlusi, seega kasvab Eestis tuhandeid lapsi, kelle elu osaks on vanemate vahelised kohtuvaidlused<sup>66</sup>. Õiguskantslerini on jõudnud palju teateid, kus elukorralduse üle otsustamisel ei suuda vanemad jätta kõrvale erimeelsuseid ning esikohale ei seata lapse parimad huvid<sup>67</sup>. Lahutavate vanemate vaidlused on halvendanud lahuselava vanema suhet lapsega ning ka lahutatud vanemate lapsed on avaldanud, et sooviksid kohtuda lahuselava vanemaga sagedamini<sup>68</sup>.
53. 2023 jõudis avalikkuseni juhtum<sup>69</sup>, mille puhul Eesti õigussüsteem ei suutnud tagada laste hooldusõiguse ja suhtluskorra asjades kohtuotsuste täitmist laste isa ja ema vahelises vaidluses, mida ei ole lahendatud peaaegu üheksa aasta jooksul. Juhtum jõudis ka Euroopa inimõiguste kohtusse. Kui kohus määrab kindlaks lapse hooldusõiguse ja suhtlusõiguse tingimused, siis lähtub ta eeldusest, et kõik puudutatud isikud neid täidavad. Praktikas ei ole kordagi rakendatud riigi sunnijõudu lastega seotud täitemenetluses, mille puhul on jätnud tagamata lapse õiguse kohtuda või suhelda oma vanemaga ning tema parimate huvide esikohale seadmise.
54. Riik käivitas olukorra leevendamiseks 2022. aastal perelepitusteenuse, mis on mõeldud ühise alaealise lapse või laste lahku läinud või lahkuminevatele lapsevanematele, kellel ei ole õnnestunud kokku leppida lapse elukorralduslikes küsimustes (näiteks suhtluskord või elatis). Esimeste aasta statistika (01.09.2022–01.09.2023)<sup>70</sup> on ületanud prognoosi ja suunamisi on olnud kokku 683 (sh kohtumääruseid 149). 13 aastat on tegutsenud Lastekaitse Liidu ja Eesti Advokatuuri heategevusprojekt “Hea nõu lastega peredele”, tänu millele on tasuta juriidilist nõu saanud üle 2000 abivajaja.
55. Vanglad on aastaid järginud kinnistunud praktikat, mille puhul sunnitakse kõiki vanglasse oma vanemaga vahetult kohtuma tulnud lapsi läbiotsimiseks täielikult lahti riietuma. Õiguskantsler on olnud korduvalt seisukohal, et laste niivõrd ulatuslik läbiotsimine on ülemäärane ja lubamatu<sup>71,72</sup>. 2022. aastal leidis Tallinna Ringkonnakohus (kohtuasi nr 3-21-161), et vanglad on vääralt tõlgendanud reeglite ulatust, mis on vanglasse tulevate laste läbiotsimise aluseks, ning et vanglate tegevus laste läbiotsimisel ei ole olnud proportsionaalne<sup>73</sup>.
56. Lahendamata on mitmed Eestis elavate laste kodakondsusega seotud küsimused (nt laps võib jääda kodakondsuseta, kui vanemad Eesti kodakondsusest loobuvad olukorras, kui lapsele ei ole võimalik taotleda mõne muu riigi kodakondsust; 2016. a vastu võetud muudatused, mis lihtsustasid lastele kodakondsuse andmist ei laiene 15-17-aastastele lastele, kes saavad kodakondsust taotleda ainult üldistel alustel), millele on vaja laste parimate huvidega arvestavat lahendust.
- *Tagada lastega peredele erinevate nõustamis-, lepitamis- ja teraapiateenuste kättesaadavus, samuti parandada elatise sissenõudmise ning lapse ja vanema suhtluskorra tagamise tõhusust.*

<sup>66</sup> 2020. aastal lahendasid kohtud 1098 suhtlus- ja hooldusõigusega seotud vaidlust ning 2472 elatisega seotud vaidlust.

<sup>67</sup> [Õiguskantsler](#) (2022a).

<sup>68</sup> [Anniste jt](#) (2018). 41% lastest leidis, et nad kohtuvad oma lahus elava isaga piisavalt sageli ning sama palju lapsi (41%) tahaks kohtuda sagedamini. Samas leidis 3% lastest, et nad tahaksid oma lahus elava isaga kohtuda harvem ning 15% ei soovinud üldse oma isaga kohtuda (lahuselava ema kohta andmete esitamiseks oli valim liiga väike).

<sup>69</sup> [Tigasson](#) (2023).

<sup>70</sup> Sotsiaalministeerium (2023b). Mh vnemluskokkuleppeid väljastatud 165 (osakaal lõppenud menetlustest 33%) ning 253 last, kelle vanematel sõlmitud vanemluskokkulepe.

<sup>71</sup> [Õiguskantsler](#) (2020a)

<sup>72</sup> [Õiguskantsler](#) (2019)

<sup>73</sup> [Žurakovskaja-Aru](#) (2022)



- *Suurendada tasuta riigi õigusabi kättesaadavust. Tee abini peab olema lihtne ja ligipääsetav (sh lapsesõbralikud ja lihtsustatud vormis võimalused, kanalid), et oleks garanteeritud iga abivajaja õigus abile, sh vene keeles.*
- *Luua toimiv regulatsioon vanema hooldusõiguse kohtulahendite täitmise tagamiseks tuginevalt teiste riikide headele praktikatele.*
- *Luua selged juhised ja koolitada vanglaametnikke vanemat külastava lapsega lapsesõbralikuks käitumiseks ja suhtlemiseks. Teavitada nii lastekaitse-, kui ka korrakaitse spetsialiste vanglas viibiva vanema ja lapse vahelise suhtluse olulisusest.*

## Lapse seisukohtade austamine

57. Positiivne on, et laste arvamust on järjest rohkem küsitud ja kajastatud<sup>74, 75</sup>, sh sotsiaalkaitseminister konsulteeris laste- ja noortega seotud organisatsioonidega nii vaimse tervise<sup>76</sup> kui ka seksuaalse enesemääramise teemadel<sup>77</sup>. Lapsed osalesid Arvamusfestivali 2021 aruteludes, Õiguskantsleri Kantselei, Lastekaitse Liidu ja Sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskuse eestvedamisel toimusid 2021. a KOV-i volikogude valimiste eel veebitunnid ja fotojaht ning õiguskantsler andis välja soovitusel koolidele erapooletuse tagamiseks<sup>78</sup>.
58. Kuigi lapse kaasamise tähtsust tema huvide väljaselgitamisel ja heaolu hindamisel rõhutatakse Eestis üha enam, ei arvestata lastega veel piisavalt. Uuringutest on selgunud, et mõnel lastekaitsetöös osalenud lapsel puudus isiklik kogemus lastekaitsetöötajaga suhtlemisel, mis tähendab, et lapse arvamust ei ole otsustusprotsessi käigus arvesse võetud. Ka asendushooldusel viibivate laste uuringustilmnes laste vähene sisuline kaasatus<sup>79</sup>. Lapsed ja lähedased tunnetavad lastekaitsetöö läbipaistmatust ning suurt erinevust võimupositsioonides. Uuringute<sup>80, 81</sup> tulemused viitavad, et lapse osalus hindamisprotsessis on pigem passiivne kui aktiivne. Lapse abivajaduse hindamisel, lapse arvamuse väljaselgitamisel ja dokumenteerimisel esineb endiselt pinnapealsust, lastega läbiviidavad vestlused on põhjalikult eesmärgistamata ja analüüsivõimatu. Põhjuseid on mitu: ajalised piirangud, suur juhtumite arv, oskuste puudumine just nooremate laste intervjuerimiseks, kartus, et „rasketel” teemadel rääkimine võib last kahjustada<sup>82</sup>.
59. Tervise Arengu Instituudi (TAI) täienduskoolituse analüüsi kohaselt ei töötanud võrreldes 2017. aastaga 2018. aastal lastekaitsevaldkonnas enam 110 lastekaitsetöötajat<sup>83, 84</sup>. Kuigi koolitatakse edukalt kõiki sotsiaalvaldkonnas lastega töötavaid spetsialiste ning suurt tähelepanu on pööratud laste kuulamisele ja kaasamisele, on suure kaadrivoolamise tõttu raske garanteerida kõikide spetsialistide koolituste läbimist ning endiselt tuleb panustada spetsialistide koolitamisesse.
60. Lapse õiguste ja vanemluse uuringu (2018) tulemuste põhjal selgus, et toetati arusaama, et lapsel, kes on lahus ühest või mõlemast vanemast, on õigus säilitada suhted ja kontakt oma vanematega. Samas

<sup>74</sup> Saarnik, Sindi (2021)

<sup>75</sup> Telia (2020)

<sup>76</sup> Sotsiaalministeerium (2021a)

<sup>77</sup> Sotsiaalministeerium (2021b)

<sup>78</sup> Õiguskantsler (2021)

<sup>79</sup> Saarnik, Sindi (2021).

<sup>80</sup> Lauri jt (2020).

<sup>81</sup> Saarnik, Sindi (2021).

<sup>82</sup> Toros, Falch-Eriksen (2021).

<sup>83</sup> Ibid.

<sup>84</sup> Krusell jt (2020). OSKA tööjõuprognoozi kohaselt koolitatakse sotsiaaltöötajaid Eestis küll rohkem kui vaja, kuid paljud lõpetajad ei lähe erialasele tööle.



- märkis iga kümnes laps selle väite kohta, et ta ei oska öelda, kas see on lapse õigus. 41% lastest leiab, et kohtuvad oma lahus elava isaga piisavalt sageli ning sama paljud (41%) tahaks kohtuda sagedamini.
61. Segadust tekitab lapse osalemine tema tervise ja raviga seotud otsustes<sup>8586</sup>. Tervishoiutöötajate jaoks oli keeruline küsimus see, kas lapse visiidist peab vanemaid teavitama või mitte<sup>87</sup>. Kui laps on tervishoiutöötaja hinnangul võimeline iseenda tervise või raviprotseduuri kohta poolt- ja vastuväiteid vastutustundeliselt kaaluma, tuleb tervishoiuteenuse osutamisel ja sellega seonduvate andmete avalikustamisel igal juhul lähtuda tema nõusolekust, mitte lapsevanema omast ([võlaõigusseadus](#) § 766 lg 4). Praegu hinnatakse laste kaalutlusvõimet eri terviseküsimustes erinevalt ja puudub täpne arusaam, kui palju peab laste endi kaalutlusõigust erinevates tervishoiuga seotud küsimustes rakendama. Terviseküsimustes ei ole Eestis sätestatud vanusepiiri, mis hetkest alates oleks lapsel täielik iseseisev otsustusõigus oma tervise üle. Osa tervishoiutöötajate hinnangul lastel reaalselt otsustusõigust enda tervisealastes küsimustes ei eksisteeri, kuna alla 18-aastane ei ole seaduse järgi täiskasvanu ja selle eani otsustavad laste eest seadusest tulenevalt lapsevanemad.
62. Arvestataval määral on neid lapsevanemaid, kes leiavad, et laste kaasamine tähendab lastele piiramatut vabaduse andmist (21% täiskasvanutest on kas pigem või täiesti nõus selle väitega) ja pelgavad, et nii kaob laste austus täiskasvanute vastu (25% täiskasvanutest). 34% usub, et kui lapsed ise otsustavad, siis kaob täiskasvanutel võimalus lapsi kaitsta ja suunata.
63. Eestis tehtud uuringutest on ilmnenu, et Eesti laste hinnangul ei kaasata neid piisavalt koolielu puudutavate otsuste tegemisse ega arvestata nende arvamusega<sup>88</sup>. Laste ja noorte algatusõiguse ja arvamuse eest seisab kaks suuremat noorte katusorganisatsiooni: Eesti Õpilasesinduste Liit (tegeleb peamiselt haridusteemalise huvikaitsega) ja Eesti Noorteühenduste Liit (esindab osaluskogusid ja teisi noorteühendusi). Olulisematest koostööalgatustest võib nimetada tasuta koolitoidu pakkumist ja valimisea langetamist KOV volikogude valimistel, 2023. aasta sügisel alustati kampaaniaga „Vali 16, kandideeri 18!“.
64. Siiski on palju lapsi ja noori, kes esindusorganisatsioonidesse ei kuulu ja kelle hääl otsustajateni ei jõua. 2020. aastal valminud uuringu<sup>89</sup> „Omavalitsuste võimekus noortele osalusvõimaluste loomisel kohaliku tasandi otsustusprotsessides“ tulemustest selgus, et laste ja noorte kaasamine oleneb palju omavalitsuse suurusest, finantsvõimekusest, toetavate täiskasvanute olemasolust ning sellest, kui avatud on omavalitsus laste ja noorte osalusele. Probleem on ka selles, et osalusvõimaluste kohta puudub info. Isegi väga aktiivsed noored tunnetavad, et nende kaasamine on sageli pigem formaalne ja näiline (keegi ei küsi nende arvamust, neid peetakse liiga nooreks, nad elavad keskusest liiga kaugel, ei oska piisavalt hästi eesti keelt või on takistuseks mõni terviseprobleem.)<sup>90</sup>
65. Lapse õiguste komiteele koostavad 2023. aastal ülevaate Eesti laste õiguste olukorrast ka lapsed ja noored (Lastekaitse Liidu lapse õiguste saadikud Õiguskantsleri kantselei juhtimisel)<sup>91</sup>.

---

<sup>85</sup> [Anniste jt](#) (2018). Selle õiguse arvas lapse õiguste hulka kuuluvaks 70% lastest ja vaid 61% täiskasvanutest.

<sup>86</sup> [Haap Consulting OÜ](#) (2020).

<sup>87</sup> [Haljasmets jt](#) (2020).

<sup>88</sup> Nelja aasta jooksul on vähenenud 39%-st 27%-ni nende 12-aastaste osatähtsus, kelle hinnangul õpetajad nende arvamusega arvestavad.

<sup>89</sup> [Lang jt](#) (2020).

<sup>90</sup> [Õiguskantsler](#) (2015). Laste ühiskonnaelus osalemise võimaluste piiratusele juhtis õiguskantsler tähelepanu juba 2015. aastal oma raportis, milles ta tegi ülevaate ÜRO lapse õiguste konventsiooni täitmisest. Ka 2018. aasta lapse õiguste ja vanemluse uuringu andmetest selgub, et lastel ei ole piisavalt kogukonnaelus osalemise võimalusi.

<sup>91</sup> MTÜ Lastekaitse Liidu juures tegutseb üle-riigiline lapse õiguste saadikute võrgustik, kuhu kuuluvad alla 18-aastased lapsed ja noored, kes esindavad iseenda ja teiste enda piirkonna alaealiste arvamust.

66. 2022. aastal Eestis toimunud ISPCAN (International Society for the Prevention of Child Abuse and Neglect) Euroopa kongressil toimus Lastekaitse Liidu noorte eestvedamisel noortefoorum. Noored leidsid, et laste jaoks peaks arvamuse avaldamine olema tavapärane ning seda, kuidas arvamust avaldada ja argumenteerida, tuleks lastele õpetada, et nad oskaksid poliitikakujundamises paremini kaasa rääkida.

- *Suurendada laste ja noorte mõju ühiskonna kujundamisel, edendada laste ja noorte osalemist ning kaasamist erinevates otsustusprotsessides ja -keskkondades, pöörates enam tähelepanu sotsiaalselt tõrjutud laste ning vähemate võimalustega laste kaasamisele.*
- *Koolitada laste ja noortega kokkupuutuvaid spetsialiste lapse osalusõiguse ja prima huvi aspektidest lähtuvalt.*
- *Töötada välja toetavad juhendmaterjalid lapse kaalutlusvõime hindamiseks ja suurendada teavitustegevust tervishoiu valdkonnas.*
- *Tagada jätkusuutlik rahastus laste ja noorte erinevatele osalusvormidele, sh pöörates erilist tähelepanu haavatavatele sihtgruppidele.*

#### **D. Tsiviilõigused ja -vabadused**

67. Politsei- ja Piirivalveameti andmetel viibis 2017. aastal kinnipidamiskeskuses neli last (9-, 7-, 5- ja üheaastane), 2018. aastal viis last (16–17-aastased) ja 2019. aastal üks laps (üheaastane). 2020. aastal (seisuga 01.12.2020) alaealisi kinnipidamiskeskuses kinni ei peetud. Viimastel aastatel on kohtud oma praktikat muutnud ning on üldjuhul keeldunud alaealiste kinnipidamiseks luba andmast. Ometi on üksikuid kinnipidamise juhtumeid ette tulnud.

68. Küsimust tekitab, kuidas kanda rahvastikuregistrisse lapse andmed siis, kui laps on sündinud kodus ja tal ei ole sünnitushaigla või kodusünnituse ettevalmistusega ämmaemanda antud meditsiinilist sünnitõendit. Ajutist lahendust probleemile pakub kohtupraktika (nt Tallinna Halduskohtu otsus asjas 3-21-2840), kuid süsteemselt tuleks üle vaadata ka lapse sünni registreerimise kohta käivad seadusesätted.

69. Paljud pagulastest vanemad ei usalda piisavalt haridussüsteemi ning seetõttu ei registreeri oma lapsi koolisüsteemi. Eesti Pagulasabi poolt läbiviidava UNHCRi küsitluse (2022, 550 osalejat) järgi ei käi vähemalt üks laps koolis 8% peredest, kus on kooliealine laps. Tekkinud on nn fantoomlaste fenomen: lapse elukoht ei ole omavalitsuses registreeritud, laps ei käi kohalikus koolis, ei puutu kokku ega suhtle kohalike eakaaslastega. Seetõttu ei saa ei kohalik omavalitsus ega riik tervikuna ka nendele lastele vajalikke teenuseid pakkuda ja võivad süveneda laste erivajadused, kannatab vaimne tervis ning vähenevad väljavaated kohanemiseks ja lõimumiseks<sup>92</sup>.

- *Süsteemselt tuleks üle vaadata lapse sünni registreerimise kohta käivad seadusesätted.*
- *Pagulastele suunatud teavitusele on vaja jätkuvalt suurt rõhku panna, et sihtgruppi selgete sõnumitega ja neile sobivates kanalites infoväljas hoida (sh laste koolikohustusega seonduvalt). Vajadus on suurema koordineeritud ja järjepideva teavituse järele nii riiklikul kui ka kohalikul tasandil.*

---

<sup>92</sup> Saar (2023).

## E. Vägivald laste vastu (artikkel 19, artikli 24 paragrahv 3, artikli 28 paragrahv 2, artikkel 34, artikli 37 punkt a ja artikkel 39)

### Lapse õigus igat liiki vägivalla puudumisele

70. Viimase seitsme aastaga on Eesti ratifitseerinud või üle võtnud enamiku peamisi vägivallaennetust käsitlevaid rahvusvahelisi dokumente: Euroopa Nõukogu konventsioonid inimkaubanduse vastase võitluse kohta, naistevastase ja perevägivalla ennetamise ja tõkestamise kohta (Istanbuli konventsioon), laste seksuaalse väärkohtlemise ennetamise kohta (Lanzarote konventsioon), Euroopa Liidu ohvridirektiiv ja alaealiste menetlusõiguste direktiiv.
71. LasteKS-is on välja toodud lastekaitse ülddefiniitsioon (§ 10) ning lastekaitsega tegelevad institutsioonid, kuid nende institutsioonide hulgas ei ole välja toodud kriminaalõigussüsteemi. Küll nõuab erinevate lähisuhtevägivallaga (edaspidi LSV) tegelevate ametkondade koostööd vägivallaennetuse kokkulepe 2021–2025, mis näeb ette koostööd nii riigi kui ka ametkondade tasandil. Samas ei pöörata ka selles kokkulepes eraldi tähelepanu LSV pealt näinud laste kohtlemisele õigussüsteemis. Koostamisel on uus lähisuhtevägivalla tõkestamise tegevuskava aastateks 2024–2027, milles keskendutakse ennetamisele.
72. Kuigi lapse füüsiline karistamine on seadusega keelatud, siis 2018. aastal tehtud uuringus<sup>93</sup> selgus, et vaid 36% lapsevanematest pidas füüsilist karistamist lastevastaseks vägivallaks ning 42% peab kehalist karistamist teatud hetkel vajalikuks<sup>94</sup>. Sellist käitumist toetavad ka ühiskonna hoiakud, kuivõrd suur osa nii täiskasvanutest (42%) kui ka lastest (28%) peab laste füüsilist karistamist teatud olukordades vajalikuks ja mõistetavaks toimimisviisiks<sup>95</sup>.
73. Registreeritud LSV juhtumite arv on Eestis suur (2017: 2632 juhtumit, 2018: 3607, 2019: 4119, 2021: 3760, 2022: 3244 juhtumit.). Politsei andmetel oli 2021. aastal 26% perevägivallakuritegudest laste osalusega, kus laps oli ohver või kuriteo pealtnägija, lähisuhtevägivalla juhtumitega oli seotud enam kui 6000 last. Neist umbes 900 on ka ise selles juhtumis kannatanud, umbes 100 tunnistajad ning ülejäänud väga suur osa on perevägivalla pealtnägijad. 2021. aastal oli selliseid lapsi enam kui 5115.
74. Kriminaalmenetluse seadustik eristab menetluses tunnistaja ja kannatanu õiguseid. Ohvriabist tulenev tugi keskendub ennekõike kuriteoohvri vajadustele ning spetsialiseeritud teenuseid on LSV-d pealt näinud lastel saada juhul, kui tõlgendada ohvriabiseaduse regulatsiooni nii, et ohvrite alla kuuluvad ka LSV-d pealt näinud lapsed. Eesti karistusõiguses LSV-d pealt näinud laps kannatanuks ei kvalifitseeru (KarS § 121 lg 2).
75. Positiivne, et 2020. aastal lihtsustati politsei ja KOV vahelist suhtlust ja loodi teabevahetuslahendus. Riik on LSV-d pealt näinud lapse abistamise kohustuse pannud ennekõike KOV lastekaitseüsteemile, kuigi pole garanteeritud, kas lapse abistamiseks võetud meetmed hõlmavad ka lapse LSV pealtnägemisest tekkinud vajadusi ning kas LSV-d pealt näinud lapsed saavad tsiviilkohtumenetluse

---

<sup>93</sup> Anniste (2018).

<sup>94</sup> 18% lapsevanematest oma last tutistanud ning 14% andnud vitsa, rihma või laksu. 33% on lapse korralt kutsumiseks ähvardanud või hirmutanud.

<sup>95</sup> Märkimist väärib see, et laste füüsilist karistamist sallitakse ja mõistetakse rohkem kui täiskasvanutevahelist vägivallada.

raames piisavat infot ning tuge<sup>96</sup>. Endiselt on suur probleem laste psühholoogilise ja psühhiaatrilise abi kättesaadavus (eriti Ida-Virumaal ja venekeelse elanikkonna jaoks)<sup>97,98</sup>.

76. Vanemluse toetusmeetmete levik on paranenud: loodi veebileht tarkvanem.ee ja üha enam vanemaid osaleb positiivse vanemluse toetamise programmides nagu „Imelised aastad“ ja „Hoolivad isad“ ning PREP-i ja PRIDE'i koolitustel ja tugirühmades. Eestis rakendatakse kõige raskemate perevägivalda juhtumite puhul MARAC-i mudelit, mis aitab tagada, et juhtumiga seotud lapsed saavad vajalikku tähelepanu ja abi. Alates 2024. aastast on MARAC-i mudel riiklikult rahastatud.
77. Rahvusvahelised uuringud näitavad, et Eesti on üks nendest riikidest, kus koolikiusamisega kokku puutunud lapsi on keskmisest rohkem<sup>99</sup>. Laste subjektiivse heaolu uuringu (2018)<sup>100</sup> tulemuste järgi oli umbes 70% Eesti 10- ja 12-aastastest ning 78% 8-aastastest lastest koolis viimase kuu aja jooksul vähemalt ühel korral löödud, narritud ja (või) tõrjutud<sup>101</sup>.
78. Koolikiusamises ilmnevad märkimisväärsed soolised erinevused. Igas vanuserühmas on poiste hulgas tüdrukutega võrreldes märgatavalt enam lapsi, keda on löödud ja narritud<sup>102</sup>. Erivajadustega õpilaste seas on kiusamisohvrite osakaal ligikaudu kaks korda suurem kui ilma erivajaduseta õpilaste seas. Samuti on vene õppekeelega koolide õpilaste hulgas kiusatuid rohkem kui eesti õppekeelega koolides. Lisaks selgus 2018. aastal tehtud uuringu<sup>103</sup> tulemustest, et sagedamini kiusatakse seksuaalvähemustesse kuuluvaid õpilasi (sh on kiusajateks õpetajad). Samuti on Venemaa sõjaline kallaletung Ukrainale tekitanud kooliperedes sedavõrd suuri pingeid, et need on kaasa toonud laste kiusamise rahvuse ja vaadete alusel.
79. 2017. aastal loodi Eestis kiusamisennetusega seotud algatuste ning Haridus- ja Teadusministeeriumi koostöös kiusamisvaba haridustee kontseptsioon ning seati kiusuennetusega seotud eesmärgid. Haridus- ja Teadusministeeriumi finantseerimisel rakendatakse koolides ja koolieelsetes asutustes jõudsalt kiusuennetuse ja sotsiaalsete toimetulekuoskuste õppe programme, nt KiVa, VEPA, „Kiusamisest vabaks!“, „Vaikuseminutid“, tugiõpilasprogramm TORE jm. 2020. aastal rakendas selliseid programme 72% üldhariduskoolidest ja 95% lasteaedadest<sup>104</sup>.
80. Samas võivad olla koolidel ja nende töötajatel omad lähenemised ja meetodid, mis pole osa ühestki kiusamisvaba haridustee koalitsiooni programmist. Samuti ei pruugi kõik koolid kiusamist üldse teadlikult ennetada<sup>105</sup>. Eesti koolides tajutakse kiusuennetusprogramme tihti valikulise lisategevuse ja

---

<sup>96</sup> Spetsialistide intervjuudes toodi välja KOV-i lastekaitse süsteemi osapoolte väheseid õiguslaseid teadmisi. Lastekaitse abistamise võimekus on seotud erinevate faktoritega ja lastekaitse üldine kvaliteet on kõikum.

<sup>97</sup> Mõnes KOV-is ei ole üldse vastavaid spetsialiste ning abivajavad lapsed tuleb suunata kas Tallinna või Tartu kliinikutesse. Suurtes omavalitsustes on spetsialistid olemas, aga neid on vähe ning ravijärjekorrad on pikad.

<sup>98</sup> [MTÜ Lastekaitse Liit](#) (2015).

<sup>99</sup> [Oja](#) (2020). Eesti 11-aastaste hulgas kiusamise kogemise poolest Euroopas ja Põhja-Ameerikas kolmandal kohal Leedu ja Läti järel. 13- ja 15-aastaste seas esineb kiusamist vähem ning Eesti näitaja on lähemal riikide keskmisele näitajale. PISA (2018) andmete järgi on kiusamist kogunud 12-aastaseid lapsi Eestis samuti veidi rohkem (25%) kui OECD riikides keskmiselt (23%).

<sup>100</sup> [Statistikaamet](#) (2019).

<sup>101</sup> Võrdlus 2013.–2014. aasta uuringuga näitab, et löömist kogunud laste osatähtsus on püsinud sarnasel tasemel, kuid sagedast (rohkem kui kolm korda kuus) narrimist kogunute osatähtsus on nelja aastaga kahekordistunud.

<sup>102</sup> Kõige suuremad erinevused ilmsesid 10-aastaste vastustes: 25% poistest oli viimasel kuul löödud rohkem kui kolm korda, tüdrukute hulgas oli neid 9%.

<sup>103</sup> [Ney jt](#) (2018). 68% LGBT+-õpilastest kogunud oma seksuaalse indetiteedi, soo või soolise eneseväljenduse tõttu viimase aasta jooksul vaimset vägivalda.

<sup>104</sup> [Kendrali jt](#) (2022).

<sup>105</sup> Ibid. Kiusuennetust hindavad oma koolis süsteemseks – st sõnastatud on sellekohased arengueesmärgid ja tulemusnäitajad – 38% vastanud juhtkonnaliikmetest. analüüs viitas asjaolule, et kiusamise seire ja teadlikkus

koormana, sest koolitöötajad on ülekoormatud, ei usu oma võimetusse kiusamist takistada või vastandavad õppetööd sotsiaal-emotsionaalsete oskuste arendamisega. Süsteemse kiusuennetuse ja ressursside puudus ning seetõttu pigem tagajärgede leevendamine paneb koolitöötajad kiusamisega tegelemist sageli võrdlema tulekahjude kustutamise.

81. Kiusuennetuse takistusena tajutakse haridustöötajate ülekoormatuse kõrval ka vaimse tervise spetsialistide puudust Eestis. See raskendab tõsisema probleemi korral õigel ajal spetsialistide vastuvõtule jõudmist isegi juhul, kui probleemi on koolis juba märganud. Endiselt leidub koole, kus ei ole psühholoogi ja piirkonnas on võimalik pöörduda ainult üksikute oma ala spetsialistide poole.
82. Koolikiusamine ei jää tihti kooliseinte vahele, vaid tuleb lastega telefonides ja internetis koju kaasa. Eesti ühiskonna väljakutse on aidata erinevate tegevustega kaasa Eesti laste kooliturvatunde loomisele ja koolirõõmu suurendamisele<sup>106</sup>.
83. Lapsevanemad on mures nii lapse ekraani ees veedetud aja kui ka lapse internetiturvalisuse pärast<sup>107</sup>. Üle poole (55%) lapsevanematest leiab, et nende laps on vabal ajal liiga palju ekraani ees. Eesti noorte seksuaaltervise uuringust (2021) selgus, et seksuaalvahekorras olnud noortest 30% on olnud vahekorras partneriga, kellega tutvuti interneti või mobiiliäpi kaudu.
84. Alates 2010. aasta sügisest tegutseb Eesti Safer Internet Centre projekt Targalt Internetis – *Smartly on the Web*, mida viivad ellu neli organisatsiooni: Lastekaitse Liit, Haridus- ja Noorteamet, SKA (lasteabitelefoni 116111) ja Tallinna Tehnikaülikool. Projekti raames korraldatakse internetiturvalisusteemalisi koolitusi (sh antakse välja materjale, juhendeid) ja töötube lastele alates lasteaiast, kooliõpilastele, lapsevanematele ja õpetajatele. Projekt teeb koostööd haridusasutuste, riigiametite ja eraettevõtete.
85. EU KIDS ONLINE (2018)<sup>108</sup> uuringust selgub, et 23% küsitluses osalenud lastest oli viimase 12 kuu jooksul kogunud kiusamist, neist 67% oli kiusamist kogunud just võrgumaailmas, paraku ligi kolmandik lastest ei räägi kogemust kellelegi. 2020. aasta laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise hoiakute ja kogemuste uuringust nähtus, et 45% 16-26-aastastest uuringus osalenud noortest on viimase aasta jooksul internetis kogunud vähemalt ühte seksuaalse väärkohtlemise liiki<sup>109</sup>.
86. Umbes 70% Eesti lastest tunneb end internetis enesekindlalt ja turvaliselt ning enamik vastanutest usub ka, et teab, mida teha, kui keegi käitub internetis viisil, mis vastanule ei meeldi. Eesti lapsed kardavad internetis paroolide varastamist (43% vastanutest) ning ilma nende nõusolekuta piltide ja videote jagamist (37%), näitab 2022. aasta lõpus läbi viidud uuring<sup>110</sup>. Uuringust selgub, et 10% vastanutest on saanud soovimatult seksuaalse sisuga pilte, videoid või sõnumeid.

- *Korraldada uuringuid, et paremini mõista eri vägivalialiikide olemust, hinnata vägivalja ohvriks langemise trende ning seda, kuidas ja kelle puhul sekkumised toimivad ning mil moel parandada vägivalja ennetamise ja sellele reageerimise kvaliteeti.*
- *Suurendada lastevastase vägivalja ennetustegevuse ulatust, edendades positiivseid, vägivaljatuid ja lapsi kaasavaid kasvatusmeetodeid.*

---

sellest on koolisisese ebaühtlane ning seiramist viivad sageli ellu ennetusprogrammide tiimid, mitte kool ise. Vastanutest umbes 30% ei kasuta mitte ühtegi kiusamisvaba haridustee ennetusprogrammi.

<sup>106</sup> [Children's World](#) (2023).

<sup>107</sup> [Anniste jt](#) (2018).

<sup>108</sup> [Sukk, Soo](#) (2018).

<sup>109</sup> [Hillep, Pärnamets](#) (2020).

<sup>110</sup> [Nordstat](#) (2022).

- *Toetada süsteemselt laste ja lastevanemate teadlikkust erinevatest interneti ja digitaalsete kommunikatsioonivahendite kasutamisega seotud riskidest.*
- *Luu paremat ohvriabi teenuste kommunikatsiooni ja suurendada teadlikkust ühiskonnas. Tagada lähisuhtevägivalla all kannatanud või seda pealt näinud lapsele vajaduspõhised ohvriabiteenused.*
- *Tugevdada meetmeid, mida rakendatakse erinevate kiusamisviiside vastu võitlemisel, sealhulgas õpetajate, koolipersonali ja õpilaste võimekuse parandamine mitmekesisusega toimetulemisel ja konfliktide lahendamisel.*
- *Eraldada järjepidevalt ressursse kõigi, sh erivajadustega laste ja noorte turvalise ning arendava õpikeskkonna loomiseks kõigil haridusastmetel alates lasteaiast. See hõlmab koolitust, vajaliku õpikeskkonna kohandamist, kiusamisennetuse programme toetamist.*

## Seksuaalne ärakasutamine ja väärkohtlemine

87. Justiitsministeeriumi (2023)<sup>111</sup> andmetel registreeriti 2022. aastal alaealisega seotud seksuaalkuritegusid 530, mis moodustab 86,46% kõikidest registreeritud seksuaalkuritegudest. Neist 46% puhul on kuriteo toimepanijaks pereliige või sugulane. Alaealise kannatanuga kontaktsete seksuaalkuridegude arv oli 363, millest 82 olid vägistamised. 250 korral oli tegemist alaealise kannatanuga mittekontaktsete seksuaalkuriteod, millest 88% pandi toime internetikeskkonnas või infotehnoloogiavahendeid kasutades.
88. 2020 uuringu<sup>112</sup> andmetel ei ole ligi pooled 16–26-aastastest noortest seksuaalse väärkohtlemise ohvriks langemise juhtumitest kellelegi rääkinud<sup>113</sup>, politseile teatatakse väga vähestel juhtudel (2%). 2017. aastal loodud lastemajateenuse (vt 7.6) olemasolust oli teadlik 13% ning samal aastal loodud seksuaalvägivalla kriisiabikeskustest teadis 57% noortest.
89. Projekti „Estonian Safer Internet Centre” – Targalt Internetis (*Smartly on the Web*) üheks tegevussuunaks on laste seksuaalset väärkohtlemist esitavate materjalide leviku tõkestamine. Selleks tegutseb Lastekaitse Liidu poolt hallatav veebipõhine teenus Vihjeliin (Hotline), kuhu internetikasutaja saab edastada teavet internetis levivast laste seksuaalset väärkohtlemist esitavast materjalist<sup>114</sup>. Sellise materjali eemaldamiseks internetist teeb Vihjeliin aktiivset koostööd riigisisese ja rahvusvahelisel tasandil.
- *Senisest enam tuleks tõsta ühiskonnas teadlikkust seksuaalvägivallast ning muuta selleni viivaid hoiakuid. Levitada infot nõu ja abisaamise võimaluste kohta.*

## F. Perekeskkond ja asendushooldus

### Perekeskkond

90. Eesti seadustes on aastatel 2015–2023 tehtud mitu pere ja laste elukorraldust puudutavat muudatust (lastetoetuste ja elatisabi tõus, lasterikka pere toetus, asendushoolduse muudatused

<sup>111</sup> [Kriminaalpoliitika.ee](http://kriminaalpoliitika.ee)

<sup>112</sup> Hillep, Pärnamets (2020).

<sup>113</sup> Noored ei pea seda piisavalt tõsiseks, et peaks sellest kellelegi rääkima. Ligi kolmandikul juhtudest oli põhjuseks häbitunne ning ligi viiendik ohvritest ei arvanud, et temaga juhtunu oli vale. Kümnendik ohvritest tõi välja, et nad ei teadnud, kellele rääkida või kelle poole pöörduda.

<sup>114</sup> Perioodil 2021- 2023 (juuni) sai Vihjeliin 2199 teadet, millest 1109 sisaldas infot veebikeskkonnast, kus eksponeeriti laste seksuaalset väärkohtlemist.



sotsiaalhoolekande seaduses ning muutmisel on väikelaste vanemate hoolduslehe arvestus), mis on soosinud perekeskse asendushoolduse pakkumist, isade-emade võrdsemat töö- ja pereelu jaotust ja ka laste paremaid suhteid oma mõlema vanemaga.

91. Laste ja pere heaolu ning laste tulevikuväljavaateid mõjutab olulisel määral pere materiaalne kindlustatus. Statistikaameti kohaselt oli 2021. a suhtelises vaesuses 10,2% ühe lapsega peredest, 9,6% kahe lapsega peredest ja 5,3% kolme-või enama lapsega peredest. Ühe vanemaga perekondi oli 29,2%. Ida-Viru näitajad Harjumaa vastavast üle kahe korra kõrgemad. Puuetega lapsi ca 9000. Vaesuse suhtes haavatavate lasterühmade analüüsist selgub, et võrreldes kõikide Eesti lastega (2020. aastal 6,4%) on ilmajäetus suurem puudega lastel (2019. aastal 17,5%).
92. Probleemiks on olnud kehtiv hooldushüvitiste maksmise kord, mis on väikelastega pere suhtes ebaõiglane. Lastekaitse Liit<sup>115</sup>,<sup>116</sup> ja Õiguskantsler<sup>117</sup> on korduvalt osundanud, et lapsevanemad kaotavad lapsehoolduspuhkuselt tulles hooldushüvitise päevarahas mitmekordselt<sup>118</sup>, kuna vanemahüvitiselt sotsiaalmaksu ei võeta ja arvestuse aluseks on töötasu alammäär. Eriti haavatavad on üksikvanemad, kel puudub alternatiiv, et lapsega saab hoolduslehele jääda teine vanem. Kusjuures tuleb arvestada ka asjaolu, et üksikvanematest koges Statistikaameti kohaselt 2022. aastal 32,7% suhtelist vaesust<sup>119</sup>. 2023. aastal on algatatud eelnõu, mis pakub kitsaskohale pikalt oodatud lahenduse.
93. Eestis pöördub igal aastal mitmesuguste last puudutavate küsimustega kohtusse ligi 4000 inimest. Süvenev probleem on lapse elukoha, suhtluskorra ja ülalpidamisega seotud vaidlused vanemate vahel. 2020. aastal esitati maakohtutele 2472 hagiavaldust elatise asjades, lapse suhtes vanema õiguste ja lapsega suhtlemise reguleerimise küsimustes esitati maakohtule 1098 avaldust. 2020. aasta märtsi seisuga on sundtäitmisel olevates asjades kokku u 8000 vanemat, kes on elatisraha võlgu kogusummas enam kui 33 miljonit eurot. Kasvanud on ka elatisabi määramised: 2020. aastal määrati elatisabi 518 lapse puhul kohtumenetluse ajal ja 5503 lapse puhul täitemenetluse ajal.
94. Vanemate puudulikud teadmised lapse arengust ja kehvad kasvatusalased oskused võivad olla üheks põhjuseks, miks peredes probleeme tekib. Eestis tehtud uuringud<sup>120</sup> näitavad, et vanemad soovivad laste kasvatamisel enam nõu ja tuge, samas on vanemlike oskuste koolitustel osalemine paljude jaoks harjumatu ega tavapäraseks praktikaks.
95. Samas tunnevad lapsevanemad tihti, et on laste kasvatamisega seotud muredega üksi jäetud. Veidi üle poole (53%) Eesti lapsevanematest on lapse õiguste ja vanemluse uuringu andmetel tundnud, et vajaksid lapsevanemana nõu ja abi, kuid pole teadnud, kuhu abi saamiseks pöörduda või pole sõandanud seda küsida. Kõige rohkem vajavad laste kasvatamisel abi ja nõu noored emad: näiteks soovitakse nõu laste internetiohutuse, konfliktide lahendamise ja jonniva lapse rahustamise kohta<sup>121</sup>.

- *Tagada lastega peredele erinevate nõustamis-, lepitamis- ja teraapiateenuste kättesaadavus, samuti parandada elatise sissenõudmise ning lapse ja vanema suhtluskorra tagamise tõhusust.*

---

<sup>115</sup> [MTÜ Lastekaitse Liit](#) (2022b).

<sup>116</sup> [Saar](#) (2022).

<sup>117</sup> [Õiguskantsler](#) (2017).

<sup>118</sup> Näiteks 2021. aastal oli alammäär 19,47 eurot, samas kui vaadata lapsevanemate sissetulekuid keskmise vanemahüvitise suurus järgi (1401 eurot naistel ja 1768 eurot meestel 2021. aastal), oleks nende päevamäär 37 eurot (naistel) või 47 eurot (meestel), mis on 80 protsenti tema päevatulust.

<sup>119</sup> Statistikaamet (2022a)

<sup>120</sup> [Anniste jt](#) (2018).

<sup>121</sup> Ibid.

- *Toetada kampaaniaid, mis soodustaks laste õigusi ja heaolu arvestavaid, vägivallatuid ja lapsi kaasavaid kasvatusviise.*
- *Toetada süstemaatilisemalt lapsevanemaid ja muuta vanemahariduse koolitused laiaulatuslikult kättesaadavaks eri vanuses lastega vanematele ning suurendada lastevanemate motiveeritust oma vanemlike oskusi arendama*
- *Toetada vaesuse suhtes haavatavaid gruppe, sh teenuste kättesaadavusega.*

## Perekeskkonnast ilmajäänud lapsed

96. Kuigi alates aastast 2018 tuleneb sotsiaalhoolekande seadusest perepõhise asendushoolduse eelistamise kohustus ja riik on viimastel aastatel aktiivselt panustanud hooldusperede värbamisse, on asenduskodus ja perekodus endiselt kokku 762 last, hooldusperes sh perekonnas hooldamisel 154 last. 2022. aasta seisuga oli Eestis asendushooldusel kokku 2319 isikut (eestkostja perekonnas 1403 last ja uude perre lapsendati 20 last<sup>122</sup>). 2020. aasta lõpu seisuga oli puue määratud 41,6%-le asendus- ja perekodudes elavatest lastest 41,6%-le, hooldusperedes kasvavatest lastest 15,1%-le, eestkostel olevatest lastest 14,6%-le<sup>123</sup>.
97. Vajaka jääb tugiteenustest, kvalifitseeritud asendushoolduse pakkujatest ning eriprogrammidest<sup>124</sup>. Tõusnud on alla 3-aastaste laste paigutamine peredesse. Muret teeb laste pikaajaline viibimine turvakodus (2021. aastal oli 233 last turvakodus kauem kui üks kuu, neist 60 olid alla seitsmeaastased, 4 väikelast elas turvakodus kauem kui kuus kuud). Õiguskantslerini jõudis teave lapse kohta, kes toodi turvakodusse ühe kuu vanuselt ning kes elas seal aasta ja seitse kuud<sup>125</sup>.
98. 2020. aasta lõpu seisuga viibis perepõhisel hooldusel 65% asendushooldusel olevatest lastest. Peamiseks asendushoolduse vormiks on eestkostepered, kes moodustavad üle poole kõikidest asendushoolduse pakkujatest (2020. aastal 59%) ja enamuse perepõhise hoolduse pakkujatest (2020. aastal 90%). Samas osalevad eestkostepered ettevalmistavatel ning täiendavatel tugitegevustel kõige vähem. Eriliseks murekohaks on eestkostjatest vanavanemad, kelle toetamiseks puuduvad sobivad ning neile kohandatud koolitused ja muud tugimeetmed<sup>126</sup>. Samuti tõdevad lastekaitsetöötajad, et neil puudub piisav või täielik ülevaade oma piirkonnas tegutsevatest eestkostjatest ning et sageli jõuab info omavalitsuseni siis, kui on juba tekkinud probleemid või kui lapsed lähevad eestkostelt järelhooldusele.
99. Samaaegselt perepõhise eelistamise suunisega tekitab nii omavalitsuste kui perede seas pinget olukord, kus korraka on puudus nii lastele sobivatest peredest kui perede võimekusele vastavatest lastest<sup>127</sup>. Lisaks hooldusperede vähesusele pärsib lapse paigutamist peredesse ka lastekaitsetöötajate suhtumine ja eelarvamused. 2022. a uuringus<sup>128</sup> nimetati hooldusperede mitte-eelistamise põhjustena: hirm lapsest loobumise ja võimaliku ebastabiilsuse ees, hoolduspere madal suutlikkus

<sup>122</sup> [Sotsiaalministeerium](#) (2023a).

<sup>123</sup> [Civitta](#) (2022b).

<sup>124</sup> Vaimse tervise teenustest - võrreldes 2020 esimese poolaastaga on 180% tõusnud lapse sotsiaalse rehabilitatsiooni teenuse (SRT) taotluste arv, kusjuures kõige sagedamini vajatud teenus abivajava lapse SRT-s on psühholoogiline abi.

<sup>125</sup> [Õiguskantsleri aastaülevaade 2021/2022](#)

<sup>126</sup>Psühholoogilist nõustamist, abi eestkostja aruande koostamisel, mentorlust, individuaalset supervisiooni, teraapiaid, senisest suuremas mahus peretoe teenust, juriidilist abi, koolitusi ning teadmisi traumateadlikust toetamisest.

<sup>127</sup> [Aps jt](#) (2022).

<sup>128</sup> Ibid.



tulla toime keerulisemate probleemidega või rohkem kui ühe lapsega, suhtluse säilitamine bioloogilise perega ja töökorralduslikud küsimused.

100. Küsimustikule<sup>129</sup> vastanud KOV-ide lastekaitsetöötajad tõid välja, et enim on hooldusperedel tarvis järgmist tüüpi tuge: traumateadliku hoolduse koolitused, peretoetaja tugi, psühholoogiline tugi, supervisioonid. Eriliselt rõhutati traumateadlikkust ning valmisolekut hooldada just traumakogemusega last, sest kohati ei ole hooldusperede ootused realistlikud. Samuti võib tõdeda, et ka KOV-ide teadlikkus asendushooldusest vajaks parandamist. Märgiti, et bioloogilise perega kohtumised on keerulised – peredel ei ole ressursse tegeleda ning vajavad KOV-l tuge, seevastu on KOV-idel harjumus, et asenduskodudes korraldab kohtumisi sealne personal.
101. Kuna asendushooldustele jõudvatel lastel on üha suuremad erivajadused ja perepõhiste teenuse pakkujaid on vähe, eelistatakse tihti peale esmavalikuna ka asutust, kuna erivajadustega lastega tegelemiseks võivad perekodudes olla keskmiselt paremad tingimused töötajate kvalifikatsiooninõuete, neile järjepidevalt pakutavate koolituste ja tugiteenuste ning nende üle teostatava järelevalve tõttu, kuna neid koordineerivad süsteemselt riigiasutused (s.o SKA ja TAI), mitte iga omavalitsus eraldi. Samas on riik asenduskoduteenusele määranud suurema hinnakoeffitsiendi (eesmärgiga eelistada perepõhist hooldust) ning KOV-id on öelnud, et praegune rahastamine ei kata reaalseid kulusid just erivajadustega laste ja suurema hooldusvajadusega laste puhul.
102. Lastekaitse spetsialistid tõid esile, et pere- ja asenduskodud vajavad enim psühholoogilist nõustamist ning erikoolitusi agressiivsete lastega toimetulemiseks, traumateadlikkuse parandamist, enesekehtestamisoskusi, supervisiooni, mentorlust, tugiisikuteenust lastele, nõu laste õpingutega seotud küsimustes, juriidilist tuge, abi lapsega uuringutele saamisel, juhul kui ilmnevad käitumisraskused või hariduslik erivajadus. Olukorras, kus seksuaalne väärkohtlemine asutusepõhisel asendushooldusel on teadaolevast rohkem levinud, on oluline, et töötajatel oleksid sellest suuremad teadmised, et nad oskaksid senisest paremini märgata nii riskikäitumisega noori kui ka potentsiaalseid seksuaalse väärkohtlemise ohvreid. Asenduskodu töötajad saavad küll palju koolitusi, kuid õpitut ei suudeta või osata praktikas rakendada.
103. Asendushooldusteenuse osutajad on rõhutanud, et suur puudus on abist laste vaimse tervise probleemide korral, keeruline on saada aega psühhiaatri vastuvõtule ning vajadusel haiglaravi, lisaks leidub vähe laste sõltuvushäiretele spetsialiseerunud abi. Vaimse tervise küsimustes soovivad abi ka hooldus- ja eestkoste pered<sup>130</sup> ning järelhooldusteenusel olevad noored. Lapse huvides on pakkuda teenuseid ka sünniperele.
104. Asendus- ja järelhooldusteenus on alates 2018. aastast KOV-ide korraldada ning 86% vastanud KOV-ide esindajatest leidis, et 2018. aastast kehtiv järelhooldusteenuse korraldus ja rahastusmudel toetavad noortele vajaduspõhist teenuse osutamist<sup>131</sup>. KOV-id, kelle hinnangul uus korraldus ja rahastus noortele vajaduspõhise teenuse osutamist ei toeta, arvasid et iseseisvasse ellu astumine ei tohiks sõltuda üksnes noore vanusest, vaid peaks arvestama ka tema arengutaseme ning vajadustega, kuid omavalitsuste võimekused (sh rahalised ja inimressursid) teenust pakkuda on erinevad ja seetõttu ei ole alati võimalik pakkuda teenust vastavalt noore vajadusele. Lisaks tõid KOV-ide esindajad

---

<sup>129</sup> Ibid.

<sup>130</sup> Pere teadlikkus ja ootused pakutava sisulise ja rahalise toe osas varieeruvad oluliselt, valdavalt on raskusi väiksemates omavalitsustes elavatel peredel. Enim tuuakse esile probleemi kohaliku omavalitsusega suhtlemisel ning puudust vastava ala spetsialistidest, nt kiindumushäirega lapse toetamisel (sh eri piirkondades). Samuti ei ole täiendava toe maht ei ole piisav: psühholoogi või logopeedi tuge ollakse valmis rahastama loetud korrad, aga mitte lapse jaoks vajalikus mahu.

<sup>131</sup> [Civitta](#) (2022b).

murekohana välja teenuse pakkumise puudega noortele, kes iseseisvas elus omaette hakkama ei saa, kuid kogukonnas elamise ja toetatud töötamise teenustele on pikad järjekorrad ning puuduvad koolid, kuhu puudega noori edasi suunata.

105. Seega on järelhooldusteenuse kvaliteet ja kättesaadavus piirkonniti erinev ning sõltub KOV-i võimalustest<sup>132</sup>. Näitena toodi, et keeruline on leida noore soovide ning õppimise või töötamise plaaniga sobivat elukohta. Enamikel KOV-idel ei ole pakkuda elamispinda, sest kuigi see on säte seaduses, siis reaalset katet sellel ei ole. Üksikutes KOV-ides olid rahastanud järelhoolduse raames noorte käimist psühholoogi juures, kuid keerulisematel juhtudel napib KOV-idel ka praktikat ja oskusi, mille tulemusel ei ole noortele teenused võrdselt kättesaadavad.
106. 2021. aastast vähendati toetusfondist KOV-idele järelhooldusteenuse osutamiseks eraldatava rahahulga arvestamiseks kasutatava koefitsiendi väärtust, mille tulemusel toetab skeem pigem neid KOV-e, kus on rohkem lapsi ja noori perepõhisel asendushooldusel. KOV-ide esindajad märkisid, et nende hinnangul on tulevikusuund selline, et KOV peab ise suutma vahendid tagada, mis tähendab tõenäoliselt, et paljud KOVid hakkavad osutama vaid neid teenuseid, mis on seadusega ette nähtud, mitte kõiki neid, mida noortel tegelikkuses on vaja.
107. Eestkostel olevatele noortele on KOV-il võimalus järelhooldusteenuseid pakkuda, kuid see sõltub KOV-i rahalistest vahenditest, mis paneb need noored teistest nõrgemas seisus. Eestkoste noorte hinnangul võiks neil enne iseseisva elu alustamist olla ka kohtumine lastekaitsetöötajaga, kus neile räägitaks, milliseid toetusi neil on võimalik üldse taotleda. Samuti tehti ettepanek, et vajalikku infot võiks saata ka e-maili teel.

- *Pakkuda perest eraldatud lastele kvaliteetset perepõhist asendus- ja järelhooldust. Vähendada institutsionaliseerimist, sealjuures alla 3-aastaste laste puhul ja ka lühiajaliste asendushooldusel viibimiste korral, eriti alla 3-aastaste laste puhul.*
- *Jätkuvalt tegeleda perepõhise asendushoolduse osakaalu suurendamisega ja teavitustööga ühiskonnas.*
- *Koolitada asendushooldusteenuse pakkujaid (sh hooldusperesid ja eestkosteperesid) traumateadliku hoolduse põhimõtetest ning tagada vaimse tervise teenuste kättesaadavus lastele ja peredele.*
- *Luu hästi toimiv eri- ja kriisihooldusperede teenus, tagada rahastus ja tugiteenused peredele.*
- *Tagada erialast lähtuvad täiendkoolitused spetsialistidele, kes töötavad asendushooldusel olevate lastega (sh puudega lastega) ning toetada nende teadmiste rakendamist praktikas.*
- *Tagada asenduskoduteenuselt elluastuvate noorte vajadustest lähtuv toetamine ja järelhooldus. Tõsta eestkostel elavate noorte teadlikkust järelhoolduse võimalustest.*
- *Luu sobilikud järelhooldusteenused puuetega noorte jaoks.*
- *Luu juhised lapse sünnipere toetamisel, tugiteenused lapse ja sünnipere suhtlemise toetamiseks.*

## **G. Puudega lapsed (artikkel 23)**

108. Sotsiaalkindlustusameti andmete kohaselt elab 31.06.2023 seisuga Eestis kokku 10 148 last, kellel on SKA otsusega tuvastatud puue. 0–17-aastaste hulgas on puudega lapsi keskmiselt 8%.

---

<sup>132</sup> 38% vastajatest märkis, et teenus ei võimalda alati noorele vajalikku tuge pakkuda ning praktikas on KOVide ametnikud sageli väga koormatud, ja ettevalmistus elluastumiseks peaks toimuma igapäevaselt asendushooldusteenuse osutajate juures.

109. Puudega lapse eest hoolitsevad peamiselt tema vanemad ja 90%-l juhtudest on selleks lapse ema, 40% neist vanematest ei tööta. 2018. aastal läbiviidud uuringust<sup>133</sup> selgus, et vanematest 62% (199 vastanut) tunnevad, et on üksi, väsinud ja mures, ning et nad on riigi silmis vähetähtsad, 36% hindavad oma toimetulekut raskeks. Vaesuse suhtes haavatavate lasterühmade analüüsist selgub, et võrreldes kõikide Eesti lastega (2020. aastal 6,4%) on ilmajätus suurem puudega lastel (2019. aastal 17,5%).
110. 2021. aastal toetas valitsus erivajadusega laste tugisüsteemi reformi käivitamist, mille eesmärk on pakkuda lastele kiiremat, tulemuslikumat ja terviklikumat abi. 2023. aastal jõustus seadusemuudatus, millega hakatakse edastama KOV-idele andmeid laste kohta, kellel on puude raskusaste. Reformi käigus on KOV-idele üle antud puudega laste tugiteenuste korraldus, kuid riik ei aidanud nende teenuste kättesaadavuse parendamisega. Probleeme esineb praktikas, sest kõik KOV-id ei hinda puudega lapse ja tema pere vajadusi ühetaoliselt, st teenused pole kättesaadavad kõikidele abivajavatele neile piisavas mahus<sup>134</sup> ning teenused ei ole kättesaadavad maapiirkondades. Läbi aastate on nii Eesti Puuetega Inimeste Koda (EPIKoda) praktikas kui ka Õiguskantsleri pöördumistes<sup>135, 136</sup> esile tulnud probleemid tugisikuteenuse kättesaadavusega (sh lasteaia ja kooli keskkonnas)<sup>137</sup>. Teenuste puudus või sobimatus takistab vanemate osalust tööturul – üle 30% puudega last hooldavatest vanematest ei käi tööl<sup>138</sup>.
111. Kuni 4% puuetega lastest on jäänud haridussüsteemist kõrvale ning kaasav haridus ei ole piisaval määral rakendunud. Kõige rohkem on neid lapsi lasteaiaaeglaste ja 16–17-aastaste hulgas. Jätakuvalt on probleeme sotsiaal-, hariduse- ja tervishoiu sidususega – ühele ja samale abivajavale lapsele koostatakse paralleelselt plaane, kus spetsialistid hindavad lapse vajadusi, kuid need plaanid ei ole sünkroniseeritud ei andmevahetuse, tegevuskava elluviimise ega tulemuste hindamise aspektist, abi saamine on lapse ja tema pere jaoks keeruline ja aeganõudev<sup>139</sup>. Puuetega laste terviklikku juhtumikorraldust ei teosta praktikas ükski institutsioon ning andmete ristkasutatust ei toimu (va puude määramise fakt). Juhtumikorraldaja ülesanne jääb reeglina puuetega laste perede kanda ja seda lisaks hooldaja, põetaja, järelevalvaja ning arengu toetaja rollile. See tähendab peredele ebaproportsionaalselt suurt halduskoormust puuetega laste õiguste teostamisel.<sup>140141142</sup>
112. Riigikontrolli auditi (2020) kohaselt ei ole koolides ja lasteaedades piisavalt vajalike oskustega õpetajaid, abiõpetajaid ega tugispetsialiste, mistõttu ligi kolmandik lasteaia- ja veerand põhikoolis käivatest tuge vajavatest lastest on jäänud ilma vajaliku abita. Kõige sagedamini on vaja osutada puudega lastele psühholoogi, logopeedi, eripedagoogi ja füsioterapeudi teenuseid, kuid teenuste kättesaadavus varieerub maakonniti ning murekohaks on spetsialistide puudus. Kõige sagedamini napib logopeede, mille tõttu tekib teenuse soovijatest järjekord. Ülikooli tasemeõppe õppekohtade ja lõpetajate arvud ei kata spetsialistide nõudlust ka lähitulevikus.<sup>143</sup>

<sup>133</sup> [Lahtvee jt](#) (2018).

<sup>134</sup> [Sotsiaalministeerium](#) (2021c).

<sup>135</sup> [Õiguskantsler](#) (2022).

<sup>136</sup> [Õiguskantsler](#) (2020b).

<sup>137</sup> [Eesti Puuetega Inimeste Koda](#) (2023).

<sup>138</sup> [Sotsiaalministeerium](#) (2023c). Lastega seotud hoolduskoormuse tõttu prognoositakse 2025. aastaks riigile saamata jäänud tulu ca 13–18 mln eurot

<sup>139</sup> [Kallaste jt](#) (2018). 83% uuringus osalenud vanematest leiab, et spetsialistid võiksid teha rohkem koostööd ja olla vanematele abiks.

<sup>140</sup> [Eesti Puuetega Inimeste Koda](#) (2018).

<sup>141</sup> [Sotsiaalministeerium](#) (2023c).

<sup>142</sup> [Riigikontroll](#) (2020).

<sup>143</sup> *Ibid.*

113. Positiivse arenguna tegi Riigikogu 2019. aastal otsuse oluliselt suurendada puudega laste toetusi alates 2020. aasta 1. jaanuarist<sup>144</sup>. Keskmise ja raske puudega lapse toetus tõusis kaks korda ning sügava puudega lapse toetus kolm korda. 2021. aastal maikuust alates on muutumatu või progresseeruva seisundiga lastel võimalik puue tuvastada kuni 16-aastaseks saamiseni. Varem pidid ka need lapsed iga kolme aasta tagant puuet korduvtaotlema, mis oli peredele suur halduskoormus.<sup>145</sup>
114. 2022. aastast alates saavad 16-17aastased vähenenud töövõimega lapsed abivahendeid samasuguse riigi soodustusega (90%) nagu samas vanuses puude raskusastmega lapsed. Kuni 18-aastaste puude raskusastmega ja 16-17aastaste vähenenud töövõimega laste abivahendi saamise piirmäär seadis varem 16-17aastased vähenenud töövõimega lapsed võrreldes samas vanuses puude raskusastmega inimestega ebavõrdsesse olukorda.<sup>146</sup>
115. 2017. aastal kiitis valitsus heaks eelnõu, mis annab õiguse alates 1. jaanuarist 2018 raske puudega laste vanematel taotleda õppelaenu riigipoolset tühistamist, siiani oli õppelaenu kustutamise õigus sügava puudega laste vanematel ning puuduva töövõimega isikutel.<sup>147</sup>
116. 2019. aastal muutis SKA senist praktikat puude raskusastme kindlaksmääramisel, mille tulemusena jäeti osadel lastel puude raskusaste tuvastamata, kuigi varem oli seda tehtud. Riigikogu lahendas osa olukorras ning loodi võimalus maksta puudetoetust teatud juhtudel lastele, kellel pole puuet määratud, kuid kelle harvikaigusega kaasnevad olulised lisakulud<sup>148</sup>. Avalikkuses jätkusid vaidlused puude raskusastme määramisest lapsele, kelle seisund sõltub vanemate toest ravitoimingute tegemisel ja raviplaani jälgimisel. Riigikohus tegi otsuse, millega muutis lapse puude tuvastamise olulisemalt selgemaks.<sup>149</sup>
117. Jätkuvalt ei ole riigil võimalik tagada mõõduka ja raske intellektihäirega ja käitumishäiretega lastele ööpäevaringset teenust ilma nende vabadust piiramata ja lapsevanemate vanemlikke õigusi peatamata. Sellele asjaolule pööras konventsiooni täitmise raportis tähelepanu ka ÜRO Puuetega Inimeste Komitee.<sup>150</sup>

- *Arendada paindlikke hooldusteenuseid, vähendades puuetega laste ja täiskasvanute pereliikmete hoolduskoormust ning võimaldades nende aktiivset osalemist tööturul ja ühiskonnaelus.*
- *Tagada riiklikult teenused raske ja sügava puudega lastele lähtudes lapse ja pere vajadustest.*
- *Tagada haridusasutustes puudega lastele vajalikud tugiteenused (sh koolides rakendada tööle vaimse tervise õed) ja õppevahendite olemasolu, ning täiendada vastavalt õpetajakoolitust.*
- *Parandada puudega laste (ka perede) ligipääsu avalikele teenustele (sh haridusele ja sotsiaalhoolekandele). Suurendada üldist teadlikkust pakutavatest teenustest, sh vene keeles.*
- *Tagada, et ohvriabi teenused oleksid sobilikud kõikide haavatavatesse rühma kuuluvatele kannatanutele sobilikud ja tagatud keskkonnas, mis on kannatanule turvaline (ja ei tekita hirmu)*

---

<sup>144</sup> [Sotsiaalkindlustusamet](#) (2020)

<sup>145</sup> [Habicht](#) (2022).

<sup>146</sup> [Sotsiaalministeerium](#) (2022b).

<sup>147</sup> [Sotsiaalkindlustusamet](#) (2023b).

<sup>148</sup> [Sotsiaalkindlustusamet](#) (2023c)

<sup>149</sup> [Saarevet, Kalm](#) (2022).

<sup>150</sup> [Committee on the Rights of Persons with Disabilities](#) (2017).

## H. Põhilised tervishoiu- ja hoolekandeteenused

118. Riigikontrolli 2022. aasta aruandes<sup>151</sup> märgitakse, et tervishoiutöötajate vähesus on kujunenud üheks tervishoiu keskseimaks probleemiks. Eriti suur puudus on õdedest, psühhiaatritest, erakorralise meditsiini arstidest ja perearstidest<sup>152</sup>. Ka koolitervishoius esineb puudusi<sup>153</sup>. Perearstideta nimistute arv kasvab ja ajutine asendusarst perearstiabis on muutumas üha püsivamaks nähtuseks, vastuolus perearstiabi olemusega. 2020. aastal tõi Riigikontroll välja, et pensionile siirduvaid perearste on rohkem kui neid, kes võiks vabad kohad täita<sup>154</sup> ja üha raskem on leida perearsti nimistule uusi arste<sup>155</sup>.
119. Riigikogus heaks kiidetud riigi pikaajalises arengustrateegias „Eesti 2035“ on nenditud, et Eesti panustab tervishoiu kuludesse 6,7% SKPst, kuid see on ligi kolm protsendipunkti väiksem kui Euroopa Liidu keskmine ning isegi praegust teenuste taset hoides kasvavad Eesti Tervisekassa kulud aastaks 2035 ligi 24% kiiremini kui tulud.
120. Tervishoiuteenuste koondumine suurematesse haiglatesse aitab tagada ravi kvaliteeti, kuid seetõttu on õigeaegne ravi kehvemini kättesaadav ja maapiirkondade patsiendid on sattunud ebavõrdse kohtlemise ohvriks. Näiteks 2019. aastal oli pediatater 11 üldhaiglas, kuid 2021. aastal vaid viies.
121. Aasta jooksul leiab Eestis aset pisut üle 3000 haiglaravi vajava mürgistuse ja 4000 juhtumit, kui helistatakse nõu saamiseks mürgistusfoliunile 16 662. Viimasel kahel aastal on Eestis saagenud alla üheaastaste laste mürgistusjuhtumid. Ligi 90 protsenti mürgistusõnnetusi juhtub kodus ning on seotud ravimite, kemikaalide või pakendite segiajamisega<sup>156</sup>.
122. TAI andmetel töötas 2021. aastal Eestis 222 psühhiaatrit, sh oli laste ja noorukite psühhiaatrid 18. Seega oli 100 000 inimese kohta umbes 15 psühhiaatrit. 2019. aastal oli see suhtarv 16 ja siis hindas Eesti Psühhiaatrite Selts, et juurde on vaja 30–40 psühhiaatrit<sup>157</sup>. Esmatasandile oleks lisaks vaja 130–160 kliinilist psühholoogit. Tugispetsialistide (sh koolipsühholoogid, vaimse tervise õed) puudusele on rõhutatud juba aastaid<sup>158,159</sup>, kui lisaks kasvavale vajadusele on lisandunud ka vaimse tervise probleeme<sup>160,161</sup>.
123. Laste terviseprobleemid jäävad märkamata, kuna suur hulk lapsi ei käi tervisekontrollis<sup>162</sup>. Laste vaktsineerimisest keeldumine kasvab ning see võib kaasa tuua ohtlike haiguste tagasituleku. Olenevalt vaktsiinist oli 2021. aastal keeldujaid 3,8–7,8%. Ka WHO seatud sihttasemele ei vastanud

---

<sup>151</sup> [Riigikontroll](#) (2022).

<sup>152</sup> Perearsti nimistu optimaalseks suuruseks 1600 inimest. Selle järgi on Eestis puudu vähemalt 45 perearsti.

<sup>153</sup> Ebaühtlane tase piirkonniti, ruumikitsikus, ebapiisav ühendus tervise infosüsteemiga ja kooliõdede puudus. Näiteks oli 2021. aastal 90 kooli hulgas 55 kooli, kus ei täidetud nõuet 1 kooliõde 600 õpilase kohta. Üle 40% koolipsühholoogit puudus.

<sup>154</sup> Ligi pooled perearstidest olid ja on 60-aastased või vanemad ehk on juba praegu pensionieas või saavad soovi korral lähiajal pensionile minna.

<sup>155</sup> 2022. aasta I pool-aastal luhtus ligi 75% perearsti konkurssidest.

<sup>156</sup> [Mürgistusteabekeskus](#) (2023).

<sup>157</sup> Õiguskantsler (2019) Põhja-Eesti Regionaalhaigla psühhiaatrikliiniku arstid nimetasid oma valdkonna püsivate probleemidena lastepsühhiaatrite nappust ning pikki ravijärjekordi.

<sup>158</sup> [MTÜ Lastekaitse Liit](#) (2015).

<sup>159</sup> [Saar](#) (2019).

<sup>160</sup> [Riigikontroll](#) (2020).

<sup>161</sup> [Eesti võrdse kohtlemise võrgustik](#) (2020).

<sup>162</sup> [Riigikontroll](#) (2020) Kui kuni 2-aastastest lastest läbis regulaarselt tervisekontrolli 88–96%, siis 3–6-aastastest jõudis regulaarsesse kontrolli vaid 6%. Lastest vanuses 3–6 aastat jäi aga tervishoiutöötaja vaateväljast aastateks täiesti eemale 43%, sest nad ei jõudnud kordagi tervisekontrolli.

Eesti inimeste vaksineerimise osakaal ühegi vaadeldud vaktsiini puhul. Tervisekassa uuring (2023)<sup>163</sup> näitab, et 14% vastanutest on lasknud oma tütre HPV vastu vaksineerida ning 26% plaanib seda teha, 30% vastanutest ei ole lasknud oma lapsi HPV vastu vaksineerida ega kavatse ka seda teha. HPV vaksineerimine toimub vaid vanema nõusolekul. Sotsiaalministeeriumi ja erialaseltside koostöös on arutusel ka poiste HPV vaksineerimisega alustamine lähiajal.

124. Hoolimata sellest, et kuni 19-eluaastani tasub hambaravikulud haigekassa, on 0–14-aastase laste hambaarsti vastuvõtul käimine vähenenud (2010. aastal 95%, 2019. aastal 72%) ja kolmandaks eluaastaks oli hambaarsti külastanud 57% lastest (2019)<sup>164</sup>. Lisaks küündivad ortodontide järjekorrad aastateni ja seetõttu ei jõua lapsed õigel ajal ja tasuta ravile.
125. Kliiniline praktika viitab, et lühinägevate laste hulk on viimaste aastatega suurenenud. 2018–2019 läbiviidud pilootprojektis selgus, et kaasatud 123 lapsest vanuses 15–17 aastat oli müoopes 31% - SH Ida-Tallinna Keskhaigla ja Tartu Ülikooli Kliinikum viib käesolevatel aastatel ellu laste silmade tervise ennetusprojekti, kasutades maapiirkondades ka mobiilseid ravikabinette.
126. Vaimse tervise valdkonda on Eestis viimastel aastatel märkimisväärselt arendatud ja 2021 aastal muudeti psühhiaatrilise abi seadust, millega tagati kaalutusvõimelise laps õigus pöörduda psühhiaatri poole ilma oma seadusliku esindaja nõusoleku või kohtu loata. Seaduse muutmise vajadusele on MTÜ Lastekaitse Liit juhtinud tähelepanu alates 2015.aastast viidates ÜRO Lapse Õiguste Komitee poolt tehtud soovitudele (2017), et riik peab tugevdama täiendavalt vaimse tervise teenuste kättesaadavust ja kvaliteeti lastele<sup>165</sup>. Välisrahastuse toel loodud laste ja noorte vaimse tervise keskused (4 keskust) loodud on veebiplatvorm ([www.peaasi.ee](http://www.peaasi.ee)). Pärast välisrahastuse lõppemist jätkuvad need tegevused osaliselt Tervisekassa rahastamisel
127. Kooliõpilaste tervisekäitumise uuringu<sup>166</sup> kohaselt oli 2018. aastal oma eluga rahul 87% Eesti 11-, 13- ja 15-aastasest. Laste subjektiivse heaolu uuringust (2019)<sup>167</sup> selgus, et oma vaimse heaolu taset hindab 12-aastasest lastest madalaks 51% ja õnnetuna tunneb end 15%.
128. Eesti rahvastiku vaimse tervise uuringu<sup>168</sup> tulemusest selgub, noored tüdrukud on murettekitavalt suures riskis vaimse tervise häireteks võrreldes teiste vanuserühmade (va 18-26a) või vastassooga. 54,4% 15-17-a tüdrukutest on depressiooniriskis (poisid 28,1%), üldistunud ärevushäire riskis on 50% tüdrukutest ja 15,7% poistest ja paanikahäire riskis 19,3% tüdrukutest, 5,6% poistest. Noorukite (15–17-a) hulgas rohkem tahtlikku enesevigastamist (4,4% poistest ja 15,5% tüdrukutest), surma- või suitsiidimõtteid esineb 15,9%-l noorukitest (poistest 4,5% ja tüdrukutest 22,1%. Ligi pooltel (49%) 15–17-a tüdrukutel ja umbes neljandikul (26,2%) poistest esineb üle- ja liigsöömishooge<sup>169</sup>.
129. Tervisestatistika ja terviseuuringute andmebaasi järgi on viimasel viiel aastal kuni 19-aastaste seas registreeritud igal aastal enam kui 4000 uut ambulatoorset psühhiaatrilist haigusjuhtu (2021. aastal 4688). Ajavahemikul 2020-2021 tõusetus COVID-19 pandeemia valguses senisest enam suitsiidide arvu kasv ja vaimse tervise halvenemine. 2022. aastal sooritas neli alla 15-aastast ja viis 15–19-aastast noort suitsiidi, 2020 aastal oli 14 juhtu. Jätkuvalt ei ole vastu võetud laste suitsiidide ennetamise strateegiat, millele ÜRO Lapse õiguste komitee 2017 antud soovitustes Eestile viitas.

---

<sup>163</sup> [Terviseamet](#) (2023).

<sup>164</sup> [Olak jt](#) (2019).

<sup>165</sup> [Lapse õiguste komitee](#) (2017).

<sup>166</sup> [Oja](#) (2020).

<sup>167</sup> [Statistikaamet](#) (2019).

<sup>168</sup> [Eesti rahvastiku vaimse tervise uuringu konsortsium](#) (2022).

<sup>169</sup> Kuigi enamlevinud psüühikahäirete tekkerisk on vanusegrupis suur, ei saa noored rohkem vaimse tervise häirete (sh depressiooni ja ärevushäirete) diagnoose, mis viitab, et paljud neist juhtudest ei satu vaimse tervise spetsialisti vaatevälja ega saa vaimse tervise häirete ravi.



130. Tallinna Ülikooli (2023)<sup>170</sup> tehtud uuringust selgus, et küsitlusele vastajatest (EMO õde, perearst, kiirabitöötaja, koolipsühholoog, logopeed, perearst jt) leidsid, et neil ei ole piisavalt teadmisi (67%) ega oskusi (70%) ega ka kogemusi (70%) suitsiidse inimese käsitlemiseks<sup>171</sup>. Alla 10% koguvastavas, et nad on läbinud spetsiaalse koolituse suitsiidiriski hindamiseks ja suitsiidse inimese käsitlemiseks. Ainult 13% vastanutest töödeb, et võrgustikutöö suitsiidse inimese käsitlemisel toimib hästi, kui psühhiaatri teenus peaks olema kättesaadavam<sup>172</sup>. Laste ja noorte puhul tuntakse vajadust järelevalve mehhanismi järele, kus järgneval päeval võetak alaealise ja/või tema lähedastega ühendust, et tagada alaealise turvalisus ja järeltugi ning olla kindel, et alaealine jõuab järgmise spetsialistini.
131. Õpilaste liikumisaktiivsuse uuring<sup>173</sup> näitab, et WHO soovitusliku, keskmiselt 60min mõõduka kuni tugeva intensiivsusega kehalise aktiivsuse, soovitude täitjate hulk on 1.-9. klassi laste hulgas 43%, Nädalavahetustel on kehalise aktiivsuse soovitude täitjaid 29%. Eesti noorte seksuaaltervise uuringule vastanud noortest<sup>174</sup> 73% hindab oma tervist kas heaks või väga heaks ning 6% halvaks või väga halvaks. Küsitlusele eelnenud kuu jooksul tegeles kord nädalas või sagedamini spordiga 61%. Kordagi ei sportinud 15%, 50% mängis sel perioodil iga päev mõne elektroonikaseadmega ning 73% kasutas iga päev internetti vaba aja sisustamiseks. Vaid 60% Eesti lasteaedasi on loonud liikumisõpetaja ametikoha.
132. Rahvusvahelise kooliõpilaste tervisekäitumise uuringu<sup>175</sup> (HBSC tulemused näitavad, et Eestis on liigse kehakaaluga noori rohkem kui lähiriikides ning uuringu riikides keskmiselt laste ülekaalulisus ja rasvumine Eestis on üha süvenev probleem<sup>176</sup>. Alklasside õpilastest on 30% liigse kehakaaluga<sup>177</sup>. Enam kui pooltele kooliõpilastest iga päev koolis kättesaadavad rohke suhkrusisaldusega mahla- ja karastusjoogid ning mitmesugused maiustused.
133. Noortest<sup>178</sup> 22% on elu jooksul olnud seksuaalvahekorras<sup>179</sup>. Uuringus osalenud seksuaalvahekorra kogemusega valdavalt 14–18-aastased noored on alustanud seksuaaleluga keskmiselt 15-aastaselt. Esimese vahekorra ajal kasutas kondoomi 71% ja juhupartnoriga vahekorras olnud noortest kasutas viimase 12 kuu jooksul alati kondoomi 49%. Noortest üle 40% hindab nende teemade käsitlemise kvaliteeti koolis heaks või väga heaks, veidi üle kümnendiku aga peab teemade käsitlemist halvaks või väga halvaks. Noorte nõustamiskeskused asuvad pigem tõmbekeskustes, kuhu maapiirkondades elavatel noortel on keerulisem jõuda. Samuti ei ole kõigi noorte nõustamiskeskuste arendus- ja seksuaalhariduslik tegevus järjepidevalt rahastatud.
134. Võrreldes üldhariduskoolide õpilastega on kutsekoolinoorte hulgas levinud riskeerivam seksuaalkäitumise, eriti uimastite tarvitamise poolest. Esmakordselt tuvastati need probleemid juba 2015. aasta uuringus, kuid 2021. aastal näeme, et kutsekooliõpilaste hulgas on endiselt võrreldes üldhariduskoolidega kehvem olukord.

---

<sup>170</sup> [Sisask jt \(2023\)](#).

<sup>171</sup> Puudust tuntakse ka töövahenditest ja ajast suitsiidiriski hindamiseks ja suitsiidse inimese käsitlemiseks

<sup>172</sup> Võrgustikutööd takistavate teguritena toodi välja info puudulikkus liikumist või kehva juurdepääsu, ajanappust, kaadrivoolavust, lähedaste vähene tugi, teenused ei ole kättesaadavad või ei ole infot.

<sup>173</sup> [Ülikooli liikumislabor \(2021\)](#).

<sup>174</sup> [Lõhmus jt \(2023\)](#). 7.–12. klassi ning kutsehariduskoolide 1.–4. kursuse õpilased.

<sup>175</sup> [Oja \(2020\)](#).

<sup>176</sup> [Metsoja jt \(2018\)](#). 2016. aasta 7–8-aastaste seas oli ülekaalulisi 26% (sh rasvunuid 10%).

<sup>177</sup> Rasvumise riskirühmaks on kehvemast majandusliku seisuga peredest noored (21%).

<sup>178</sup> [Lõhmus jt \(2023\)](#). 14–18-aastased üldhariduskoolide õpilased ja 16–18-kutsekoolide õpilased.

<sup>179</sup> Ibid.

135. Noortest 47% on proovinud elu jooksul tavalisi sigarette ning 17% on neid tarvitanud igapäevaselt (esimest korda proovitakse keskmiselt 13-aastaselt). Tavalised sigaretid on asendunud muude tubakatoodetega, neist kõige levinum on e-sigaret. Nelja nädala jooksul tarvitas mõnda tubakatoodet 40% noortest (sh e-sigaretti 37% noortest). Uuringud<sup>180181</sup> näitavad, et alternatiivsed tubakatooted on algus uue põlvkonna nikotiinisõltuvusele. Mida noorem vanuserühm, seda suurem osa neist on suitsetanud e-sigaretti enne tavasigaretti. Neist, kes on kunagi suitsetanud, alustas suitsetamist e-sigaretist 73% - 11-aastastest, 61% - 13-aastastest, 42% 15-aastastest. Kusjuures alaealiste hulgas on kõige vähem populaarsed maitsestatud e-sigaretid. Samas aitavad lisatud suhkur ja muud ained nikotiinisõltuvusel kiiremini tekkida. Mida noorem inimese alustab, seda suurema tõenäosusega on ta ka tulevikus nikotiinisõltlane.

136. Elu jooksul on alkoholi proovinud 72% noortest ning 43% on end vähemalt korra purju joonud (esimest korda proovitakse keskmiselt 12-aastaselt). 31% on proovinud elu jooksul mõnda narkootikumi, neist 75% on teinud seda korduvalt (59% on tarvitanud kanepitooteid).

- *Ravi koondamine peab olema läbi mõeldud ja koordineeritud tegevus, et tagada tervishoiuteenuste regionaalne kättesaadavus.*
- *Tuleb tagada laste raviandmete kvaliteetsus, nende liikumine terviseinfo süsteemi ja lastega kokkupuutuvate spetsialistide ligipääs andmetele.*
- *Laiendada vaimse tervise esmaabi pakujate ringi ning pöörata tähelepanu traumakogemusega laste ja noorte toetamisele. Teadlikkustada varajase märkamise olulisust. Leida erilahendusi piirkondades, kus on teenuseid vähe.*
- *Hinnata tuleb elanikkonna vaimset tervist järjepidevalt ning regulaarselt, et tuvastada pandeemia kestel või järgselt esile kerkivad probleemid võimalikult varakult.*
- *Integreerida terviseharidus (sh vaimse tervise hoidmiseks vajalikud pädevused) õpetamisse ning tagada üldpädevuste tegelik õpetamine.*
- *Kaalutusvõimelisel lapsel peab olema võimalus ise teha oma tervist puudutavaid otsuseid, nagu võlaõigusseadus ette näeb. Vajalik on valdkonnas tagada õigusselgus ning et tervishoiutöötajatel on lapse kaalutusvõime hindamiseks vajalikud teadmised ja oskused.*
- *Suurendada vaimse tervise komponenti kõigi esmatasandi spetsialistide täienduskoolituste programmide seas (sh lasteaiaõpetajad, õpetajad, pereõed ja -arstid). Ühendada toimivaks ja koordineeritud võrgustikuks perearsti-, koolitervishoiu-, eriarstiabi- ning õppenõustamisteenus.*
- *Tagada olemasolevate tõendus põhiste vaimse tervise ennetusprogrammide universaalne kättesaadavus (sh selleks vajalik rahastus) ja analüüsida, millised uued ennetusprogrammid võimaldaksid rahvastiku vaimse tervise olukorda parandada, sh suitsiide ennetada.*
- *Tugevdada vaimse tervise teenuste kättesaadavust ja kvaliteeti lastele kogu riigis, sealhulgas tagades küllaldase arvu lastepsühhiaatreid lisaks teistele vastavalt koolitatud ja kogemustega vaimse tervise valdkonna töötajatele.*
- *Võtta vastu laste suitsiidennetuse strateegia ja teha rohkem pingutusi noorukite enesetappude ärahoidmiseks, sealhulgas laiendades kättesaadavaid psühholoogilise nõustamise teenuseid. Koolitada kõiki lastega töötavaid spetsialiste, tundmaks ära enesetapukalduvusi ja märkamaks vaimse tervise probleeme.*

---

<sup>180</sup> [Kivistik jt \(2023\)](#).

<sup>181</sup> [Vorobjov, Tamson \(2020\)](#).



- *Tagada kõikidele lastele ligipääs järjepidevatele tervishoiu- ja rehabilitatsiooniteenustele, samuti tagada tugispetsialistide olemasolu lasteasutustes.*
- *Muuta seadusandlikult esmatasandi skriiningute läbimine perele kohustuslikuks, sh pereõde korduvad koduviisidid kuni 1-aastaste laste arengu- ja tervisehäirete varajaseks avastamiseks.*
- *Luu universaalsete ämmaemanda koduviisitide süsteem ning ühtlustada kättesaadavus.*
- *Suurendada vanematele tehtavat teavitustööd laste immuniseerimise, hambaravi, tervisliku toitumise, liikumise, vigastuste ennetamise, digivahendite kasutamise ja muu tervisedenduse osas.*
- *Soodustada tervislikku toitumist toetavat keskkonda ja suurendada toetust laste liikumist edendavatele programmidele, sh tagada igale lapsele võimalus pidevalt osaleda vähemalt ühes riiklikult rahastatud liikumist edendavas programmis.*
- *Töötada välja strateegia laste rasvumise ennetamiseks, integreerida teema lasteaedades ja koolides terviseõpetuse programmi.*
- *Teha rohkem ennetustööd esmatasandi ravivõrgu (perearstid ja –õed) poolt vanemate teadlikkuse suurendamiseks õnnetusjuhtumite tekkepõhjustest.*
- *Olukorras, kus alternatiivsete tubakatoodete tarvitamine on väga kiires tõusus, sh laste ja noorte seas, on vaja laste tervise kaitseks võtta võimaliku lühikese ajaga tarvitusele aja- ja asjakohased (poliitika)meetmed tubakatarbimise, nikotiinisõltuvuse ja tubakasuitsuga kokkupuute ennetamiseks ja vähendamiseks. Noorte seksuaaltervise nõustamiskeskuste arendus- ja seksuaalhariduslik tegevus peab olema järjepidevalt rahastatud ning nõustamine tuleb teha paremini kättesaadavaks ka maapiirkondades elavatele noortele.*

## **I. Haridus, vaba aja ja kultuuritegevus**

137. Eestis on statistikaameti andmete järgi 2022. aastal 505 üldhariduskooli ning 163 000 õpilast üldhariduse statsionaarses õppes (võrreldes 20 aasta tagusega umbes 50 000 õpilast vähem). Õpilaste arvu vähenemise tõttu on üldhariduskoolide arv viimase seitsme aastaga vähenenud 26 võrra ja munitsipaalkoolide arv 39 võrra. Koduõppel olevate laste arv on võrreldes 2014. aastaga kahekordistunud: 2012. aastal oli koduõppel 338 õpilast ja 2019. aastal 671 õpilast. See on toimunud peamiselt vanema taotlusel koduõppele jäänud laste arvel (2014. aastal 180 last ja 2019. aastal 500 last)<sup>182</sup>.

138. Eesti haridusvaldkonna arengukava 2021-2035 näeb ette koolivõrgu ümberkorraldamist. Koolivõrgu muudatusi kavandades tuleb paralleelselt planeerida transpordivõrk selliselt, et õpilased jõuavad turvaliselt, õigel ajal ja samas võimalikult mõistliku ajakuluga kooli<sup>183184</sup>. Hariduslike erivajadustega õpilaste huve silmas pidades on oluline säilitada ka õpilaste arvult väiksemaid koole või õppekohti (nt eraldiseisvad asutused või filiaalid), mis toetavad enam nende toimetulekut. Kohalikul omavalitsusel (edaspidi KOV), kelle pädevuses on põhihariduse korraldamine, tuleb tagada kodulähedane õpe vähemalt põhikooli esimeses ja teises kooliastmes ning kahaneva rahvastikuga piirkondades tuleb kolmanda kooliastme õpe tagada vähemalt omavalitsuse suuremates keskustes,

<sup>182</sup> Tervislikel põhjustel koduõppel olijate arv on jäänud samasse suurusjärku (2014. aastal 158 last ja 2019. aastal 171 last).

<sup>183</sup> [Järv jt](#) (2020). Lastel tuleb igapäevasel kodu-kool teekonnal ette mitmeid ligipääsetavuse takistusi liikluses, ühistranspordis, koolis, kauplustes ja avalikus ruumis tervikuna.

<sup>184</sup> Kümnendik 12-aastastest õpilastest ja viiendik noorimatest lastest ei tundnud end kooliteel turvaliselt. 8-aastastest lastest hindavad kooliteed vähem turvaliseks suuremate vene õppekeelega koolide ja maakoolide lapsed.

kindlustades sealjuures õppes osalemist toetavad teenused. Positiivne, et valminud on 5 riigigümnaasiumi, mis parandab füüsilist koolikeskkonda ja annab paremaid võimalusi huvitegevuseks.

139. Suurim murekoht on õpetajate kõrge vanus ning vähene järelkasv<sup>185</sup>. Eesti Haridustöötajate Liidu värske uuringu<sup>186</sup> kohaselt on väikese palga ja ülekoormuse tõttu ligi 60% Eesti õpetajatest kaalunud töölt äraminekut ning tervelt 92% kogenud läbipõlemist. OSKA hariduse ja teaduse tööhõuprognoosi järgi on juba praegu puudu nii aineõpetajaid kui ka tugispetsialiste. Kõigist alus- ja põhiharidust omandavatest lastest vajab hariduse tugiteenuseid ligi viiendik<sup>187</sup> ning see arv suureneb (2019. aastal oli põhihariduse statsionaarses õppes haridusliku erivajadusega õpilasi ligi 7% rohkem).
140. On tervitatav, et võeti vastu seadusemuudatused<sup>188</sup> eestikeelsele õppele üleminekuks, kuid muret teeb kvalifitseeritud ja eesti keelt valdavate õpetajate, õppevahendite ning lapsevanemaid sujuvas üleminekus toetavate lahenduste puudus<sup>189</sup>.
141. Andekate õpilaste analüüsis<sup>190</sup> on viidatud, et hariduslikud erivajadused seostuvad haridustöötajate jaoks eelkõige puuete ja õpiraskustega ning andekad lapsed võivad jääda märkamata või võimetekohaselt arendamata. Andekaid õpilasi võiks olla PISA (2018)<sup>191</sup> testi tulemuste põhjal suurem hulk kui ainult 0,3% statsionaarses õppes põhiharidust omandavaid õpilasi, mis on Eesti Hariduse Infosüsteemi märgitud. Hariduslike erivajadustega laste võimalus saada neile vajalikku tuge sattus ohtu ka eriolukorra ajal. Vabariigi Valitsuse korralduse kohaselt lõpetati õppeasutustes tavapärase õppetöö ja viidi see üle kaugõppele<sup>192</sup>. Seega pidid kodus õppimisega hakkama saama ka hariduslike erivajadustega lapsed ja nende vanemad.
142. OSKA (2018) uuringu põhjal on 2018.–2025. aastal vaja juurde umbes 600 tugispetsialisti, sh 200 logopeedi, 330 eripedagoogi ning 100 psühholoogi<sup>193</sup>. Ka alushariduse ja lapsehoiu uuring (2020)<sup>194</sup> tõi välja tugispetsialistide puuduse ja logopeedilise toe laialdase vajaduse, KOV-ides on endiselt puudus lasteaiakohtadest, parendamist vajavad erivajadustega lastele lasteaia ja -hoiu tingimused. Riigikontrolli (2020) hinnangul saavad lapsed enamjaolt neile vajalikke tugiteenuseid 64% munitsipaallasteaedades ja 74% -põhikoolides.
143. Koolieelne haridus ei ole Eestis kohustuslik, kuid omavalitsused on kohustatud tagama kõigile 1,5–7-aastastele lastele koha lapse elukohajärgses koolieelses lasteasutuses, sh a neile lastele, kellel on terviseprobleeme ja kelle abistamiseks tuleb lasteaias pakkuda mitmesuguseid tugiteenuseid. Alushariduse ja lapsehoiu uuringust (2021) selgus, et paraku ei suuda KOV-id tagada kõikidele alla 3-aastastele lastele lasteaia või -hoiukohta elukohast mõistlikus kauguses ning sobivate tugiteenustega.

---

<sup>185</sup> 2019/2020. õppeaastal oli üldhariduskoolide õpetajate keskmine vanus 48 eluaastat ning 30-aastaste ja nooremate õpetajate osakaal põhi- hariduses 10,7%. iga viies matemaatika-, keemia-, geograafia- ja bioloogiaõpetaja ning iga neljas füüsikaõpetaja on vähemalt 60-aastane.

<sup>186</sup> [Arengeuseire](#) (2023a).

<sup>187</sup> Alushariduses vajas 2019/2020. õppeaastal tugiteenuseid ligi 12 600 last ehk ligi 19% kõigist lasteaiastest. Põhihariduses vajas tugiteenuseid üle 28 000 lapse ehk ligi 22% lastest.

<sup>188</sup> Riigi Teataja. 2022. [Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse ning teiste seaduste muutmise seadus \(eestikeelsele õppele ülemineku\)](#). RT I, 28.12.2022, 8.

<sup>189</sup> [MTÜ Lastekaitse Liit](#) (2022c).

<sup>190</sup> [Serbak](#) (2019).

<sup>191</sup> [Tire jt](#) (2018).

<sup>192</sup> 13. märtsi 2020. aasta korraldus nr 77 punkt 1

<sup>193</sup> [Mets, Viia](#) (2018).

<sup>194</sup> [Lang jt](#) (2020).

144. Nii PISA (2018) ja alushariduse uuringu IELS (2020)<sup>195</sup> tulemused kui ka erinevused põhikoolijärgsetes õpiteedes peegeldavad soolist lõhet Eesti hariduses<sup>196</sup>, mis ilmneb juba alushariduses.
145. Enamik lapsevanematest<sup>197</sup> leiab, et lapse vaba aeg on mängimiseks ja sõpradega koos olemiseks (91%) ning et lapsel on piisavalt vaba aega (81%), samas arvavad pooled (49%) koolis käivate laste vanematest, et nende lapsel on liiga palju õppida. 4.-11. klassi lastest 41% tunneb end igapäevaselt väsinuna, 34% tunneb peaaegu iga päev, et tal on liiga palju õppida, 8% et tal on liiga palju trenne, hobisid ja ringe. PISA testi (2018) ja laste heaolu uuringu (2019) tulemustest selgus, et just suure õppekoormuse tõttu võivad lapsed tajuda kooli pigem kohustuse kui võimalusena ja et kodutööde hulk põhjustab kooliga seotud halva enesetunde.
146. Igal aastal jääb Eestis põhihariduseta veidi üle saja lapse<sup>198</sup> ning gümnaasiumi statsionaarsest õppest langeb esimesel aastal välja samuti ligikaudu sada last (1,2%), mistõttu tuleb igal aastal Eesti tööturule ja ühiskonda juurde hinnanguliselt ligi 2000 madala haridustasemega noort. Katkestajaid gümnaasiumiastme mittestatsionaarses õppes oli 2019a 31,3%-le ja kutseharidusõppes ligikaudu 25%. Haridus- ja Teadusministeeriumi 2016. aastal tehtud analüüsis madala haridustasemega noorte teemal tõdeti, et haridustee varajaste katkestajate suur hulk on Eestis suur probleem.
147. Statistikaameti<sup>199</sup> andmetel oli 2020. aasta lõpus Eestis 24 300 NEET-staatuses noort vanuses 15–29-aastat, mida on 17% rohkem kui 2019. aasta lõpus. Aastal 2021 elas Eestis suurim arv NEET-staatuses noori (9100) Põhja-Eestis, kellest omakorda 6900 olid Tallinna elanikud (Eesti Statistikaamet 2022). Valitsus on noorte kaasamise toetamiseks koostanud ja heaks kiitnud noortegarantii tegevuskava ning nii Sotsiaalministeerium kui ka Haridus- ja Teadusministeerium kavandavad erinevaid meetmeid NEET-noorte toetamiseks, samas noortegarantii tugisüsteemi ei kasuta OECD analüüsi (2021) kohaselt suisa pooled omavalitsustest.
148. Mitteformaalne õpe on Eestis hästi välja arendatud. 2018. aastal tehtud uuringu<sup>200</sup> kohaselt on 76%-l 4.–11. klassi lastest nende endi hinnangul olnud võimalik käia kõigis treeningutes, huvialaringides või eratundides, kus nad on soovinud osaleda. 18% lastest märkis, et neil ei ole olnud võimalik mõnes soovitud treeningus või huvitegevuses osaleda. Selle põhjusena nimetati ajapuudust (50%), huviringide ebasobivat aega (32%), rahapuudust (31%) või neile huvipakkuva treeningu või huviringi puudumist (30%). Kui näiteks kümme aastat tagasi oli võimalik õppida 363 huvikoolis, siis 2019./2020. õppeaastaks oli huvikoole 782, s.o üle kahe korra rohkem. Samas on tunda piirkondade vahelist ebavõrdsust huvihariduse mitmekesisusel ja huvihariduse kättesaadavus üle riigi on ebaühtlane<sup>201</sup>.
149. Kehtivad huvikooli ja noorsootöö seadused sätestavad, et kooli pidajal on õigus pidada huvikooli, kui see on registreeritud Eesti hariduse infosüsteemis (EHIS), samas pakuvad Eestis huviharidust ka erahuvikoolid, kellele seadus ei kohaldu ning huvitegevuse pakujatele nõudeid või kohustusi sätestatud ei ole. Treener saab olla vaid kutsetunnistusega isik, kuid treeninguid juhendada saab igaüks. 2023. aastal tuli avalikkuse ette juhtum huvikoolist, kus lastele (sh 5-aastastele) mõeldud treeninguid juhendasid alaealised (sh 11-aastane).

---

<sup>195</sup> [Tammemäe jt](#) (2020).

<sup>196</sup> 2018. aasta PISA uuringu kohaselt ületas poiste keskmine tulemus tüdrukute oma vaid ühes valdkonnas.

<sup>197</sup> [Anniste jt](#) (2018).

<sup>198</sup> Väljalangemine kolmandast kooliastmest ehk 7.–9. klassist on alates 2016. aastast püsinud 0,3% juures.

<sup>199</sup> [Statistikaamet](#) (2022b).

<sup>200</sup> [Anniste jt](#) (2018).

<sup>201</sup> [Urmann jt](#) (2023).

150. Noorte üldine rahulolu noorsootöö tegevustega oli 2020. aastal kõrgel tasemel (87%, kes noorsootöö teenuseid kasutavad, on pakutavaga rahul), kuid sõltuvalt piirkonnast ei pruugi olla piisavalt mitmekesiseid noorsootöö tegevusi valdkondade, vormide, meetodite, eesmärkide ja pakkujate või ei jõua see info noorteni, et noor endale sobivaima tegevuse leiaks<sup>202</sup>. Infot noortele vahendab riiklik noorteinfo portaal Teeviit.ee, kuid noorte hinnangul on noorsootöö tegevuste info killustatud ning neil puudub ülevaade, millised võimalused on olemas.

151. Noorsootöö rahastamise põhimõtted peaksid tagama, et kõigil noortel oleks võimalus osaleda mõnes oma huvidest ja vajadustest lähtuvas noorsootöö tegevuses, kuid kõigis piirkondades ja kõigi noorte puhul ei ole see võimalus tagatud kas lähtuvalt KOV-ide suhtumisest noorsootöösse, KOV-ide noorsootöö rahastamise põhimõtetest, vanemate ja noorte teadmatusest või julgusest osalust soodustavat tuge paluda või siis ka noorsootöö eri tegevuste ja pakkujate omavahelisest konkureerimisest. Noorsootöötajad tunnevad puudust toetavast tugipersonalist ning ligipääsus tõrjutuse ennetamise ning kaasatuse suurendamise teemat käsitlevatele koolitustele ja programmidele on noorsootöötajatele piiratud.

- *Arendada õpetajaharidust (sh suunata suuremat tähelepanu alternatiivsetele õpetamisstrateegiatele lähtuvalt õpilase individuaaluskustest), õppevara (sh digitaalset), laste varast keeleõpet ning integreeritud õppesüsteemi laste erivajaduste varajaseks märkamiseks ja toetamiseks.*
- *Eestikeelse kvaliteetse hariduse tagamiseks on riigil vaja pöörata suuremat tähelepanu eestikeelsetele õppevahenditele, töötamiseks muukeelsete lastega ja riiklikule koolitustellimusele eesti keelt emakeelena rääkivate pedagoogide ettevalmistamiseks muukeelsete laste õpetajaks. Ülemineku eesmärk peaks olema keeleõpe koos lõimumisega.*
- *Tõhustada tervise, sotsiaal- ja haridusvaldkonna järjepidevat koostööd, kindlustamaks lastele vajalike tugiteenuste kättesaadavus ja kvaliteet olenemata lapse elukohast ja haridusliku erivajaduse olemasolust. Tagada igas haridusasutuses laste vajadustele vastav tugiteenuste kättesaadavus.*
- *Arendada haridussüsteemi tervikuna, kaasava ja sallivuse suurendamisele suunatud hariduspoliitika efektiivseks ja järjepidevaks rakendamiseks (sh koolitused õpetajatele, vajaliku õpikeskkonna kohandamine, kiusamisenetuse programmide toetamine).*
- *Suurendada alushariduse ja lapsehoiu kättesaadavust, soodustades seejuures vähekindlustatud perede ja erivajadusega laste osalemist alushariduses.*
- *Töötada välja õppekorraldusmeetmed õppe tulemuslikkuse suurendamiseks ja katkestamise vähendamiseks. Kindlustada õpilastele vajalike tugiteenuste kättesaadavus ja kvaliteet, olenemata lapse elukohast ja haridusliku erivajaduse olemasolust ning arendada õpilaste toetuste süsteemi.*
- *Rakendada efektiivselt Noortegarantii meetmed (ennetustegevused, esimese töökoha meede).*
- *Käsitleda NEET-noorte probleeme terviklikult, sh tagada ennetamisest, sekkumisest ja kompenseerivatest meetmetest koosnev kompleksne lähenemine.*
- *Suurendada noorte, noortega töötajate ja ühiskonna teadlikkust noorsootöö olulisusest ja võimalustest ning toetada riiklikul ja kohalikul tasandil noorsootöötajate ja teiste noortega töötajate omavahelist koostööd.*

---

<sup>202</sup> [Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut](#) (2018).

- *Tõsta kõigi noortega töötajate oskusi ja valmidust tõrjutust märgata ning ennetada, tõrjutusele adekvaatselt reageerida ja erinevaid noori tegevustesse kaasata ning viia läbi ühised koolitused üldhariduskoolide õpetajatele, avatud noortekeskuste töötajatele ning huvihariduse ja -tegevuse läbiviijatele.*
- *Toetada lastel huvihariduses ja -tegevuses, laagriprogrammides ning pikapäevarühmas osalemist (põhirõhk toimetulekuraskustega peredele).*
- *Suurendada noorsootöö teenuste ulatust, kättesaadavust ja töötajaskonna pädevust.*

## J. Lastekaitse erimeetmed

### Varjupaigataotlejatest, pagulastest ja saatjata lapsed ning rändeolukorras olevad lapsed

152. Rahvusvahelist kaitset on perioodil 24.02.2022–08.10.2023 taotlenud kokku 6415 inimest, kellest 5932 on Ukraina kodanikud. Eesti Pagulasabi toob välja<sup>203</sup>, et suur probleem on andmete puudumine, kuna riik ei tea, kui palju meil on Eestis tegelikult Ukraina pagulasi ega pagulastest lapsi, kus nad asuvad, ning kui palju on lapsi ja noori, kes õpivad nii Eesti koolis kui jätkavad õppimist ka Ukraina e-koolis. Puuduvad pagulastest laste ja noorte heaolu, sh subjektiivset heaolu käsitlevad uuringud. Andmete puudumine on muu hulgas takistuseks sihtgrupi vajaduste väljaselgitamisel, toetusmeetmete planeerimisel ja teenuste osutamisel, aga võib olla põhjuseks ka vajalike toetusmeetmete enneaegsel lõpetamisel.
153. Sotsiaalkindlustusameti<sup>204</sup> andmetel on alates möödunud aasta veebruarist Eestisse saabunud 74 saatjata alaealist (2022. aastal 58 last; 2023. aastal 1. septembri seisuga 16). Enamik neist (94%) on pärit Ukrainast, kuid on olnud lapsi ka Afganistanist, Venemaalt ja Valgevenest. Saatjata alaealiste seas on kõige enam 16–17-aastaseid noori (84%). 2023 aasta 1. septembri seisuga oli Eestis 14 saatjata alaealist välismaalast, kellest 13 suunati asendushooldusteenusele. Noored (16-17) ei vaja tavaliselt asendushooldust, kuna nad on harjunud koduriigis üsna iseseisvalt toime tulema ning nende eesmärk on pigem leida töö ja elukoht. Nende noorte jaoks on vaja leida sobilikud majutusüksused, mis arvestaks just selle sihtrühma vajadusi.
154. EHIS-es on registreeritud Ukraina õpilasi kokku 8919<sup>205</sup>. Ukraina õpilased on Eesti koolides hästi või üldiselt hästi kohanenud. Nii leidsid 57% Haridus- ja Teadusministeeriumi 2022. aasta detsembrikuus läbi viidud koolide küsitluses<sup>206</sup> osalenud koolidest, kus õpib Ukraina lapsi. Peamised väljakutsed on keelebarjäär ja kakskeelses klassis õpetamine, suured erinevused Eesti ja Ukraina õppekavades ning Ukraina õpilaste järele aitamine. See on tähendanud õpetajatele lisakoormust ning sellest tulenevalt ka õpetajate, abiõpetajate ja tugispetsialistide puudust. Töökoormust aitavad leevendada Ukraina haridustöötajad<sup>207</sup>. Keerukust lisab juurde see, et paljud Ukraina lapsevanemad tahavad, et nende laps käiks samaaegselt nii Eesti koolis kui ka osaleks Ukraina distantsõppes. Lastel on seetõttu topeltkoormus.
155. Riigil ei ole teada koolikohustuslike Ukraina pagulastest laste arv ega põhjused, miks lapsevanemad jätavad haridusasutusele lahkumisest teatamata. Näiteks on Eesti Pagulasabisse

<sup>203</sup> Saar (2023).

<sup>204</sup> Laur jt (2023).

<sup>205</sup> Haridussilm (2023).

<sup>206</sup> Arenguseire (2023b).

<sup>207</sup> EHISe andmete järgi töötab Eesti koolides õpetajana 104 sõjapõgenikku, siia lisanduvad veel juurde need, kes töötavad psühholoogi, tugiisiku, logopeedi, sotsiaalpedagoogi, koka või koristajana jne.

laekunud tagasisidest ilmnenu lastevanemate puudulik teadlikkus, et kui laps ei täida koolikohustust, siis teda ei viida üle järgmisesse klassi<sup>208</sup>.

156. Paljud pagulastest vanemad ei registreeri oma lapsi koolisüsteemi ja kuna ka lapse elukoht ei ole omavalitsuses registreeritud, tekib nn fantoomlaste fenomen. Ilmneb, et lastevanemate usaldamatus riigi haridussüsteemi suhtes on tihti seotud vähese teadlikkusega ja seega oleks riigil ja omavalitsusel vaja jagada lisateavet<sup>209</sup>.

- *Vaja on kommunikatsioonis pagulastega pöörata rohkem tähelepanu Eesti koolisüsteemi tutvustamisele ja laste haridustee jätkamise vajaduse rõhutamisele lähtuvalt lapse õigustest ja parimast huvist. Vaja on ka aktiivselt panustada haridusalasesse koostöösse Ukrainaga, et jõuda Eesti haridusasutustes antava hariduse tunnustamiseni Ukraina haridus- ja teadusministeeriumi poolt.*
- *Vaja on pöörata suuremat tähelepanu relevantsete andmete kogumisele ja uuringute läbiviimisele pagulaste kohta, sh koostöös kõrgkoolide ja valdkondlike organisatsioonidega.*
- *Saatjata alaealistele, kes on kohe täisealiseks saamas, tuleb leida sobilikud teenused, mis arvestaks just selle sihtrühma vajadusi.*

### Lapsesõbralik õigusemõistmine

157. 2018. aastal ajakohastati Eesti laste ja noorte süüteomenetlust, et soodustada taastava õiguse rakendamist. Ettevalmistused nende muudatuste tegemiseks algasid 2015. aastal seoses siseriiklike ja rahvusvaheliste suundumustega muuta alaealiste õigusemõistmise erisüsteemid lapsesõbralikumaks, sh tagada laste põhiõigused menetluse ajal ja suurendada mittekarakteristlike õiguslike meetmete kasutamist.

158. Esimesed ilmingud laste tõsistest käitumisprobleemidest on nähtavad koolis ja tervishoius, mistõttu on esimesed teenused hariduslikud tugiteenused ja psühhiaatria. Nende teenuste kättesaadavus on Eesti eri piirkondades erinev ning puudu on spetsialistidest (vt vaimse tervise peatükk), kuid just nende teenuste kvaliteedist sõltub, kuivõrd käitumisprobleemid vanuse kasvades võimenduvad ja kas laps jõuab edasi õiguskaitse- ja sotsiaalsüsteemi. Eestis puuduvad kohandatud ja valideeritud hindamisinstrumendid tõsiste käitumisprobleemidega lastele riskide ja vajaduste hindamiseks ning suunamisprotokollid.

159. Õigusemõistmise võrdlustabeli „Justice Scoreboard 2020“ andmetel kuuluvad Eesti kohtud Euroopa Liidu riikides lapsesõbralikumate<sup>210</sup> hulka, kuid hoolimata sellest on ka kitsaskohti, mida arendada. KLAT teenusele paigutamine toimub kohtu otsusel, kuid kohtunikud ei mõista alati teenuse sisu ning lapse paigutamisoskus tehakse kergekäeliselt<sup>211</sup>. Näiteks on paigutatud ka lapsi, kellel on ainult üks riskikäitumine (koolikohustuse täitmine), mida saaks parendada ka teiste, liikumisvabadust mittepiiravate meetmetega. Teenusele saab paigutada ka raske psüühikahäirega või erivajadustega lapse, kuid neile ei ole loodud eraldi teenust ega suunamise aluseid. Samuti on osutunud probleemiks juhtumid, kus põhihariduse omandanud lapse puhul on vajadus kinnise lasteasutuse teenuse järele.

---

<sup>208</sup> Saar (2023).

<sup>209</sup> Ibid.

<sup>210</sup> Positiivsena saab välja tuua lapsesõbralikku menetlust tutvustava veebilehe ja vajalike infomaterjalide loomise

<sup>211</sup> [Piho](#) (2020).



Lisaks puudub vastavavad meetmed erihooletandeteenust vajavatele üle 16-aastastele lastele, aga ka äsja täisealiseks saanud noortele (18–20-aastastele)<sup>212</sup>.

160. Eelnevast tulenevalt ei ole tõsiste käitumisprobleemidega laste suunamine teenustele Eestis süsteemne ja vajaduspõhine. Süsteemne sobimatutele teenustele suunamine loob olukorra, kus laste käitumisprobleemid aja jooksul pigem võimenduvad kui vähenevad ning riiklikke ressursse kulub kallitele teenustele, millest ei ole kasu ei lapsele, tema perele ega ka ühiskonnale laiemalt. Peamine teenuse valiku kriteerium on kättesaadavus, mistõttu on tavapäraseks praktikaks laste „solgutamine“ erinevate sobimatute teenuste vahel ja liialt sageli sobiva teenuseni ei jõutagi. Kinnise lasteasutuse teenusele sattunud lastest 32% olid asendushooldusel, mis näitab, et juba hooletandeteenusel olevate lastega töötavate tugispetsialistide ennetustöö ei ole piisavalt tõhus. Muuhulgas makstakse paralleelselt kahe teenuse eest (riik kinnise lasteasutuse teenuse ja KOV asendushoolduse teenuse eest) ning lapse pendeldamine kahe teenuse vahel ei ole jätkusuutlik ja lapsesõbralik.
161. Positiivne on, et alaealiste arv vanglas on vähenenud ja on edendatud võrgustikutööd ning loodud jätkutoe meetmed kinniselt lasteasutusest tulnud noortele ennetamiseks nende teenusele tagasi sattumist<sup>213</sup>. Tõsise riskikäitumise ja mitmekülgse abivajadusega noortele ja nende peredele pakutakse Mitmedimensioonilist pereteraapiat (MDFT – Multidimensional Family Therapy), mis on tõestanud oma positiivset mõju, küll aga ei ole teenuse maht piisav<sup>214</sup>.
162. Esile saab tõsta vanglas viibijate arvu vähenemise, mida on soosinud taastava õiguse meetmete rakendamine ja KLAT-teenusele suunamine. Vanglas viibimise kogemusega noored on aga leidnud, et jäetakse kasutamata võimalus teha süsteemset tööd nende seisundi parandamiseks tingimustes, kus neile on võimalik järjepidevalt ligi pääseda, ning et vanglas viibimise ajal tundsid nad pigem igavust ja tegevusetust<sup>215</sup>. Varasemad korduvkuritegevuse uuringud on näidanud, et pärast vanglast vabanemist on korduvkuritegevuse määr kõrgeim just alaealiste hulgas<sup>216</sup>. Justiitsministeeriumi andmetel paneb kaks kolmandikku vanglast vabanenud alaealistest aasta jooksul toime uue kuriteo. Näiteks aastatel 2015–2018 vanglast vabanenud alaealistest tegi seda 69% ja aastatel 2016–2018 vanglast vabanenud alaealistest 67%. Kinnises lasteasutuses viibinud laste retsidiivset käitumist uuritud ei ole, kuid nende eelkäijate erikoolide kohta tehtud analüüsid (Riigikontroll 2010) viitavad kõrgele retsidiivsusele<sup>217</sup>.

- *Tagada õigusrikkumisi toime pannud laste õigeaegne ning lapsesõbralik abistamine.*
- *Arendada välja alaealiste ja noorte hindamissüsteem kohtueelses menetluses, et tunda ära abivajadusega ning kiiret ja intensiivset sekkumist vajavad lapsed ja noored.*
- *Vältida laste ja noorte sattumist kinnisesse asutusse, sh vanglasse ning arendada edasi avatud asutuste võrgustikku ja kompleksprobleemidega lastele vajalikku rehabilitatsiooni.*
- *Luu tõsiste käitumisprobleemidega teenuste vajaduste hindamiseks Eesti oludele kohandatud ja valideeritud hindamisinstrument ja teenustele suunamise protokoll, mis hõlmab ka psüühiliste erivajaduste hindamist ja nendega arvestamist.*

<sup>212</sup> [Aaben jt](#) (2018). Mitme juhtumi puhul jõutud olukorda, kus erikoolis on noore olukord paranenud, täisealiseks saanuna peab ta erikoolist lahkuma. Spetsialistide hinnangul on neil noortel sageli kaks varianti – naasevad õigusrikkumiste juurde ja vanglasse või suunatakse nad hooldushaiglasse ehk teenusele, mis ei ole neile sobiv.

<sup>213</sup> Kasutusele võetud “Rinigest Välja” meetodika.

<sup>214</sup> Teenust pakutakse aastas kuni 250 lapsele.

<sup>215</sup> [Aaben jt](#) (2018).

<sup>216</sup> Ahven jt (2010).

<sup>217</sup> [Riigikontroll](#) (2010).

- *Arendada välja ravikodu teenus, mis pakub integreeritult tervishoiu-, haridus- ja sotsiaalteenuseid ja on mõeldud suure riskiga, vägivaldsetele ja raskete psüühikahäiretega (sh raske puudega, kuid normintellektiga) lastele, kes praegu oma psüühiliste erivajaduste tõttu erikooli või vanglasse ei sobi.*
- *Arendada ennetavaid sekkumisi neile lastele, kelle probleemid ei ole veel nii tugevalt eskaleerunud, et neid tuleks kinnisesse asutusse paigutada, kui ka selliseid statsionaarseid teenuseid, kus ukсед jäävad avatuks (nn ravikoduteenus). Lisaks on oluline panna rõhku jätkutoele, et toetada lapsi ka pärast teenuse lõppemist.*
- *Integreerida psühhiaatrilise ravi teenus kõikidesse mitmekomponendilistesse teenustesse nii haridus-, sotsiaal- kui õiguskaitseüsteemis.*
- *Parandada perepõhiste teenuste kättesaadavust, sh suurendada MDFT-programmi mahte.*
- *Tänapäevastada vanglas pakutavaid teenuseid, mis oleks üles ehitatud struktureeritud ja aktiivsele päevakavale ja hõlmaks nii psühhiaatrilist ravi, individuaalset kognitiivkäitumuslikku teraapiat, sotsiaalsete oskuste õpet, tugisiku teenust ja hariduse omandamist.*



## LISA 1: Ettepanekud

### A. Rakendamise üldmeetmed (artiklid 4, 42 ja artikli 44 paragrahv 6)

- Tuleb luua paremad seosed LasteKS-i ja valdkondlike eriseaduste vahel.
- Arendada välja terviklik valdkondadevaheline lapse õiguste poliitika.
- Laste heaolust tervikliku ja mitmekülgse ülevaate saamiseks on vaja eri valdkondades ja valdkondade üleselt laste ja perede olukorda seirata ning poliitikameetmete tõhusust ja mõju hinnata.
- Pöörata suuremat tähelepanu ennetusele ja varajasele märkamisele ning suunata ressursi järjepidevaks ennetustegevuseks. Luua valdkondadeülene koostööformaad täpsemalt eesmärgistatud ja omavahel seostatud tegevuste koordineerimiseks tervishoiu-, sotsiaal- ja haridusvaldkonnas.
- Eraldada sihtotstarbelisi ressursse lastekaitsetöötajate juurde palkamiseks, parandada lastekaitse valdkonna spetsialistide kvalifikatsiooni ja kompetentsust ning sekkumistegevuste kvaliteeti, sh tegeleda süsteemselt koostöös ülikoolide ja teiste teadusasutustega.
- Vähendada KOV-ide vahelist ebavõrdsust lastekaitsetöötajate tasustamisel ja pöörata suuremat tähelepanu lastekaitsetöötajate motiveerimisele ja toetamisele nii nende igapäevases töös kui ka kriisisituatsioonides.
- Selgitada ühiskonnas laiemalt lastekaitsetöö eesmärki ja parandada lastekaitsetöötajate mainet.
- Tagada laste tugiteenuste kättesaadavus ja kvaliteet olenemata lapse elukohast ja nt hariduslike erivajaduste olemasolust.
- Aidata kaasa multidistsiplinaarse koostöö edendamisele. Suurendada lastega töötavate spetsialistide, sh õigus- ja korrakaitseorganite töötajate teadmisi ja oskusi lapsesõbralikust menetlusest.
- Teha kohustuslikuks kärpemeetmete mõjuhindamised valdkondades, mis on otseselt ja kaudselt lapse õigustega seotud.
- Lisaks seadusemuudatusele (seksuaalse enesemääramise ja abiellumise eapiiri muutmine) on vaja laiaulatuslikku teavitust (nii lapsed kui ka täiskasvanud, igale sihtgrupile temale sobivas kanalis ja keeles, sh lapsesõbralikus või lihtsustatud keeles). Teavitustegevustes on vaja läheneda soopõhiselt, st poisid vajavad eraldi tähelepanu. Väärkohtlemis ennetamisel on olulisel kohal seksuaalharidus, spetsialistide koolitamine, aga ka vanemahariduse laiem pakkumine.
- Töötada välja terviklik, konventsiooni kõiki valdkondi hõlmav teabesüsteem, mille analüüsile tuginevalt kujundada lapse õigusi tagavat poliitikat.
- Töötada välja indikaatorid lapse õiguste realiseerimise jälgimiseks, et laste heaolu näitajaid eesmärgistada ja nende muutumist jälgida. Lapse õiguste edendamise seisukohalt on vajalik anda igal aastal välja lapse heaolu näitajaid koondav kogumik.
- Täiendada statistiliste andmete kogumise põhimõtteid (sh mõistete ja klassifikaatorite ühtlustamine erinevates infosüsteemides) ja parandada andmebaaside integratsiooni. Seejuures tuleks süstemaatiliselt koguda andmeid kõikide abivajavate laste kohta, sh vangistuses olevate vanemate laste andmeid.
- Luua lastekaitseteenuse saajatele lihtne ja tõhus tagasiside esitamise võimalus, sh luua lapsesõbralikud viisid arvamuse avaldamiseks.
- Ühtlustada ja korraldada tõhus riiklik järelevalvesüsteem LasteKS-i nõuete täimiseks lasteasutustes, sh haridus- ja tervisevaldkonna asutustes.
- Teavitada ühiskonda senisest enam lapse õigustest, sh tutvustada nii täiskasvanutele kui ka lastele LÕK-i (sh vene keeles), kasutades erinevatele sihtrühmadele sobivaid kanaleid. Viia läbi regulaarsed ja kogu Eestit hõlmavad kampaniad lapse õiguste tutvustamiseks ja selgitamiseks.

- Tõsta kogu ühiskonna teadlikkust sellest, kuidas laps ise või lähemalseisvad täiskasvanud saavad otsida lapsele vajalikku abi, et lapsed ei jääks oma muredega üksi.
- Koolitada ja teavitada tervishoiutöötajad ja haridustöötajad abivajava ja hädasoleva lapse teavitamiskohustusest. Edendada multidistsiplinaarset koostööd.
- Tegeleda vägivalda ennetamise ja ohvriabisse pöördumise hõlbustamisega. Tähelepanu vajavad stigmatiseerimise vähendamine (eriti nt seksuaalvägivalda puhul) ja ühiskonna teadlikkuse suurendamine, samuti ohvritele pakutavate tugiteenuste omavahelise koostöö koordineerimine.
- Suurendada rahastust laste vastu suunatud seksuaalkuritegude efektiivsemaks ja kiiremaks menetlemiseks, tõhustada ametnikkondade omavahelist koostööd ja kasvatada politsei, haridus-, lastekaitse-, noorsootöö ja tervishoiuspetsialistide võimekust kuritegude avastamiseks ja ennetamiseks.
- Kindlustada läbipaistev ja kaasav seadusloome avaliku dialoogi kaudu, seda eriti laste ning valitsusväliste organisatsioonidega, kes töötavad lapse õiguste nimel.

### **C. Üldpõhimõtted (artiklid 2–3, 6 ja 12)**

- Töötada välja laiapõhjaline strateegia, et suurendada teadlikkust ning vähendada diskrimineerimist.
- Ühtlustada võrdse kohtlemise seaduse kohaldamisala nii, et ka puude alusel oleks diskrimineerimine keelatud samas ulatuses nagu rahvuse (etnilise kuuluvuse), rassi ja nahavärvuse alusel.
- Kaaluda eluaegse lastega töötamise <sup>218</sup> ~~õigust~~.
- Kaaluda uue karistusnormi loomist, milles sätestatakse, et karistatav peaks olema ka kaitsetus või abitus olukorras inimeste muul viisil väärkohtlemine või süstemaatiline alandamine (näiteks ohvrites hirmu, ängi ja alaväärsustunde tekitamine).
- Pöörata rohkem tähelepanu laste ligipääsetavuse suurendamisele ning ennetada laste igapäevasel teekonnal (näiteks kool-kodu) tekkivaid takistusi. Tagada kõikide inimeste võrdne võimalus ühiskonnaelus osaleda.
- Tagada lastega peredele erinevate nõustamis-, lepitamis- ja teraapiateenuste kättesaadavus, samuti parandada elatise sissenõudmise ning lapse ja vanema suhtluskorra tagamise tõhusust.
- Suurendada riigi tasuta õigusabi kättesaadavust. Tee abini peab olema lihtne ja ligipääsetav (sh lapsesõbralikud ja lihtsustatud vormis võimalused, kanalid), et oleks garanteeritud iga abivajaja õigus abile, sh vene keeles.
- Luua toimiv regulatsioon vanema hooldusõiguse kohtulahendite täitmise tagamiseks, tuginedes teiste riikide headele tavadele.
- Luua selged juhised ja koolitada vanglaametnikke vanemat külastava lapsega lapsesõbralikuks käitumiseks ja suhtlemiseks. Teavitada nii lastekaitse- kui ka korrakaitse spetsialiste vanglas viibiva vanema ja lapse vahelise suhtluse olulisusest.
- Suurendada laste ja noorte mõju ühiskonna kujundamisel, edendada laste ja noorte osalemist ning kaasamist erinevates otsustusprotsessides ja -keskkondades, pöörates enam tähelepanu sotsiaalselt tõrjutud laste ning vähemate võimalustega laste kaasamisele.
- Koolitada laste ja noortega kokkupuutuvaid spetsialiste lapse osalusõiguse ja prima huvi aspektidest lähtuvalt.

<sup>218</sup> Hetkel võib karistusseadustiku (KarS) § 121 alusel süüdi mõistetud inimene minna uuesti lastega seotud tööle pärast karistusandmete karistusregistrist kustutamist. Praegusel juhul kolm aastat pärast seda, kui lõpeb neile inimestele kohtuotsusega määratud katseaeg.

- Töötada välja toetavad juhendmaterjalid lapse kaalutusvõime hindamiseks ja suurendada teavitustegevust tervishoiu valdkonnas.
- Tagada jätkusuutlik rahastus laste ja noorte erinevatele osalusvormidele, sh pöörates erilist tähelepanu haavatavatele sihtgruppidele.

#### **D. Tsiviilõigused ja -vabadused**

- Süsteemselt tuleks üle vaadata lapse sünni registreerimise kohta käivad seadusesätted.
- Pagulastele suunatud teavitusele on vaja jätkuvalt suurt rõhku panna, et sihtgruppi selgete sõnumitega ja neile sobivates kanalites infoväljas hoida (sh laste koolikohustusega seonduvalt). Vajadus on suurema koordineeritud ja järjepideva teavituse järele nii riiklikul kui ka kohalikul tasandil.

#### **E. Vägivald laste vastu (artikkel 19, artikli 24 paragrahv 3, artikli 28 paragrahv 2, artikkel 34, artikli 37 punkt a ja artikkel 39)**

- Korraldada uuringuid, et paremini mõista eri vägivallaliikide olemust, hinnata vägivalla ohvriks langemise trende ning seda, kuidas ja kelle puhul sekkumised toimivad ning mil moel parandada vägivalla ennetamise ja sellele reageerimise kvaliteeti.
- Suurendada lastevastase vägivalla ennetustegevuse ulatust, edendades positiivseid, vägivallatuid ja lapsi kaasavaid kasvatusemeetodeid.
- Toetada süsteemselt laste ja lastevanemate teadlikkust erinevatest interneti ja digitaalsete kommunikatsioonivahendite kasutamisega seotud riskidest.
- Luua paremat ohvriabi teenuste kommunikatsiooni ja suurendada teadlikkust ühiskonnas. Tagada lähisuhtevägivalla all kannatanud või seda pealt näinud lapsele vajaduspõhised ohvriabiteenused.
- Tugevdada meetmeid, mida rakendatakse erinevate kiusamisviiside vastu võitlemisel, sealhulgas õpetajate, koolipersonali ja õpilaste võimekuse parandamine mitmekesisusega toimetulemisel ja konfliktide lahendamisel.
- Eraldada järjepidevalt ressursse kõigi, sh erivajadustega laste ja noorte turvalise ning arendava õpikeskkonna loomiseks kõigil haridusastmetel alates lasteaiast. See hõlmab koolitust, vajaliku õpikeskkonna kohandamist, kiusamisennetuse programmide toetamist.
- Senisest enam tuleks suurendada ühiskonnas teadlikkust seksuaalvägivallast ning muuta selleni viivaid hoiakuid. Levitada infot nõu ja abisaamise võimaluste kohta.

#### **F. Perekeskkond ja asendushooldus**

- Tagada lastega peredele erinevate nõustamis-, lepitamis- ja teraapiateenuste kättesaadavus, samuti parandada elatise sissenõudmise ning lapse ja vanema suhtluskorra tagamise tõhusust.
- Toetada kampaaniaid, mis soodustaks laste õigusi ja heaolu arvestavaid, vägivallatuid ja lapsi kaasavaid kasvatuseviise.
- Toetada süstemaatiliselt lapsevanemaid ja muuta vanemahariduse koolitused laiaulatuslikult kättesaadavaks eri vanuses lastega vanematele ning suurendada lastevanemate motiveeritust oma vanemlike oskusi arendama
- Toetada vaesuse suhtes haavatavaid gruppe, sh teenuste kättesaadavusega.

- *Pakkuda perest eraldatud lastele kvaliteetsset perepõhist asendus- ja järelhooldust. Vähendada institutsionaliseerimist, sealjuures alla 3-aastaste laste puhul ja ka lühiajaliste asendushooldusel viibimiste korral, eriti alla 3-aastaste laste puhul.*
- *Jätkuvalt tegeleda perepõhise asendushoolduse osakaalu suurendamisega ja teavitustööga ühiskonnas.*
- *Koolitada asendushooldusteenuse pakkujaid (sh hooldusperesid ja eestkosteperesid) traumateadliku hoolduse põhimõtetest ning tagada vaimse tervise teenuste kättesaadavus lastele ja peredele.*
- *Luaa hästi toimiv eri- ja kriisihooldusperede teenus, tagada rahastus ja tugiteenused peredele.*
- *Tagada erialast lähtuvad täiendkoolitused spetsialistidele, kes töötavad asendushooldusel olevate lastega (sh puudega lastega) ning toetada nende teadmiste rakendamist praktikas.*
- *Tagada asenduskoduteenuselt elluastuvate noorte vajadustest lähtuv toetamine ja järelhooldus. Suurendada eestkostel elavate noorte teadlikkust järelhoolduse võimalustest.*
- *Luaa sobilikud järelhooldusteenused puuetega noorte jaoks.*
- *Luaa juhised lapse sünnipere toetamisel, tugiteenused lapse ja sünnipere suhtlemise toetamiseks.*

### **G. Puudega lapsed (artikkel 23)**

- *Arendada paindlikke hooldusteenuseid, vähendades puuetega laste ja täiskasvanute pereliikmete hoolduskoormust ning võimaldades nende aktiivset osalemist tööturul ja ühiskonnaelus.*
- *Tagada riiklikud teenused raske ja sügava puudega lastele, lähtudes lapse ja pere vajadustest.*
- *Tagada haridusasutustes puudega lastele vajalikud tugiteenused (sh rakendada koolides tööle vaimse tervise õed) ja õppevahendite olemasolu, ning täiendada vastavalt õpetajakoolitust.*
- *Parandada puudega laste (ka perede) ligipääsu avalikele teenustele (sh haridusele ja sotsiaalhoolekandele). Suurendada üldist teadlikkust pakutavatest teenustest, sh vene keeles.*
- *Tagada, et ohvriabi teenused oleksid sobilikud kõikide haavatavatesse rühma kuuluvatele kannatanutele sobilikud ja tagatud keskkonnas, mis on kannatanule turvaline (ja ei tekita hirmu).*

### **H. Põhilised tervishoiu- ja hoolekandeteenused**

- *Ravi koondamine peab olema läbi mõeldud ja koordineeritud tegevus, et tagada tervishoiuteenuste regionaalne kättesaadavus.*
- *Tuleb tagada laste raviandmete kvaliteetsus, nende liikumine terviseinfo süsteemi ja lastega kokkupuutuvate spetsialistide ligipääs andmetele.*
- *Laiendada vaimse tervise esmaabi pakkujate ringi ning pöörata tähelepanu traumakogemusega laste ja noorte toetamisele. Teadlikkustada varajase märkamise olulisust. Leida erilahendusi piirkondades, kus on teenuseid vähe.*
- *Hinnata tuleb elanikkonna vaimset tervist järjepidevalt ning regulaarselt, et tuvastada pandeemia kestel või järgselt esile kerkivad probleemid võimalikult varakult.*
- *Integreerida terviseharidus (sh vaimse tervise hoidmiseks vajalikud pädevused) õpetamisse ning tagada üldpädevuste tegelik õpetamine.*
- *Tagada kaalutlusvõimelisele lapsele võimalus ise teha oma tervist puudutavaid otsuseid, nagu võlaõigusseadus ette näeb. Vajalik on valdkonnas tagada õigusselgus ning et tervishoiutöötajatel on lapse kaalutlusvõime hindamiseks vajalikud teadmised ja oskused.*

- Suurendada vaimse tervise komponenti kõigi esmatasandi spetsialistide täienduskoolituste programmide seas (sh lasteaiaõpetajad, õpetajad, pereõed ja -arstid). Ühendada toimivaks ja koordineeritud võrgustikuks perearsti-, koolitervishoiu-, eriarstiabi- ning õppenõustamisteenus.
- Tagada olemasolevate tõendus põhiste vaimse tervise ennetusprogrammide universaalne kättesaadavus (sh selleks vajalik rahastus) ja analüüsida, millised uued ennetusprogrammid võimaldaksid rahvastiku vaimse tervise olukorda parandada, sh suitsiide ennetada.
- Tugevdada vaimse tervise teenuste kättesaadavust ja kvaliteeti lastele kogu riigis, sealhulgas tagades küllaldase arvu lastepsühhiaatreid lisaks teistele vastavalt koolitatud ja kogemustega vaimse tervise valdkonna töötajatele.
- Võtta vastu laste suitsiidennetuse strateegia ja teha rohkem pingutusi noorukite enesetappude ärahoidmiseks, sealhulgas laiendades kättesaadavaid psühholoogilise nõustamise teenuseid. Koolitada kõiki lastega töötavaid spetsialiste, tundmaks ära enesetapukalduvusi ja märkamaks vaimse tervise probleeme.
- Tagada kõikidele lastele ligipääs järjepidevatele tervishoiu- ja rehabilitatsiooniteenustele, samuti tagada tugispetsialistide olemasolu lasteasutustes.
- Muuta seadusandlikult esmatasandi skriiningute läbimine perele kohustuslikuks, sh pereõe korduvad koduvisiidid kuni 1-aastaste laste arengu- ja tervisehäirete varajaseks avastamiseks
- Luua universaalsete ämmaemandate koduvisiitide süsteem ning ühtlustada kättesaadavus.
- Suurendada vanematele tehtavat teavitustööd laste immuniseerimise, hambaravi, tervisliku toitumise, liikumise, vigastuste ennetamise, digivahendite kasutamise ja muu tervisedenduse osas.
- Soodustada tervislikku toitumist toetavat keskkonda ja suurendada toetust laste liikumist edendavatele programmidele, sh tagada igale lapsele võimalus pidevalt osaleda vähemalt ühes riiklikult rahastatud liikumist edendavas programmis.
- Töötada välja strateegia laste rasvumise ennetamiseks, integreerida teema lasteaedades ja koolides terviseõpetuse programmi.
- Teha rohkem ennetustööd esmatasandi ravivõrgu (perearstid ja -õed) poolt vanemate teadlikkuse suurendamiseks õnnetusjuhtumite tekkepõhjustest.
- Olukorras kus alternatiivsete tubakatoodete tarvitamine on väga kiires tõusus, sh laste ja noorte seas, on vaja laste tervise kaitseks võimaliku lühima ajaga vaja tarvitusele võtta aja- ja asjakohased (poliitika)meetmed tubakatarbimise, nikotiinisõltuvuse ja tubakasuitsuga kokkupuute ennetamiseks ja vähendamiseks.
- Noorte seksuaaltervise nõustamiskeskuste arendus- ja seksuaalhariduslik tegevus peab olema järjepidevalt rahastatud ning nõustamine tuleb teha paremini kättesaadavaks ka maapiirkondades elavatele noortele.

## **I. Haridus, vaba aja ja kultuuritegevus**

- Arendada õpetajaharidust (sh suunata suuremat tähelepanu alternatiivsetele õpetamisstrateegiatele, lähtuvalt õpilase individuaalostkustest), õppevara (sh digitaalset), laste varast keeleõpet ning integreeritud õppesüsteemi laste erivajaduste varajaseks märkamiseks ja toetamiseks.
- Eestikeelse kvaliteetse hariduse tagamiseks on riigil vaja pöörata suuremat tähelepanu eestikeelsetele õppevahenditele, töötamiseks muukeelsete lastega, ja riiklikule koolitustellimusele eesti keelt emakeelena rääkivate pedagoogide ettevalmistamiseks muukeelsete laste õpetajaks. Ülemineku eesmärk peaks olema keeleõpe koos lõimumisega.

- Tõhustada tervise, sotsiaal- ja haridusvaldkonna järjepidevat koostööd, kindlustamaks lastele vajalike tugiteenuste kättesaadavus ja kvaliteet olenemata lapse elukohast ja haridusliku erivajaduse olemasolust. Tagada igas haridusasutuses laste vajadustele vastav tugiteenuste kättesaadavus.
- Arendada haridussüsteemi tervikuna, kaasava ja sallivuse suurendamisele suunatud hariduspoliitika efektiivseks ja järjepidevaks rakendamiseks (sh koolitused õpetajatele, vajaliku õpikeskkonna kohandamine, kiusamisennetuse programmide toetamine).
- Suurendada alushariduse ja lapsehoiu kättesaadavust, soodustades seejuures vähekindlustatud perede ja erivajadusega laste osalemist alushariduses.
- Töötada välja õppekorraldusmeetmed õppe tulemuslikkuse suurendamiseks ja katkestamise vähendamiseks. Kindlustada õpilastele vajalike tugiteenuste kättesaadavus ja kvaliteet, olenemata lapse elukohast ja haridusliku erivajaduse olemasolust ning arendada õpilaste toetuste süsteemi.
- Rakendada efektiivselt Noortegarantii meetmed (ennetustegevused, esimese töökoha meede).
- Käsitleda NEET-noorte probleeme terviklikult, sh tagada ennetamisest, sekkumisest ja kompenseerivatest meetmetest koosnev kompleksne lähenemine.
- Tõsta noorte, noortega töötajate ja ühiskonna teadlikkust noorsootöö olulisusest ja võimalustest ja toetada riiklikul ja kohalikul tasandil noorsootöötajate ja teiste noortega töötajate omavahelist koostööd.
- Parandada kõigi noortega töötajate oskusi ja valmidust tõrjutust märgata ning ennetada, tõrjutusele adekvaatselt reageerida ja erinevaid noori tegevustesse kaasata ning viia läbi ühised koolitused üldhariduskoolide õpetajatele, avatud noortekeskuste töötajatele ning huvihariduse ja -tegevuse läbiviijatele.
- Toetada lastel huvihariduses ja -tegevuses, laagriprogrammides ning pikapäevarühmas osalemist (põhirõhk toimetulekuraskustega peredele).
- Suurendada noorsootöö teenuste ulatust, kättesaadavust ja töötajaskonna pädevusi.

## **J. Lastekaitse erimeetmed**

- Vaja on kommunikatsioonis pagulastega pöörata rohkem tähelepanu Eesti koolisüsteemi tutvustamisele ja laste haridustee jätkamise vajaduse rõhutamisele lähtuvalt lapse õigustest ja parimast huvist. Vaja on ka aktiivselt panustada haridusalasesse koostöösse Ukrainaga, et jõuda Eesti haridusasutustes antava hariduse tunnustamiseni Ukraina haridus- ja teadusministeeriumi poolt.
- Vaja on pöörata suuremat tähelepanu relevantsete andmete kogumisele ja uuringute läbiviimisele pagulaste kohta, sh koostöös kõrgkoolide ja valdkondlike organisatsioonidega.
- Saatjata alaealistele, kes on kohe täisealiseks saamas, tuleb leida sobilikud teenused, mis arvestaks just selle sihtrühma vajadusi.
- Tagada õigusrikkumisi toime pannud laste õigeaegne ning lapsesõbralik abistamine.
- Arendada välja alaealiste ja noorte hindamissüsteemi kohtueelses menetluses, et tunda ära abivajadusega ning kiiret ja intensiivset sekkumist vajavad lapsed ja noored.
- Vältida laste ja noorte sattumist kinnisesse asutusse, sh vanglasse ning arendada edasi avatud asutuste võrgustikku ja kompleksprobleemidega lastele vajalikku rehabilitatsiooni.
- Luua tõsiste käitumisprobleemidega teenuste vajaduste hindamiseks Eesti oludele kohandatud ja valideeritud hindamisinstrument ja teenustele suunamise protokoll, mis hõlmab ka psüühiliste erivajaduste hindamist ja nendega arvestamist.

- *Arendada välja ravikodu teenus, mis pakub integreeritult tervishoiu-, haridus- ja sotsiaalteenuseid ja on mõeldud kõrge riskiga, vägivaldsetele ja raskete psüühikahäiretega (sh raske puudega kuid normintellektiga) lastele, kes täna oma psüühiliste erivajaduste tõttu erikooli või vanglasse ei sobi.*
- *Arendada ennetavaid sekkumisi neile lastele, kelle probleemid ei ole veel nii tugevalt eskaleerunud, et neid tuleks kinnisesse asutusse paigutada, kui ka selliseid statsionaarseid teenuseid, kus ukсед jäävad avatuks (nn ravikoduteenus). Lisaks on oluline panna rõhku jätkutoele, et toetada lapsi ka pärast teenuse lõppemist.*
- *Integreerida psühhiaatrilise ravi teenus kõikidesse mitmekomponendilistesse teenustesse nii haridus-, sotsiaal- kui õiguskaitseüsteemis.*
- *Parandada perepõhiste teenuste kättesaadavust, sh suurendada MDFT-programmi mahte.*
- *Tänapäevastada vanglas pakutavaid teenuseid, mis oleks üles ehitatud struktureeritud ja aktiivsele päevakavale ja hõlmaks nii psühhiaatrilist ravi, individuaalset kognitiivkäitumuslikku teraapiat, sotsiaalsete oskuste õpet, tugisiku teenust ja hariduse omandamist.*



## Lisa 2: Kasutatud kirjandus

- Aaben, L., Salla, J., Markina, A. (2018). [Tõsiste käitumisprobleemidega lastele suunatud teenuste analüüs](#). Uuringu aruanne. Praxis
- Ahven, A., Salla, J., Vahtrus, S. (2010). Retsidiivsus Eestis. Tallinn: Justiitsministeerium.
- Anniste, K., Biin, H., Osila, L., Koppel, K., Aaben, L. (2018). [Lapse õiguste ja vanemluse uuring 2018](#). Uuringu aruanne. Praxis.
- Aps, A., Kalda, L., Pedjasaar, M., Sindi, I., Toomla, A., Tarto, L., Haljasmets, K. (2022). [Asendushoolduse uuring: TATI tegevuste ja sotsiaalhoolekande seaduse muudatuste mõjude hindamine 2014–2020](#). Haap Consulting ja Stories For Impact.
- Civitta (2022a). [Tänapäevase lastekaitse juhtumikorralduse, andmevahetuse ja e-teenuste analüüs](#).
- Civitta (2022b). [Asendushoolduselt iseseisvasse ellu astuvate noorte uuring](#).
- Eesti Noorteühenduste Liit (2018). "Noored Otsustajad" Eesti konsulatsiooniperioodi raport.
- Eesti Puuetega Inimeste Koda (2018). [Puuetega inimeste eluolu Eestis. ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni täitmise variraport](#).
- Eesti Puuetega Inimeste Koda (2023). [Pöördumine seoses tugiisikuteenuse tagamisega](#) .
- Eesti rahvastiku vaimse tervise uuringu konsortsium (2022). [Eesti rahvastiku vaimse tervise uuringu lõpparuanne](#). Tallinn, Tartu: Tervise Arengu Instituut, Tartu Ülikool
- Eesti võrdse kohtlemise võrgustik (2020). [Ühisaruanne Eesti kolmanda üldise korralise ülevaatuse \(UPR\) jaoks](#).
- Haap Consulting OÜ (2020). [Tervise küsimustes laste otsustusõiguste senine rakendamine ja perspektiivid Eestis](#).
- Habicht, A. (2022). [Puuetega inimeste olukord](#). Peatükk kogumikus Inimõigused Eestis 2022, Inimõiguste keskus.
- Haljasmets, K., Pedjasaar, M., Lai, A., Raudne, R., Nikonov, E., Kaldmaa, K., (2020). [Tervise küsimustes laste otsustusõiguste senine rakendamine ja perspektiivid Eestis](#). Haap Consulting OÜ.
- Haridus- ja teadusministeerium (2021). [Eesti haridusvaldkonna arengukava 2021-2030](#).
- Haridus- ja teadusministeerium (2022). [Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse ning teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu](#).
- Haridussilm (2023). [Statistiline valdkonnaraport: Ukraina õppijad Eesti hariduses](#) (oktoober 2023).
- Hillep, P. ja Pärnamets, R. (2020). [Laste ja Noorte seksuaalse väärkohtlemise hoiakute ja kogemuste uuring](#). Eesti Uuringukeskus OÜ ja Norstat Eesti AS.

- Järv, E., Beilmann, K., Kaljuvee, E. (2020). [Laste ligipääsetavuse uuring](#). Rakendusliku Antropoloogia Keskus.
- Kallaste, E., Lang, S., Sõmer, M., Sandre, S.-L., Anspal, S., Vainu, V. (2017). [Puudega lastega perede toimetuleku ja vajaduste uuring](#). Eesti Rakendusuuringute Keskus Centar.
- Karu, M., Turk, P, Biin, H., Suvi, H. (2012). [Lapse õiguste ja vanemluse monitooring. Metoodika aruanne](#). Praxis.
- Kendrali, E., Allemann, M., Murasov, M., Haugas, S., Mägi, E. (2022). [Kiusamist ennetavate ja vähendavate sekkumiste tõhusus ning haridusasutuste kogemused nende rakendamisel](#). Lõpparuanne. Praxis.
- Kivistik, K., Jurkov, K., Pihelgas, M., Toomik, K., Aavik, A-L., Juuse, L., Pesti, M (2023). [Tubaka- ja nikotiinitorude tarvitamise uuring](#). Balti Uuringute Instituut.
- Krusell, S., Rosenblad, Y., Michelson, L., Lambing, M. (2020). Eesti tööturg täna ja homme 2019–2027, lühiaruanne. SA Kutsekoda.
- Kutsar, D., Raid, K. (2019). [Laste subjektiivne heaolu kohalikus ja rahvusvahelises vaates](#). Statistikaamet.
- Lahtvee L., Parts, K., Pirn, A., Põldvee, K., Reiljan, I. (2018). [Elu erilise lapsega- toimetulek ja vajadused](#).
- Lang A., Kallaste, E., Aland, L. (2020). [Omaavalitsuste võimekus noortele osalusvõimaluste loomisel kohaiku tasandi otsustusprotsessides](#). Eesti Rakendusuuringute Keskus Centar.
- Laur, M., Paloson, H., Laanemäe, M. (2023). [Saatjata alaealised välismaalased on riigile uus proovikivi](#). Sotsiaaltöö ajakiri.
- Lauri, K., Toros, K., Lehtme, R. (2020). [Lapse hääl lastekaitsetöös – laste osalemiskogemused](#). Sotsiaaltöö, 2, 79–85.
- Lauri, K., Toros, K., Lehtme, R. (2021). Participation in the Child Protection Assessment: Voices from Children in Estonia. Child and Adolescent Social Work Journal, 38 (2), 211–226. DOI: 10.1007/s10560-020-00724-x.
- Lõhmus, L., Tamson, M., Pertel, T., Abel-Ollo, K., Rüütel, K. (2023). [Eesti noorte seksuaalinterveju: teadmised, hoiakud ja käitumine 2021. aasta uuringu aruanne](#). Tervise Arengu instituut .
- Melesk, K., Toim, K., Lehari, M., Kadarik, I., Nuiamäe, M., Michelson, A., Koppel, K., Laurimäe, M., Peterson, S. (2022). [Toimetulekutoetuse ja võlgnevuse mõju tööturuaktiivsusele ning sotsiaal-majanduslikule toimetulekule](#). Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.
- Mets, U., Viia, A. (2018). [Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele: haridus ja teadus. Uuringu lühiaruanne](#). SA Kutsekoda.

Metsoja, A., Nelis, L., Nurk, E. (2018). [Euroopa laste rasvumise seire](#). WHO Childhood Obesity Surveillance Initiative (COSI) Eesti 2015/16. õa uuringu raport.

MTÜ Lastekaitse Liit (2015). [ÜRO Lapse õiguste konventsiooni täiendav aruanne](#). Eesti valitsusväliste organisatsioonide täiendused, kommentaarid ja ettepanekud.

MTÜ Lastekaitse Liit (2018). [Lapsesõbralik lastekaitse – lastekaitsetöötajate vaade](#).

MTÜ Lastekaitse Liit (2020). [Lastekaitse Liidu arvamus psühhiaatrilise abi kättesaadavuse kohta alaealistele](#).

MTÜ Lastekaitse Liit (2022a) [Arvamus heaolu arengukava 2020-2030 eelnõule](#).

MTÜ Lastekaitse Liit (2022b). [Pöördumine: Tagada väikelaste vanemate õiglasem kohtlemine – ettepanek ravikindlustuse seaduse muutmise algatamiseks](#).

MTÜ Lastekaitse Liit (2022c) [Arvamus põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse ning teiste seaduste muutmise seaduse \(eestikeelsele õppele üleminek\) eelnõule 722 SE](#).

MTÜ Lastekaitse Liit (2023). [Arvamus perehüvitiste seaduse ja teiste seaduste muutmise eelnõu väljatöötamise kavatsusele](#).

Ney, M., Rannaääre, K., Raud, K. (2018). [Eesti LGBT+ õpilaste koolikeskkonna uuring](#). Eesti LGBT Ühing.

Nordstat (2022). [Laste ja noorte privaatsuse uuring](#).

OECD (2016). [PISA 2015 Results \(Volume I\): Excellence and Equity in Education](#), PISA, OECD Publishing.

Õiguskantsler (2017). [Õiguskantsleri seisukoht: 22.11.2017 nr 6-1/171461/1705299](#).

Õiguskantsler (2019). [Õiguskantsleri aastaülevaade 2018-2019](#).

Õiguskantsler (2019). [Õiguskantsleri seisukoht: 05.11.2019 nr 7-4/191395/1905411](#).

Õiguskantsler (2020a). [Õiguskantsleri seisukoht 20.01.2020 nr 7-7/191450/2000290](#).

Õiguskantsler (2020c). [Õiguskantsleri seisukoht: 28.01.2020 nr 7-5/191792/2000460](#).

Õiguskantsler (2021). [Valimised ja kool: põhimõtted, kuidas tagada erapooletus 2021. aasta kohalikel valimistel](#).

Õiguskantsler (2022a). Ülle Madise ettekanne 25. aprillil 2022 Õiguskantsleri Kantseleis „[Vanemate vahelised vaidlused ja lapse parimad huvid: näiteid õiguskantsleri töölaualt](#)“.

Õiguskantsler (2022b). [Õiguskantsleri seisukoht: 25.02.2022 nr 7-5/220315/2201167](#).

Õiguskantsler (2023). [Õiguskantsleri seisukoht: 25.04.2023 nr 7-4/230649/2302252](#).

Õiguskantsleri kantselei (2015). [Eesti Vabariigi õiguskantsleri raport ÜRO lapse õiguste konventsiooni täitmisest Eesti Vabariigi kolmanda ja neljanda perioodilise aruande kohta.](#)

Õiguskantsleri kantselei (2021). [Lapsed Eesti ühiskonnas.](#) Tallinn.

Oja, L., Piksööt, J., Aasvee, K., Haav, A., Kasvandik, L., Kukk, M., Kukke, K., Rahno, J., Saapar, M., Vorobjov, S., Tamson, M. (2020). [Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. 2017/2018. õppeaasta uuringu raport.](#) Tervise Arengu Instituut.

Olak et al., (2019). [3-, 6- JA 12-aastaste laste hammaste tervisliku seisukorra kaardistamine. Uuringu lõppraport.](#) Tervise Arengu Instituut

Piho, K. (2020). [Kinnisesse lasteasutusse paigutamine. Kohtupraktika analüüs.](#) Tartu.

Riigikontroll (2010) [Erikoolide ja alaealiste komisjonide järelaudit. Kas riik on probleemsete noortega tegelemisel edu saavutanud?](#) Riigikontrolli aruanne Riigikogule, Tallinn.

Riigikontroll (2020). Hariduse tugiteenuste kättesaadavus. [Kas lapsed saavad hariduse omandamisel lasteaias ja koolis vajalikke tugiteenuseid?](#) Riigikontrolli aruanne Riigikogule, Tallinn.

Riigikontroll (2022). [Eesti tervishoiu suundumused.](#) Riigikontrolli aruanne Riigikogule, Tallinn.

Saar, H. (2019). [Lapse õigused 2018-2019.](#) MTÜ Lastekaitse Liit

Saar, H. (2021). [Lapse õigused 2020-2021.](#) MTÜ Lastekaitse Liit

Saar, H. (2022). [Arutelu seoses kollektiivse pöördumisega „Haigekassa hüvitised peale vanemahüvitist korda!“](#) Riigikogu sotsiaalkomisjonis 25.10.2022

Saar, H. (2023). „Pagulastest lapsed ja noored - hariduslikud väljakutsed Eestis“. Eesti Pagulasabi.

Saarevet, J., Kalm, G. (2022). [Puude raskusastme tuvastamisest lastel, ent mitte ainult.](#) Eesti Puuetega Inimeste koda.

Saarnik, H., Sindi, I. (2021). [Asendushooldusel kasvavate laste osalemiskogemused nende elu puudutavates otsustes.](#) Tallinn: MTÜ Lastekaitse Liit.

Serbak, K. (2019). [Andekad Eesti hariduses.](#) Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

Sisask, M., Kriisk, K., Medar, M., Zinoveva, L., Lupanova, O., Samuel, A., Väärä, H., Käärman, O., Mikiver, K. (2023). [Suitsiidse patsiendi käsitus esmatasandi tervishoius \(sh kooli- ja töötervishoid\), kiirabis ja erakorralise meditsiini osakondades \(SUIPA\) LÕPPRAPORT.](#) Tervise Arengu Instituut.

Soo, K., Lukk, M., Ainsaar, M., Beilmann, M., Tamm, G., Espenberg, K., Murakas, R., Arak, T., Aksen, M., Vahaste-Pruul, S., Kutsar, D. (2015). [Laste ja noorte seksuaalse väärkohtlemise leviku uuring.](#) Tartu: Tartu Ülikool.

[Soo, Kutsar](#) (2020). [Kuidas elad, Eestimaa laps? Ülevaade 8-12-aastaste laste subjektiivsest heaolust.](#) Tartu Ülikool.

Sotsiaalkindlustusamet (2020). [Jaanuaris tõusid puudega laste sotsiaaltoetused.](#)

Sotsiaalkindlustusamet (2023a) [Lastemajja pöördunute arv on aasta-aastalt kasvanud.](#)

Sotsiaalkindlustusamet (2023b). [Õppelaenu kustutamine.](#)

Sotsiaalkindlustusamet (2023c). [Harvikaigusega lapse toetus.](#)

Sotsiaalministeerium (2020). [Sotsiaalkaitseminister: noorte vaimne tervis vajab eritählepanu.](#)

Sotsiaalministeerium (2021a) [Sotsiaalkaitseminister: noorte vaimne tervis vajab eritählepanu.](#)

Sotsiaalministeerium (2021b) [Noored tegid sotsiaalkaitseministrile ettepaneku tõsta seksuaalse enesemääramise vanusepiiri 16. eluaastani.](#)

Sotsiaalministeerium (2021c). [Analüüs ja ettepanekud erivajadusega laste tugisüsteemi korrastamise kohta](#)

[Sotsiaalministeerium](#) (2022a) [Järgmisest aastast jõustuvad erivajadusega laste perede jaoks olulised muudatused ning maist lihtsustub abivahendite kättesaamine.](#)

Sotsiaalministeerium (2022b). [Ohvriabi seaduse väljatöötamiskavatsuse eelnõu seletuskiri](#)

Sotsiaalministeerium (2023a). [Lastekaitseseaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsus laste heaolu suurendamiseks](#)

Sotsiaalministeerium (2023b) Isiklik kirjavahetus 10.10.2023.

Sotsiaalministeerium (2023c). [Heaolu arengukava 2023–2030](#)

Statistikaamet (2022). [LES39: 15-34-aastased mittetöötavad noored, kes ei õpi ega osale koolitusel \(NEET-noored\).](#)

Statistikaamet (2022a). [Suhtelist vaesust kogevad enim vanemaealised, lastega peredest üksikvanemad](#)

Sukk, M., Soo, K. (2018). [EU Kids Online'i Eesti 2018. aasta uuringu esialgsed tulemused.](#) Kalmus, V., Kurvits, R., Siibak, A. (toim). Tartu: Tartu Ülikool, ühiskonnateaduste instituut.

Tammemäe, T., Tuul, M., Lilleoja, L., Õun, T., Peterson, T., Meesak, A.-M. (2020). [OECD rahvusvahelise alushariduse ja laste heaolu uuringu IELS 2018 tulemused Eestis.](#)

Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut (2018). [Noorsootöös osalevate noorte rahulolu noorsootöoga](#)

Telia (2020). [Laste e-õppe kogemused COVID-19 eriolukorra ajal. Laste nõuandva paneeli uuringu tulemused.](#)

Terviseamet. (2023) [HPV vaktsiini teadlikkuse uuring.](#)

Tigasson, K-R. (2023). [Kolm vägivallatsejat ja kuus kõnetut poissi. Prokurörid avavad Lille kodu õuduste tagamaid](#). Eesti Ekspress 05.04.2023.

Tire, G., Puksand, H., Lepmann, T., Henno, I., Lindemann, K., Täht, K., Lorenz, B., Silm, G. (2018). [PISA 2018 EESTI TULEMUSED Eesti 15-aastaste õpilaste teadmised ja oskused funktsionaalses lugemises, matemaatikas ja loodusteadustes](#).

Toros, K Falch-Eriksen, E. (2020). [Lastekaitsetöö COVID-19 pandeemia ajal Eestis](#).

Toros, K., Falch-Eriksen, E. (2021). "I do not want to cause additional pain ..." – Child protection workers' perspectives on child participation in child protection practice. Journal of Family Social Work, 24 (1), 43–59. DOI: 10.1080/10522158.2020.1833396.

Ülikooli liikumislabor (2021). [Õpilaste liikumisaktiivsuse uuring](#).

Urmann, H, Tubelt, E., Remmik, M. (2023). [Kohaliku tasandi noortevaldkonna rahastusotsused](#). Tartu Ülikool RAKE.

ÜRO Lapse Õiguste Komitee (2021). [List of issues prior to submission of the combined fifth to seventh periodic reports of Estonia\\*](#).

ÜRO Lapse õiguste komitee (2017). [Concluding observations on the second to fourth periodic reports of Estonia](#).

ÜRO Puuetega Inimeste Õiguste Komitee (2017). [Concluding observations on the initial report of Estonia](#).

Vorobjov, S., Tamson, M. (2020). [Uimastite tarvitamine koolinoorte seas: tubakatoodete, alkoholi ja narkootiliste ainete tarvitamine Eesti 15–16-aastaste õpilaste seas](#). Tervise Arengu Instituut.

Žurakovskaja-Aru, K. (2022). [Läbiotsimised vanglas – lapse õiguste ja avaliku huvi õiglase tasakaalu võimalikkusest](#).